

Dom Hrvatskoga društva likovnih umjetnika - Meštrovićev paviljon (Trg žrtava fašizma 16, Zagreb) : povijest gradnje, valorizacija i prijedlog konzervatorskih smjernica

---

Kraševac, Irena; Bjažić Klarin, Tamara; Kolešnik, Ljiljana; Horvat-Levaj, Katarina

Authored book / Autorska knjiga

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

Publication year / Godina izdavanja: **2022**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:254:870045>

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-22**

Repository / Repozitorij:

[PODEST - Institute of Art History Repository](#)

DOM HRVATSKOGA DRUŠTVA LIKOVNIH UMJETNIKA – MEŠTROVIĆEV PAVILJON

TRG ŽRTAVA FAŠIZMA 16, ZAGREB

POVIJEST GRADNJE,
VALORIZACIJA I
PRIJEDLOG
KONZERVATORSKIH
SMJERNICA

INSTITUT ZA POVIJEST UMJETNOSTI
ZAGREB, STUDENI 2022.

DOM HRVATSKOGA DRUŠTVA LIKOVNIH UMJETNIKA –
MEŠTROVIĆEV PAVILJON

TRG ŽRTAVA FAŠIZMA 16, ZAGREB

POVIJEST GRADNJE, VALORIZACIJA
I PRIJEDLOG KONZERVATORSKIH SMJERNICA

Zagreb, studeni 2022.

KONZERVATORSKI ELABORAT

Autorice

dr. sc. Irena Kraševac
dr. sc. Tamara Bjažić Klarin
dr. sc. Ljiljana Kolečnik
dr. sc. Katarina Horvat-Levaj

Arhitektonska snimka

Radionica S. Mayer,
Marin Stojanović, mag. ing. arch.

Grafička obrada nacrtu

Boris Dundović, mag. ing. arch.
Lucija Ćurković

Fotografije

Paolo Mofardin

Stručna suradnja

Irena Šimić, mag. hist. art.
Iva Vidović, mag. hist. art.

Restauratorsko sondiranje

Studio OEL d.o.o.,
Vinko Pešorda, akad. kipar

Lektura

Rosanda Tometić

Grafičko oblikovanje

Franjo Kiš, ArTresor naklada

Izvršitelj

Institut za povijest umjetnosti

Voditeljice istraživanja

dr. sc. Katarina Horvat-Levaj
Ivana Haničar Buljan, dipl. ing. arh.

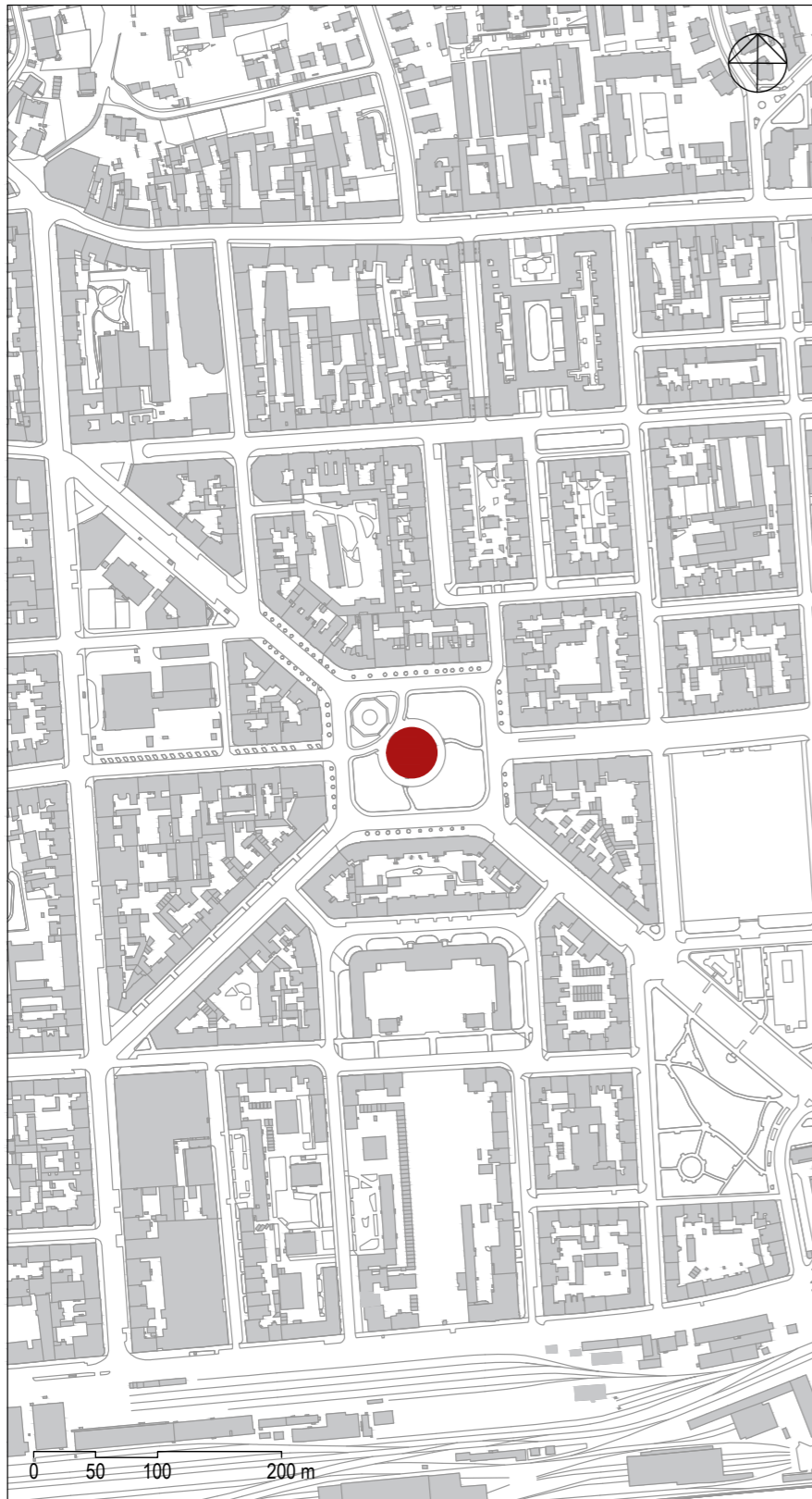
Naručitelj

Hrvatsko društvo likovnih umjetnika (HDLU)

SADRŽAJ

UVOD	7	II. ANALIZA ARHITEKTONSKIH OBILJEŽJA I ZATEČENOG STANJA (Tamara Bjažić Klarin, Irena Kraševac)	47	IV. PRIJEDLOG KONZERVATORSKIH SMJERNICA ZA UREĐENJE I OBNOVU (Katarina Horvat-Levaj)	67
I. POVIJESNA ANALIZA FORMIRANJA I OBLIKOVANJA PROSTORA	9	II.1. Smještaj	49	IV.1. Unutrašnjost	72
I.1. Uvod u povijest izgradnje (inicijativa, lokacija, izbor arhitekta, događaji koji prethode građenju) (Irena Kraševac)	11	II.2. Organizacija unutarnjeg prostora	49	IV.2. Vanjština	78
I.2. Projekt i gradnja (1934. – 1939.) (Tamara Bjažić Klarin)	15	II.3. Unutarnja oprema	53	IV.3. Okolni prostor	78
I.3. Prenamjena u džamiju (1941. – 1944.) (Tamara Bjažić Klarin)	28	II.4. Pročelja	55	IV.4. Zaključci i smjernice za daljnje radove	78
I.4. Prenamjena u Muzej revolucije (1949. –1990.) (Ljiljana Kolečnik)	33	II.5. Kroviste	57	IV.4.1. Dodatna konzervatorsko-restauratorska istraživanja	78
I.5. Povratak Hrvatskom društvu likovnih umjetnika (od 1990. do danas) (Irena Kraševac)	40	II.6. Materijal i tehnika gradnje	57	IV.4.2. Zaključne smjernice	78
		II.7. Građevinsko stanje	58	V. IZVORI I LITERATURA	79
		II.8. Hortikulturalna rješenja	60	V.1. Izvori	81
		III. VALORIZACIJA PROSTORNO-ARHITEKTONSKIH OBILJEŽJA (Irena Kraševac, Tamara Bjažić Klarin)	63	V.2. Literatura	82
				Licencije	84

Dom Hrvatskog društva likovnih umjetnika – Meštrovićev paviljon

Današnja katastarska karta

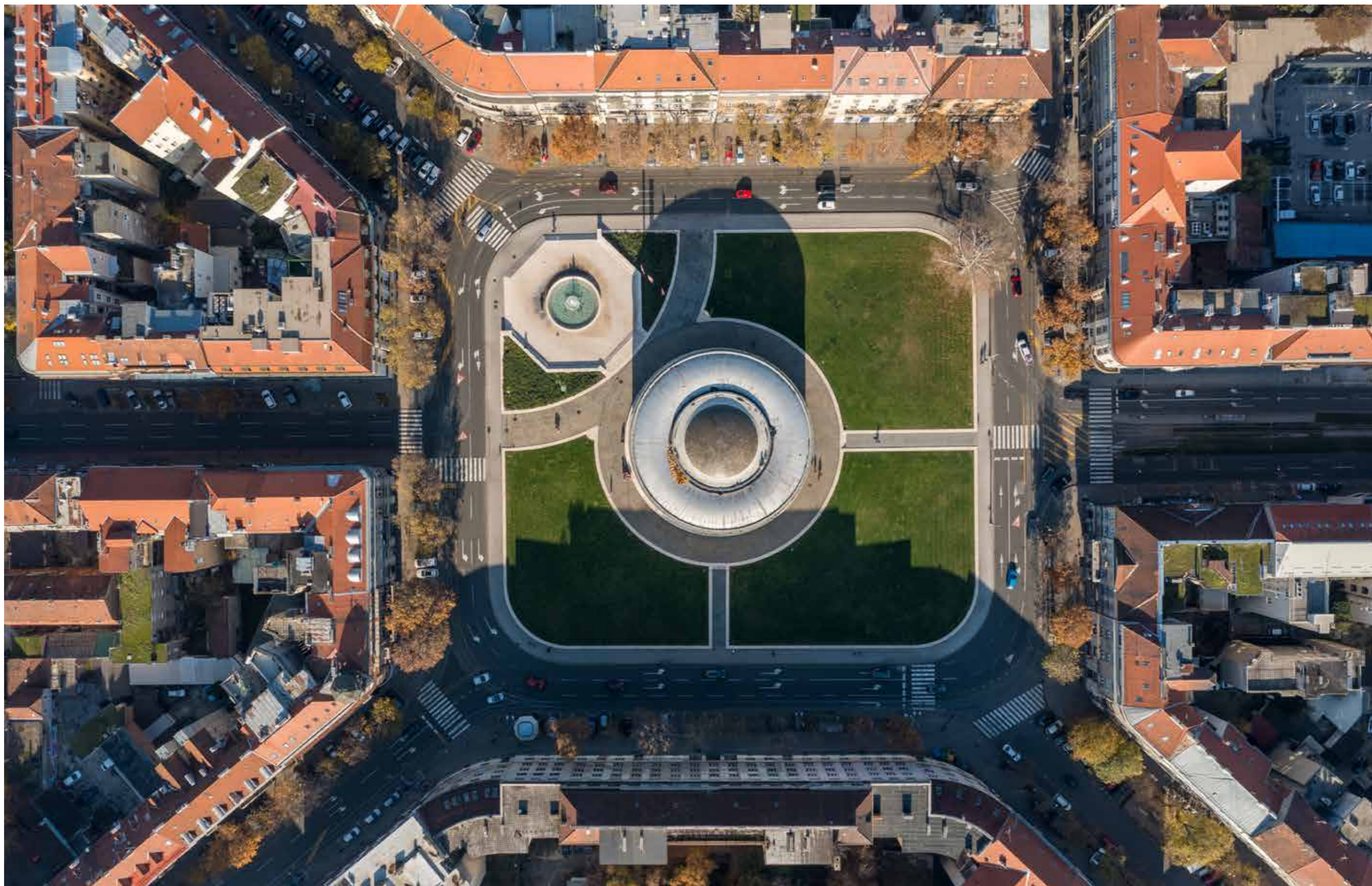

Nacrt Zagreba, Gradski građevni odsjek, 1923.

Nacrt Zagreba, 1890.

Snimka iz zraka 2022.

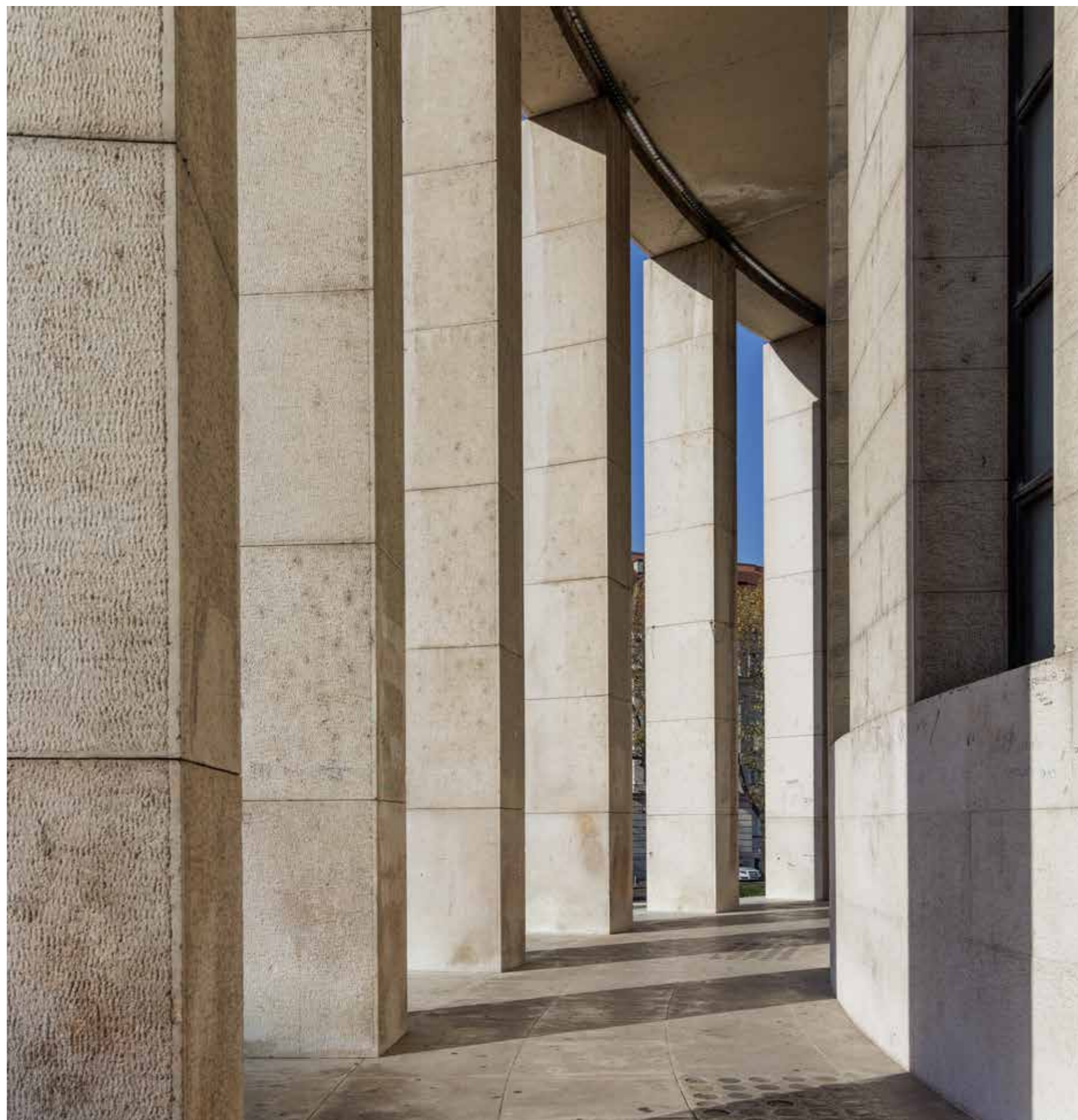
2023

Uvod

Prema narudžbi Hrvatskoga društva likovnih umjetnika, Institut za povijest umjetnosti izradio je konzervatorski elaborat za obnovu zgrade Doma HDLU-a na Trgu žrtava fašizma 16 u Zagrebu, stradale u potresima 22. ožujka i 29. prosinca 2020. godine.

Izložbena zgrada osebujnoga centralnog oblika, sagrađena prema ideji Ivana Meštrovića 1934.–1939. godine, s pripadajućom parcelom trga pojedinačno je zaštićeno kulturno dobro, upisano rješenjem Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske, KLASA: UP/I-612-08/02-01/1024, u Registar kulturnih dobara RH pod reg. br. Z-0665. Ujedno, zgrada se nalazi na području Povijesne urbane cjeline grada Zagreba, za koje je rješenjem Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske, KLASA: UP/I-612-08/02-01/135, utvrđeno svojstvo kulturnog dobra, upisanog u Registar kulturnih dobara RH pod reg. br. Z-1525. Upis u registar kulturnog dobra Povijesne urbane cjeline grada Zagreba temelji se na rješenju Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture broj: 03-UP/I-802/1 od 22. srpnja 1986. i pojedinačno je zaštićeno kulturno dobro temeljem rješenja Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture broj: UP/I-612-08/91-01/22 od 27. ožujka 1991. Zgrada se nalazi na k.č. 6118 i dijelu k.č. 6119 katastarske Općine Centar.

Meštrovićev paviljon, građen neposredno prije Drugoga svjetskog rata za potrebe Društva umjetnika, izuzetno je arhitektonsko ostvarenje i u opusu velikana hrvatskoga kiparstva Ivana Meštrovića i u urbanističko-arhitektonskoj baštini grada Zagreba. Nadovezavši se na nekoliko arhitektonskih djela, u kojima se ostvaruje kao kipar, nastojeći građevinu oblikovati ponajprije kao volumen uz dominantan udio skulpture, a tek potom kao prostor, paviljonom se Meštrović izrazio, prema riječima Radovana Ivančevića, »čistoćom apsolutnog govora arhitektonskim oblicima«. Savršena rotunda, poput antičkog *tholosa* dignuta je na stilobat te je okružena s 36 identičnih nosača oko trijema. Impresivnost arhitektonskog oblika prati dominantni smještaj

sred novooblikovanoga trga kružnog toka u istočnom dijelu grada, s kojega se granaju zrakasto trasirane ulice. U skladu s urbanističkom koncepcijom, paviljon je značaki akcentiran glavnim ulazom smještenim u os ulice iz koje se pruža vizura prema zagrebačkoj katedrali. Meštrović je oblikovao, uz suradnju brojnih istaknutih arhitekata, poput Lavoslava Horvata, Zlatka Kavurića, Harolda Bilinića i dr., moderan izložbeni interijer koji ne karakterizira samo dojmivi kontrast središnje dvorane i prstenastih ophoda, nego i moderna armiranobetonska konstrukcija praćena najsuvremenijim sustavom instalacija, okrunjena betonskom kupolom sa staklenim prizmama. Tome treba dodati rafiniranu *art déco* opremu interijera, čime se paviljon nesumnjivo ubraja u najkvalitetnije i najprepoznatljivije arhitektonske spomenike Zagreba.

No koliko god da taj »valjak kamenih stupova« s pročišćenim interijerom djeluje danas kao jedinstveno arhitektonsko ostvarenje, Meštrovićev je paviljon u razmjerno kratkom vremenu bio podvrgnut radikalnim transformacijama povezanima s radikalnim promjenama namjene: u doba Nezavisne Države Hrvatske prenamijenjen je u džamiju, a nakon Drugoga svjetskog rata u Muzej revolucije. Prva se preinaka, izvedena prema projektima Zvonimira Požgaja i Stjepana Planića, očitovala u neminovnoj pregradnji interijera i isticanju vanjštine minaretima te u postavljanju fontane u os vizure prema katedrali. Druga je transformacija, posve poništivši elemente islamske bogomolje, bila praćena jakim intervencijama u središnji prostor, koji prema zamisli Vjenceslava Richtera gubi kružnu formu i zenitalno osvjetljenje. Ne porekavši određene kvalitete tih zahvata, napose

Planićevu impostaciju do danas očuvane fontane, prostor je nakon povrata na korištenje Hrvatskome društvu likovnih umjetnika poslije Domovinskoga rata donekle vraćen u prvotno stanje, prema projektu akademika Andrije Mutnjakovića.

No činjenica da je navedena restauracija mogla biti provedena tek djelomično, otvara mogućnost da se ideja u obnovi nakon potresa provede do kraja. Pri tome je predstojeći zahvat ujedno prigoda za osuvremenjivanje interijera u skladu s funkcioniranjem multimedijskog izložbenog prostora, prema potrebama i programu Hrvatskoga društva likovnih umjetnika.

KATARINA HORVAT-LEVAJ

POVIJESNA ANALIZA
FORMIRANJA I
OBLIKOVANJA PROSTORA

I.1. Uvod u povijest izgradnje (inicijativa, lokacija, izbor arhitekta, događaji koji prethode građenju)

Hrvatsko društvo likovnih umjetnika središnja je nacionalna ustanova koja okuplja likovne umjetnike. Prema historijskom pravu, izravni je sljednik Društva umjetnosti i svih njegovih povijesnih formacija od 1868. godine do danas.¹ Osnutak Društva umjetnosti poklopio se s povoljnim trenutkom kulturne klime i političkih promišljanja o nacionalnom razvoju te prosvjetnom i kulturnom djelovanju nakon donošenja Hrvatsko-ugarske nagodbe i dobivanja određene samostalnosti Trojedne Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije unutar ugarskog dijela Austro-Ugarske Monarhije. Na inicijativu Izidora Kršnjavoga (1845.–1927.) okupili su se ugledni zagrebački intelektualci iz prosvjetnih i kulturnih krugova i 22. kolovoza 1868. godine u Preporodnoj dvorani Narodnoga doma u Opatičkoj 18 održali osnivački sastanak. Za prvoga predsjednika izabran je Ljudevit Farkaš Vukotinović (1813.–1893.), a za sastavljanje Statuta poslužila su pravila bečkoga *Kunstvereina*, prilagođena hrvatskim prilikama, prema kojima je svrha Društva umjetnosti »podupiranje umjetnosti uopće, a domaće umjetnosti napose«. To se podupiranje odnosi na organiziranje godišnjih izložbi u Zagrebu, naručivanje i kupovanje umjetnina i grafičkih djela, posredovanje pri prodaji umjetnina te pokretanje »elementarne umjetničke škole«. Društvo je počelo s aktivnim radom 1879. godine nakon definitivnog povratka Izidora Kršnjavoga u Zagreb. Već 1880. godine pokreće se osnivanje Muzeja za umjetnost i obrt, a 1882. i Obrtne škole. Obje su ustanove osnovane sredstvima Društva umjetnosti kao vlastiti zavodi. U skladu s tim, 1883. godine mijenja se naziv u Društvo za umjetnost i umjetni obrt. Udio profesionalnih umjetnika u članstvu Društva znatno se povećao upravo zahvaljujući

djelovanju Obrtne škole, u kojoj su u prvim generacijama školovani hrvatski umjetnici koji će 1897. osnovati vlastito Društvo hrvatskih umjetnika. Godine 1903. spaja se to Društvo s Društvom za umjetnost i umjetni obrt u zajedničko Hrvatsko društvo umjetnosti. Na njegovu je inicijativu pokrenuto osnivanje Više škole za umjetnost i umjetni obrt u prostoru Umjetničkih atelijera 1907. godine. Izidor Kršnjavi obnašao je dužnost predsjednika Društva od 1903. do 1918. godine, a u novim političkim okolnostima raspada Monarhije i osnivanja Države Srba, Hrvata i Slovenaca (odnosno poslije Kraljevine Jugoslavije), tu je dužnost preuzeo Dušan Plavšić (1875.–1965.). Društvo se ponovno preimenuje i novi je naziv Društvo umjetnika. Nakon Plavšića, na Izornoj skupštini 1927. predsjednik Društva postaje arhitekt i zagrebački gradonačelnik Vjekoslav Heinzl (1871.–1934.). Godine 1929. naziv se opet mijenja, ovaj put u Hrvatsko društvo umjetnosti *Strossmayer*, a predsjednik postaje povjesničar i zagrebački gradonačelnik Stjepan Srkulj (1869.–1951.). Društvo je prostoriju za sastanke imalo u Muzeju za umjetnost i obrt, u kojem je postavilo prvi postav Moderne galerije, čiji je osnutak također pokrenulo, a izložbe je organiziralo u Umjetničkom paviljonu koji je unajmljivalo od Grada.

Jedini namjenski građen veliki izložbeni prostor Zagreba na raspolaganju umjetnicima je zgrada Umjetničkog paviljona, otvorena 1898. godine (Korb i Giergl / Fellner i Helmer, Trg kralja Tomislava 22), koja je zbog neodržavanja bila u izrazito lošem stanju. Godine 1929. pokrenuto je pitanje izgradnje vlastitoga prostora za izložbe i djelovanje Društva. Raspisan je opći jugoslavenski arhitektonski natječaj za idejni projekt Doma Hrvatskoga društva umjetnosti *Strossmayer*, prvotno na Trgu Mažuranića, iza zgrade *Kola* (danas Akademija dramske umjetnosti). Dom je trebao biti skromna, ali reprezentativna zgrada, s jednom velikom izložbenom dvoranom i dvije ili tri manje. I iz naziva je jasno da je Dom, osim izložbenog prostora, trebao biti i mjesto okupljanja i rada svih zagrebačkih umjetničkih skupina. Nakon užeg natječaja, projekt paviljona povjeren je Dragi Ibleru. Kako Društvo nije počelo s gradnjom, oduzeto mu

je zemljište na Mažuranićevu trgu. Nova lokacija mogla bi biti srednjoškolsko igralište istočno od produžene Kačićeve. Godine 1932. predsjednik Društva postaje Svetozar Rittig (1873.–1961.), župnik Župe sv. Marka, a potpredsjednik kipar Ivan Meštrović (1883.–1962.), rektor Akademije likovnih umjetnosti. Zahvaljujući njegovu društvenom i političkom ugledu i utjecaju, Meštrović objedinjuje inicijative Društva *Strossmayer* i Odbora za podignuće spomenika kralju Petru I. Velikom Oslobodiocu, koje ga je angažiralo na izradi rojalističkoga konjaničkog spomenika 1930. godine. Dom će biti funkcionalni spomenik podignut na Trgu N (danas Trg žrtava fašizma) koji će u naslovu nositi ime kralja Petra I. Oslobodioca. Za njegovu gradnju osnovana je *Zaklada Doma likovne umjetnosti Kralja Petra I. Velikog Oslobodioca* u studenome 1933. godine. Osnivači Zaklade su Općina grada Zagreba, Odbor za podignuće spomenika kralju Petru i Hrvatsko društvo umjetnosti *Strossmayer*. Prema želji kralja Aleksandra, odnosno temeljem narudžbe spomenika kralju Petru, Meštrović si je uzeo za pravo da preuzme izradu idejnog projekta zgrade. Drago Ibler se na sjednici Kuratorija Zaklade u travnju 1934. nije suglasio s tim postupkom. Imajući na umu stanje građevinske djelatnosti i veliku nezaposlenost, zatražio je da se posao preda »privatnom inženjeru, koji će za rad snositi odgovornost«. Prijedlog je odbijen.

Izrada nacrtu predana je gradskom Građevnom odsjeku »po želji prof. Meštrovića, smatrajući, da će građevni odsjek zbog svoje organizacije moći biti ekspeditorniji u razvijanju i kontroli poslova«. U vrijeme obilježeno gospodarskom krizom, protiv izravne dodjele posla Meštroviću pobunila se i Komora inženjera i arhitekata u Zagrebu, koja se tim povodom obraća ministru građevina dr. Stjepanu Srkulju, bivšem gradonačelniku Zagreba.

Gradsko zastupstvo je za gradnju besplatno ustupilo zemljište na Trgu N i 1934. godine potvrdilo tu odluku. Trg ili trgovi na tom mjestu bili su predviđeni još u regulatornim osnovama Milana Lenucija (od 1904. do 1909. godine) kao urbanističko rješenje proširenja istočnoga dijela Zagreba

¹ O povijesti Društva vidjeti: OLGA MARUŠEVSKI, *Društvo umjetnosti 1868.–1879.–1941.*, Zagreb, 2004.; *150 godina Hrvatskog društva likovnih umjetnika. Umjetnost i institucija*, (ur.) Irena Kraševac, Zagreb, 2018.

na mjestu nekadašnjega sajmišta istočno od Draškovićeve ulice, a sustavno i planski gradit će se dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća. Trg N s mrežom radijalnih ulica zacrtan je u Nacrtu Zagreba, arhitekta i gradonačelnika Vjekoslava Heinzela iz 1923. godine, kao dio urbanističko-arhitektonskog poteza od Trga burze (danas Trg hrvatskih velikana), preko Ulice Račkoga i Beogradske (danas Ulica kneza Višeslava) do novog parka na Trgu kralja Petra Krešimira IV. Trg N je s ulazom na Trgu burze njegov središnji, najreprezentativniji dio. Zgrada je podignuta centralno na prostoru trga, na umjetno povišenom terenu nastalom zbog odvodnog kanala presvođenog potoka Medveščaka koji dijagonalno prolazi u smjeru sjeveroistok – jugoistok. Zrakasto se otvaraju pogledi prema šest ulica (Ulica Franje Račkoga, Ulica kralja Držislava, Ulica kneza Mislava, Ulica kneza Višeslava, Ulica kralja Zvonimira, Ulica popa Dukljanina), a jednako je tako volumen zgrade u fokusu pogleda iz svake od tih ulica. Trg je 1927. preimenovan u Trg Petra I. Oslobodioca (Karađorđevića).

Dom je svečano otvoren 18. prosinca 1938. izložbom *Pola vijeka hrvatske umjetnosti*. Kuratorij koji je vodio gradnju Doma, protivno volji gradskih vlasti, povjerava njegovu upravu u administrativnom i umjetničkom pogledu Hrvatskom društvu umjetnosti, što je izazvalo revolt zagrebačkih umjetnika i arhitekata koji u većem broju bojkotiraju izložbu. Godine 1940., s ciljem da se u Društvo integrira što više hrvatskih umjetnika i proširi njegovo djelovanje, za predsjednika je izabran splitski gradonačelnik Ivo Tartaglia i naziv se mijenja u Hrvatsko društvo umjetnosti Zagreb – Split.

U svibnju 1941. godine Meštrović je obavijestio ministra NDH Milu Budaka da će zgrada nositi naziv Dom hrvatske likovne umjetnosti, međutim poglavnik Ante Pavelić u kolozu donosi odluku da se Dom prenamijeni u islamsku bogomolju, a kuratorij Zaklade Doma pozdravio je odluku. Prenamjena (pregradnja) zgrade izvedena je prema projektu arhitekta Zvonimira Požgaja, a tri minareta i reprezentativni plato s fontanom u osi Ulice Franje Račkoga projekti-

rao je arhitekt Stjepan Planić. Od 1941. trg se zvao Trg III, a od 1942. Trg Kulina bana.

Neposredno nakon završetka Drugoga svjetskog rata, djelovanje Društva nastavlja se osnutkom Udruženja likovnih umjetnika Federalne Republike Hrvatske. Za prvoga predsjednika izabran je slikar Mirko Rački, ali je glavnu ulogu imao potpredsjednik Marijan Detoni, slikar partizan. Već 1946. dolazi do promjene naziva u Udruženje likovnih umjetnika Hrvatske (ULUH), a za redovito djelovanje i izložbene aktivnosti dodijeljen je prostor u zgradi Starčevićeva doma. ULUH sa svojim podružnicama u Splitu i Rijeci 1947. godine ulazi kao sastavnica u krovno udruženje – Savez likovnih umjetnika Jugoslavije (SLUJ). U tom razdoblju dolazi do ponovnog gubitka »Okruglog paviljona«, koji će iz džamije biti prenamijenjen u Muzej narodnog oslobođenja na Trgu žrtava fašizma, preimenovanom 1946. godine. Muzej je uređen prema projektu arhitekta Vjenceslava Richtera i otvoren 1955. godine. Preimenovanje u Muzej revolucije naroda Hrvatske uslijedilo je 1962., zajedno s preinakama u unutrašnjosti, izvedenima prema projektu arhitekta Andrije Mutnjakovića koji je ispoštivao dotadašnje Richterove intervencije.

Godine 1972. donesen je novi Statut Udruženja i ponovno se mijenja naziv. Sad je to Hrvatsko društvo likovnih umjetnika (HDLU). Izložbene aktivnosti organiziraju se u prostoru Starčevićeva doma, u kojem je formirana Galerija Karas i u Salonu Galerije Karas u Praškoj 4. U zgradi Starčevićeva doma pokrenut će se i manji izložbeni prostori, Studio Galerije Karas i Galerija proširenih medija.

Na pragu društveno-političkih promjena 1989. godine, predsjednik HDLU-a Ante Rašić pokrenuo je inicijativu za povratak zgrade Meštrovićeva paviljona likovnim umjetnicima. Trg je 1990. preimenovan u Trg hrvatskih velikana. Taj naziv trg je imao od 1990. do 2000. godine, kad je vraćen naziv Trg žrtava fašizma. Godine 1990. održana je izložba *Dokumenti – argumenti: Meštrovićev Dom likovnih umjetnosti 1930.–1990.* te je objavljena istoimena publikacija. Zahvaljujući snažnom i argumentiranom angažmanu An-

te Rašića, Hame Čavrka, Tomislava Hruškovca i Radovana Ivančevića, omogućen je formalni povratak Doma Društvu i ponovno uspješno uspostavljanje izložbenog programa. Istodobno, dotadašnje sjedište u Starčevićevu domu zauzimaju Hrvatske obrambene snage (HOS) pa likovni umjetnici gube taj prostor. U isto vrijeme Muzej revolucije naroda Hrvatske integriran je u Hrvatski povijesni muzej. Godine 2001. počinje prva faza preuređenja unutrašnjosti Doma i vraćanje u izvorno stanje prema projektu arhitekta Andrije Mutnjakovića. Projekt obnove djelomično je dovršen 2003., a zgrada je u najvećem dijelu postala izložbeni prostor kojim se koristi HDLU. U njemu djeluju tri galerije: Galerija Bačva, Galerija Prsten i Galerija PM (proširenih medija). HDLU se koristi i uredskim prostorijama na polukatu, dok je dio prizemlja i podruma privremeno ostavljen na korištenje Hrvatskom povijesnom muzeju za uredski rad i čuvaonice. Druga faza obnove počela je 2006. godine, prema projektu arhitekta Branka Siladžina, u prizemlju i podrumu zgrade.

Današnji HDLU nastavlja snažnu potporu hrvatskim likovnim umjetnicima, zahvaljujući kontinuiranoj izlagačkoj djelatnosti, u sklopu koje se ističe organiziranje tradicionalnih manifestacija, Zagrebačkog salona i Salona mladih, a uspostavljaju se i nove. Godine 2012. HDLU pokreće Bijenale slikarstva te mnoge druge aktivnosti koje svjedoče o živoj umjetničkoj sceni na kojoj se okuplja suvremena hrvatska i svjetska vizualna produkcija. Godine 2018. obilježeno je 150 godina djelovanja HDLU-a. Zahvaljujući njegovu vodstvu, Ivani Andabaki, Josipu Zankiju i Tomislavu Buntaku, organizirana je obljetnička izložba i objavljena monografija. Društvo okuplja oko dvije tisuće članova, s temeljnom misijom razvijanja i prezentacije nacionalne vizualne umjetnosti i njezine promocije u europskim i širim, svjetskim razmjerima te kreiranja ukupne društvene svijesti o likovnoj umjetnosti. Izložbeni program održava se u prostorima Galerije Bačva, Galerije Prsten i Galerije PM, u kojima osim hrvatskih umjetnika izlažu i brojni gostujući svjetski priznati umjetnici.

IRENA KRAŠEVAC

Trg prije izgradnje Doma likovnih umjetnosti, MGZ

Dom likovnih umjetnosti u izgradnji, 1937./1938., HDA

1.2. Projekt i gradnja (1934. – 1939.)

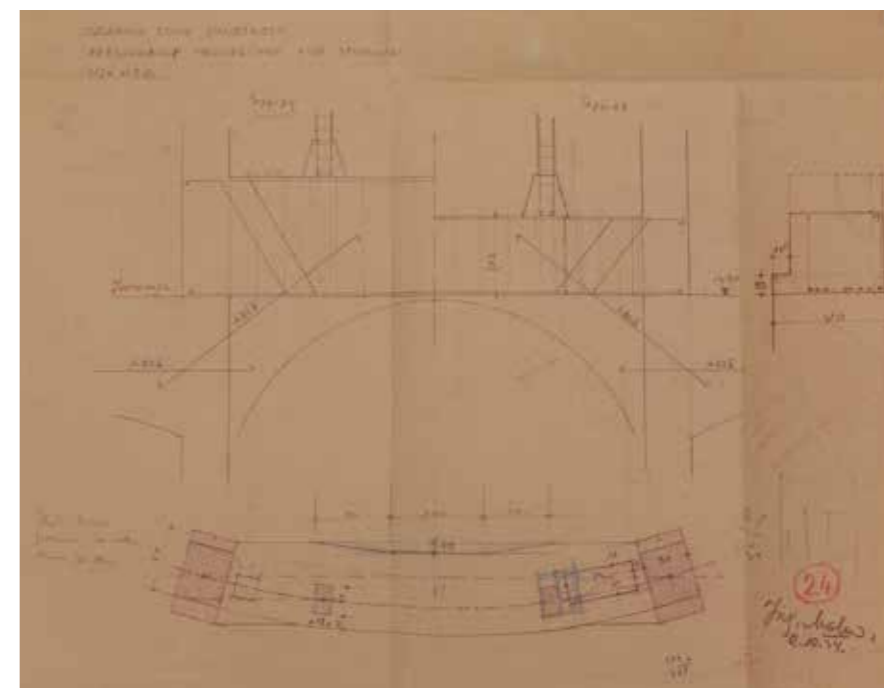
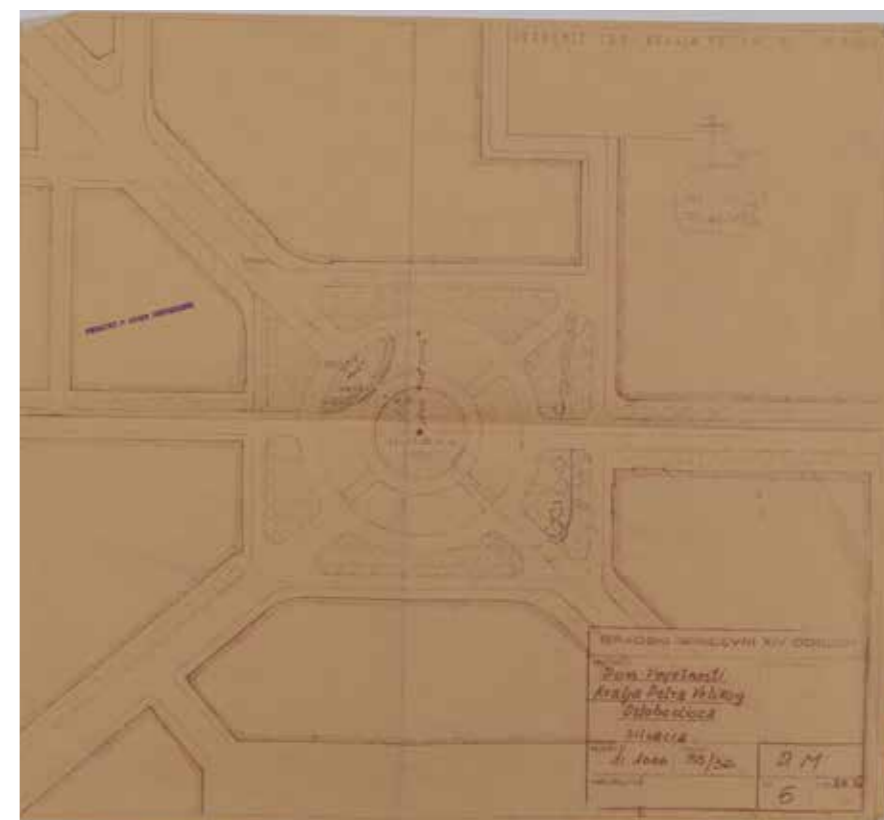
Ivan Meštrović izradio je 1934. godine idejnu skicu Doma, funkcionalnog spomenika koji će ujedno biti »podesan« za izložbenu djelatnost, ali i za rad umjetničkih društava.² Budući da je bio na dvogodišnjem studiju arhitekture u klasi Friedricha Ohmanna na bečkoj Akademiji likovnih umjetnosti, ima stanovite kompetencije. Rijetko se, međutim, upušta u projekte profanih građevina, odnosno uglavnom djeluje na području sakralne i grobljanske arhitekture (mauzoleji, grobne kapele). Meštrovićev projekt Doma javno je predstavljen u popularnom zagrebačkom ilustriranom časopisu *Svijet*.³ Njegov doprinos izgradnji HDU-a bilo je i modeliranje »velikog reliefa Kralja Petra na centralnom dijelu Doma«, iznad ulaznih vrata u glavnu izložbenu dvoranu, bez novčane naknade.⁴ Reljef je, prema Meštroviću izvornom modelu, klesao kipar Ivan Lozica.

Reprezentativna pozicija Doma i funkcija spomenika kosili su se s gradnjom stambenih prostora za najam u Domu, iz čijih bi se prihoda mogao financirati rad Društva, ali i redovito održavanje zgrade »s obzirom na građevni dio (unutrašnji i vanjski)« te obvezu da Dom »bude vazda dostojan svijetle uspomene Velikoga Kralja kojega nosi ime«. ⁵ Gradnja zgrada pojedinih udruženja, poput Čehoslovačkog doma, Doma liječnika, Gospodarske sloge itd. (s prostorijama za rad društava i stanovima za najam), u međuratnom je Zagrebu uvriježena praksa. Gradske vlasti izlaze u susret tim inicijativama, dodjeljujući im za simboličan iznos, ili čak besplatno, zemljište za gradnju u novoj gradskoj četvrti – u Šubićevoj i Zvonimirovoj ulici. Odbor za podignuće spomenika i HDU raspolagali su za gradnju Doma

iznosom od četiri milijuna dinara, što nije bilo dostatno. Nedostajala su još dva milijuna. Gradnji su »doprinijele (...) svekulturne, javne i privatne ustanove kao i cjelokupno pučanstvo ove banovine (Savska banovina, op. a.)«. ⁶ Zbog manjka sredstava, grad je tražio potporu državnih ministarstava za dobivanje povlastica na cement, željezo, drvo i podvoz. Molbe su odbijene.

Građevinska dozvola za HDU izdana je u listopadu 1934. godine i upućena na suglasnost upravi Savske banovine. Gradnjom Doma rukovodi kuratorij Zaklade Doma likovne umjetnosti kralja Petra I. Velikog Oslobodioca, sastavljen od predstavnika utemeljitelja – gradske općine, Društva *Strossmayer* i Odbora za podignuće spomenika. Za gradnju je zaduženo više odbora, uključujući Građevni, u koji su imenovani članovi: Ivo Mošinski, Joza Kljaković i Drago Ibler te njihovi zamjenici Branko Šenoa, Tomislav Krizman i Lav Kalda. Izvedbeni projekt i svu potrebnu građevinsku i tehničku dokumentaciju, temeljem Meštrovićeve idejne skice, izradio je Odsjek za novogradnje gradskog Građevnog ureda, djelatnici Ivan Zemljak, Zvonimir Kavurić i Nikola Molnar. Potonja dvojica potpisuju statičke izračune zgrade. U razradu projekta i gradnju uključeni su u ime Zaklade arhitekti Harold Bilinić i Lavoslav Horvat (koji su radili u gradskom Građevnom odsjeku). Uz dodjelu besplatnog zemljišta, izrada operata bila je prilog gradske Općine izgradnji Doma. Grad je velikim dijelom i provodio i koordinirao cijelu gradnju raspisivanjem tzv. jeftimbi za izvođenje pojedinih vrsta radova (današnji ekvivalent je javna nabava), u čemu sudjeluju Ivan Zemljak i Zvonimir Kavurić. Glavne građevinske radove izvelo je građevinsko poduzeće arhitekta Stanka Kliske.

Kružna osnova zgrade (sa središnjim izložbenim prostorom visine 16,75 metara i trijemom s 36 kamenih stupova) i njezin centralni smještaj na Trgu izravno su uvjetovani urbanističkim, tj. prometnim rješenjem trga u koji uvire više važnih gradskih prometnica; to su današnje ulice kraljeva

Položajni nacrt i nacrt kanala potoka Medveščaka, DAZG

Zvonimira i Držislava, knezova Mislava i Višeslava, popa Dukljanina te Franje Račkoga. Trg N prvi je zagrebački trg – kružni tok, poput pariškoga *Place de l'étoile* (danas *Place*

2 Zapisnik sjednice građevnog odbora za podržanje »Doma umjetnosti« na trgu Kralja Petra dne 3. V. 1934. (HR-DAZG-24, Odsjek za općinske zgrade III-5, G.O. 249).

3 Osnova za gradnju Umjetničkog paviljona, u: *Svijet*, god. 9, knjiga 17, br. 20 (1934.).

4 Kuratorij DLU Ministarstvu šuma i rudnika, 24. 8. 1934. (HR-DAZG-24, Odsjek za općinske zgrade III-5, G.O. 249).

5 Zakladnica Općine grada Zagreba, Odbor za podignuće spomenika i HDU *Strossmayer* (HR-HDA-1979.).

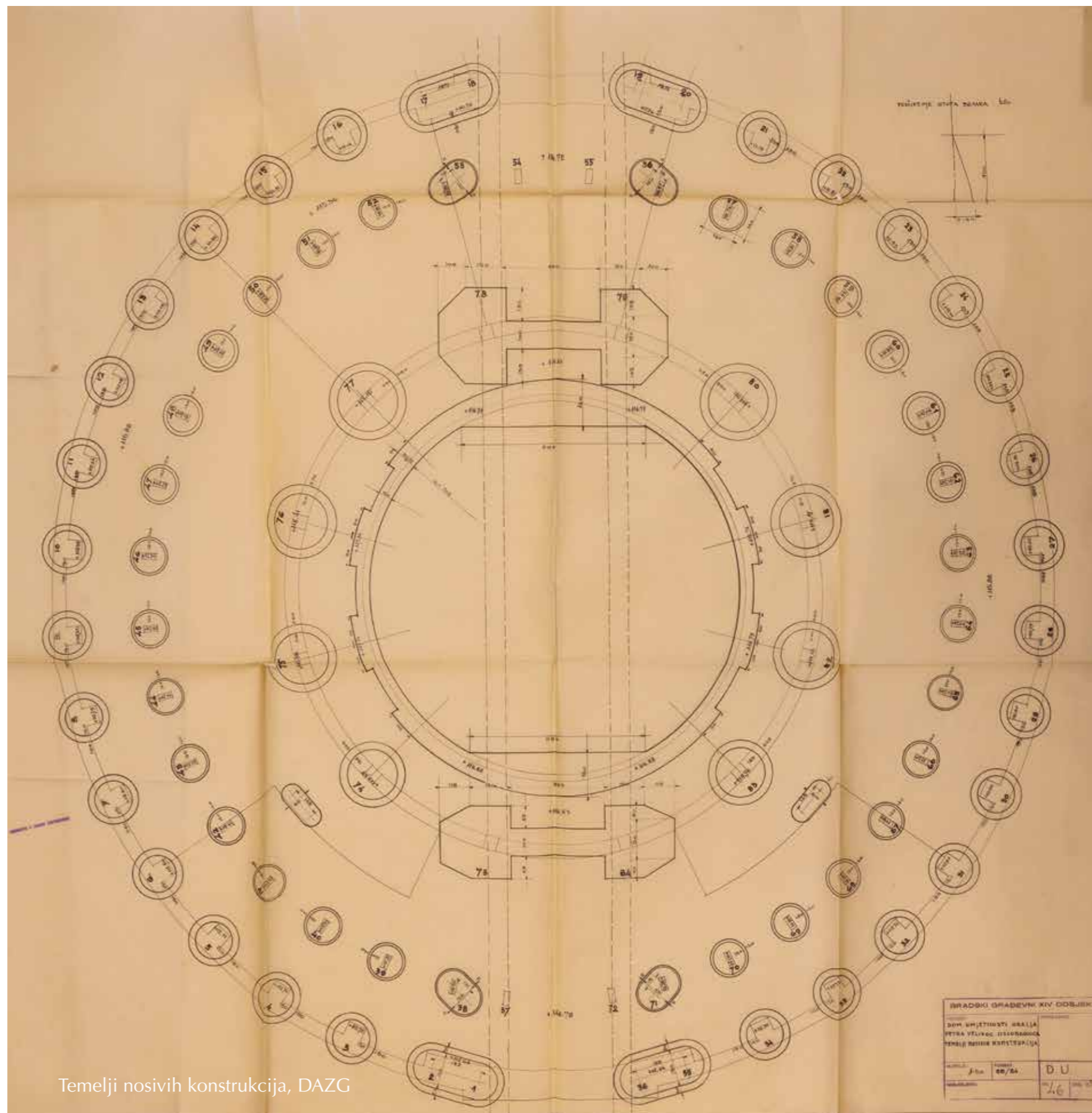
6 Kuratorij za gradnju DLU Ministarstvu saobraćaja, 2. 2. 1935. (HR-DAZG-24, Odsjek za općinske zgrade III-5, G.O. 249).

Charles de Gaulle). Zbog smještaja kolektora (kanaliziranog potoka Medveščaka), položenog trasom Ulice Račkoga – Ulice kneza Višeslava, i izvedbe podrumске etaže Doma, teren je nasut, a kota poda prizemlja paviljona povišena za 1,2 metra u odnosu na kotu okolnih ulica. Osnovu je predložio gradski Građevni ured »onako, kako je držao poželjnim sa stanovišta osnivača Doma«; »ova je regulacija sadržavala tlorisno rješenje trga, sve profile te tlocrtni i visinski smještaj Doma, pa je takova prihvaćena po gradu«.7

Zgrada počiva na stilobatu s glavnim ulazom u osi Ulice Račkoga s pogledom na zagrebačku katedralu. Arhitektonskim arhetipom – rotandom, obično posvećenom bogovima i državnim velikanima, ratnicima, Meštrović se koristi za »hram likovne umjetnosti uopće, a naše nacionalne napose«.8 Zgrada je svojim programom bila namijenjena izlagačkoj djelatnosti, organizaciji predavanja i prostorijama za rad udruženja likovnih umjetnika. Ima podrum, prizemlje, mezanin i kat, koji nisu čitljivi na pročelju oblikovanom dvije etaže visokom kolonadom stubova pravokutnog presjeka i atikom iza koje se nalazi izložbena dvorana kata. Monumentalnosti zgrade pridonose i prozori visoki dvije etaže. U sredini zgrade je najreprezentativniji prostor, izložbena dvorana visine dvije etaže, s konzolnom prepuštenom galerijom i zenitnim osvjetljenjem; staklo-betonska kupola (promjera 19 metara) namijenjena je izlaganju skulptura velikog formata. Oko središnje dvorane u prizemlju su dva »prstena«: »unutarnji« – s predvorjem (vestibul) visine kolonade i s dva reprezentativna simetrično postavljena dvokraka stubišta – i »vanjski«, koji čini kružni trijem. Prostor »prstena« u prizemlju također je namijenjen izložbenoj djelatnosti. Simetrične je osnove i ima dva vanjska ulaza, s južne i istočne strane. U prvoj verziji projekta, riječ je o tri »autonomna« izložbena prostora s dva ulazna *halla* s vanjskim ulazima s južne i istočne strane, iz ko-

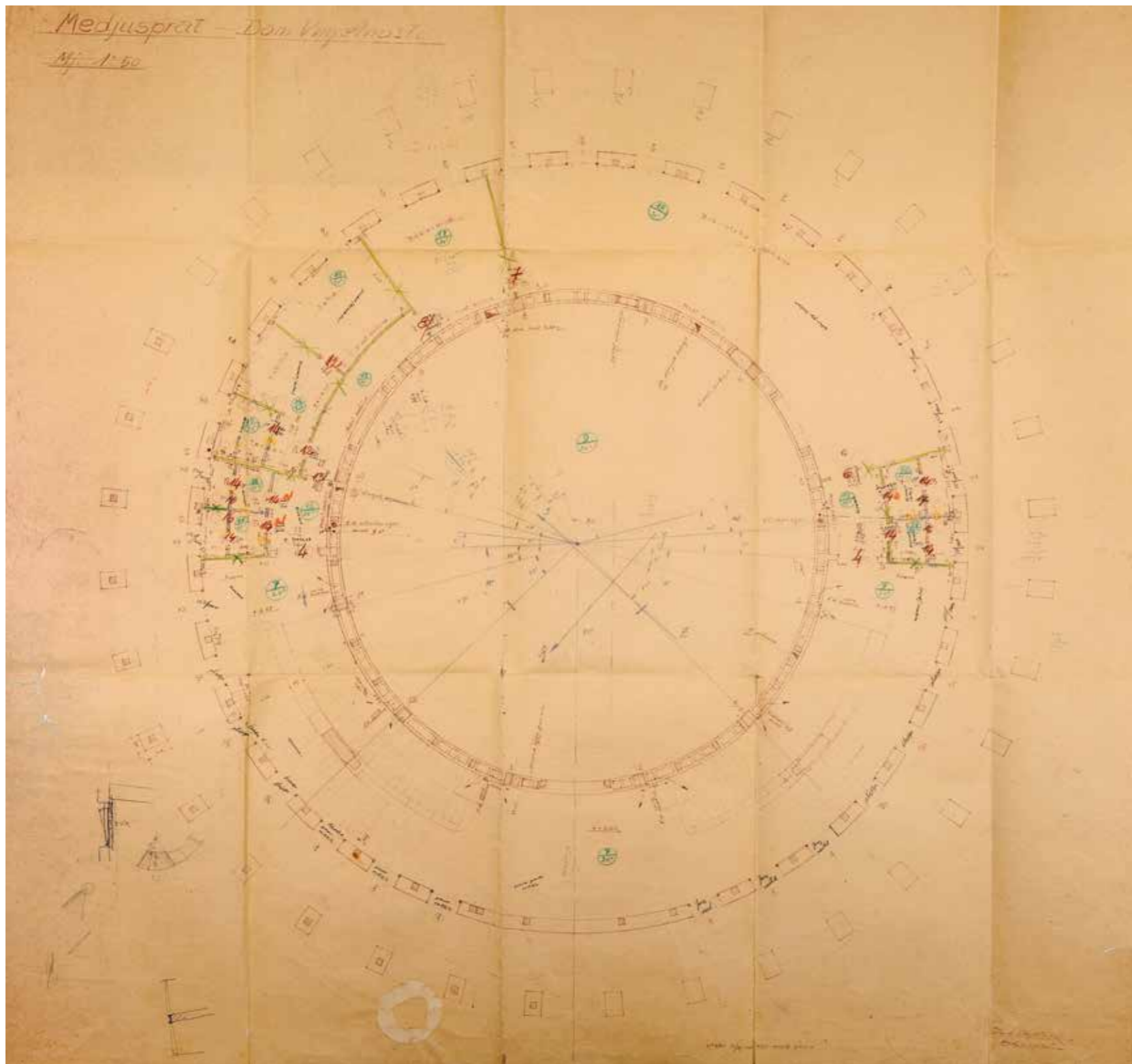
7 Kuratorij za gradnju DU kralja Petra gradonačelniku R. Erberu, 1935. (HR-DAZG-24, Odsjek za općinske zgrade III-5, G.O. 249).

8 Zakladnica grada Zagreba, Odbor za podignuće spomenika i HDU Strossmayer (HR-HDA-1979.).

Temelji nosivih konstrukcija, DAZG

Tlocrt međukata, DAZG

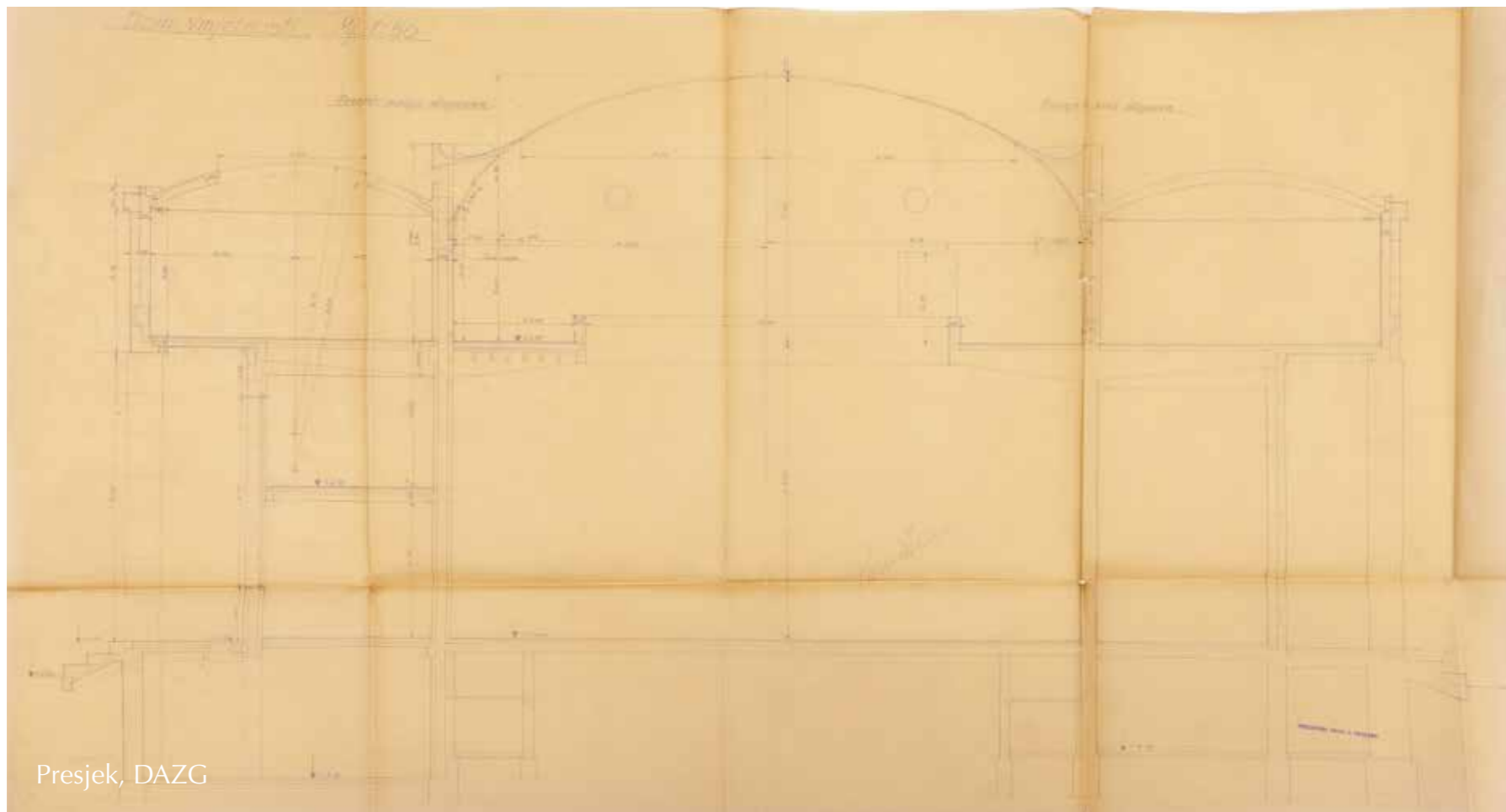
Sa stajališta onodobne arhitekture muzejskih zgrada, Dom likovnih umjetnosti vrlo je »konzervativna« zgrada, jer je glavni trend tada bio kreiranje aktivnog prostora, odnosno uvođenje elementa kretanja – primjenom rampe kao

glavnog arhitektonskog elementa (npr. Le Corbusierov projekt Muzeja neograničena rasta) koji je ujedno i izložbeni prostor. No zgrada je iznimno suvremena sa stajališta primijenjenih tehnologija građenja i opremanja. Zid između

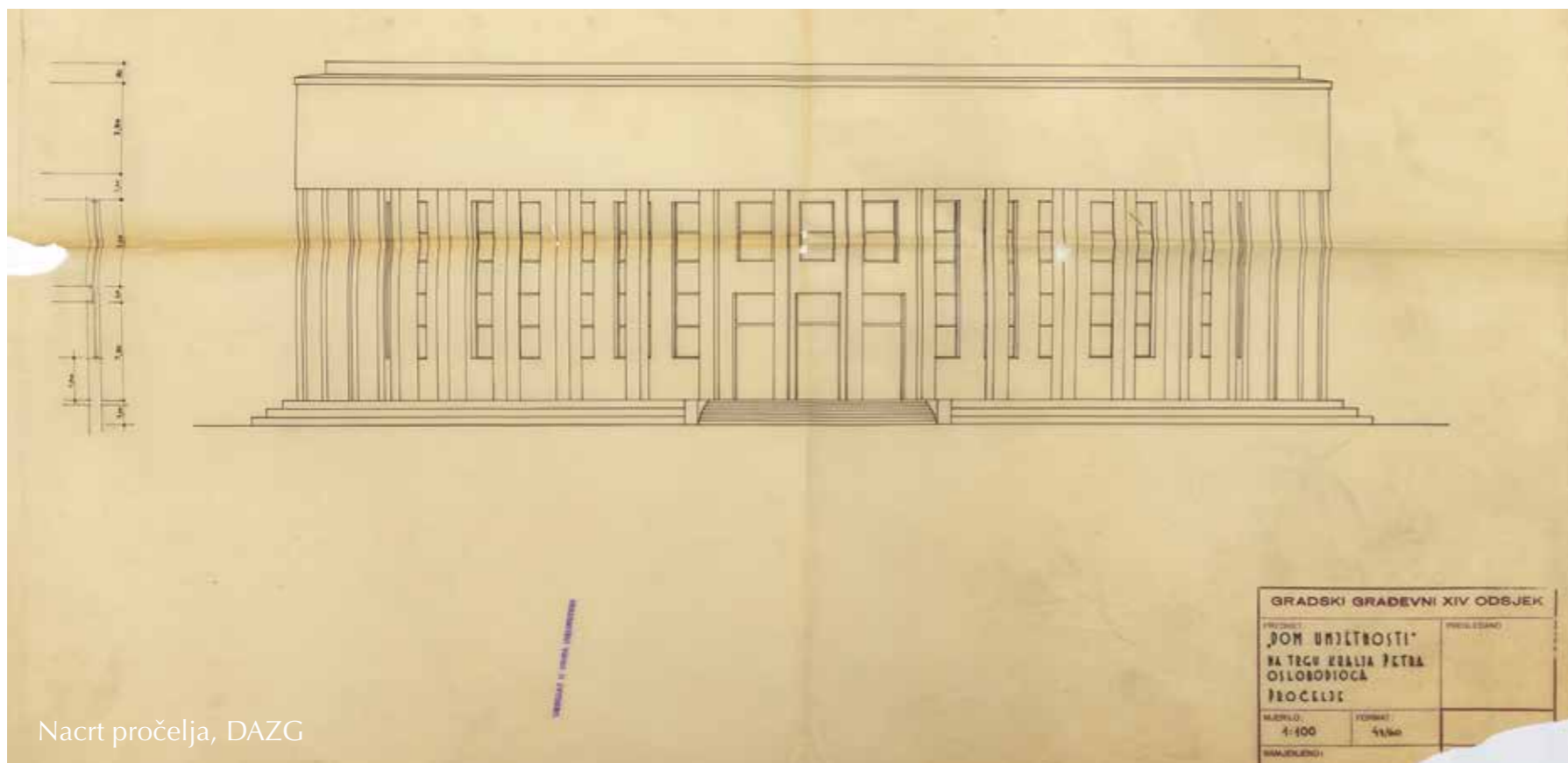
središnje dvorane i »prstena« čini konstrukcija nosivih armiranobetonskih stupova i kanala između njih, kroz koje su provedene instalacije grijanja i hlađenja zrakom. U podrumu, do kojega se dolazi s dva stubišta, uglavnom su pomoćne i servisne prostorije, dok prostor ispod središnje dvorane nije podrumljen. U podrumu su garderoba sa sanitarijama, prostorije transformatora, ventilatora, klimatizatora, ekshaustora, prostorije za aparate, kotlove, gorivo te spremište.

Dva građevinski i konstruktivno najzahtjevnija zahvata na zgradi bila su temeljenje bunarima (84 komada visine od 2,5 do 4,15 metara) od nabijena betona, čiji je izbor bio uvjetovan slabom nosivošću tla i presvođenjem kanala koji prolazi ispod zgrade. I za izvedbu krovnog osvjetljenja u središnjem prostoru i prstenastoj dvorani razmatrane su dvije opcije: izvedba nadsvjeta u formi armiranobetonskih svodova ili prizmatičnih luksfera, providnih staklenih prizmi. Presvođenje kanala, prijenos opterećenja stupova donjeg tambura na razmaknute temelje, riješeno je konstrukcijom armiranobetonske »stolice«. Konstrukcija zgrade izvedena je u armiranom betonu, a sustav stupova i rebrastih ploča, izuzev kolonade trijema, izveden je od kamenih blokova. Vanjski zid i unutarnji zid središnje dvorane zidani su opekom. Međukatne konstrukcije imaju radijalna rebra poduprta stupovima srednjeg zida. O rebra je ovješeni spuštenu strop izveden od ožbukane trstike. Vestibul je presvođen kasetiranom stropnom pločom. Rebrasti svod podruma imao je sekundarna poprečna rebra i serklažnu gredu nad vanjskim betonskim zidom. Galerija glavne dvorane izvedena je kao konzola s armiranobetonskom ogradom debljine 7 cm, a glavna stubišta izvedena su kao rebraste ploče. Razdjelni zidovi podruma izvedeni su u opeci debljine 25 cm.

Projektom i troškovnikom za osvjetljenje središnje izložbene dvorane i prstenaste galerije na katu bili su prvotno predviđeni »ravni stropovi sa ravnim staklenim partijama (Zierlicht) koje su natkrite ravnim gornjim pokrovom iz luksferprizama«. »Svodovita odnosno kupolasta forma stropo-

Presjek, DAZG

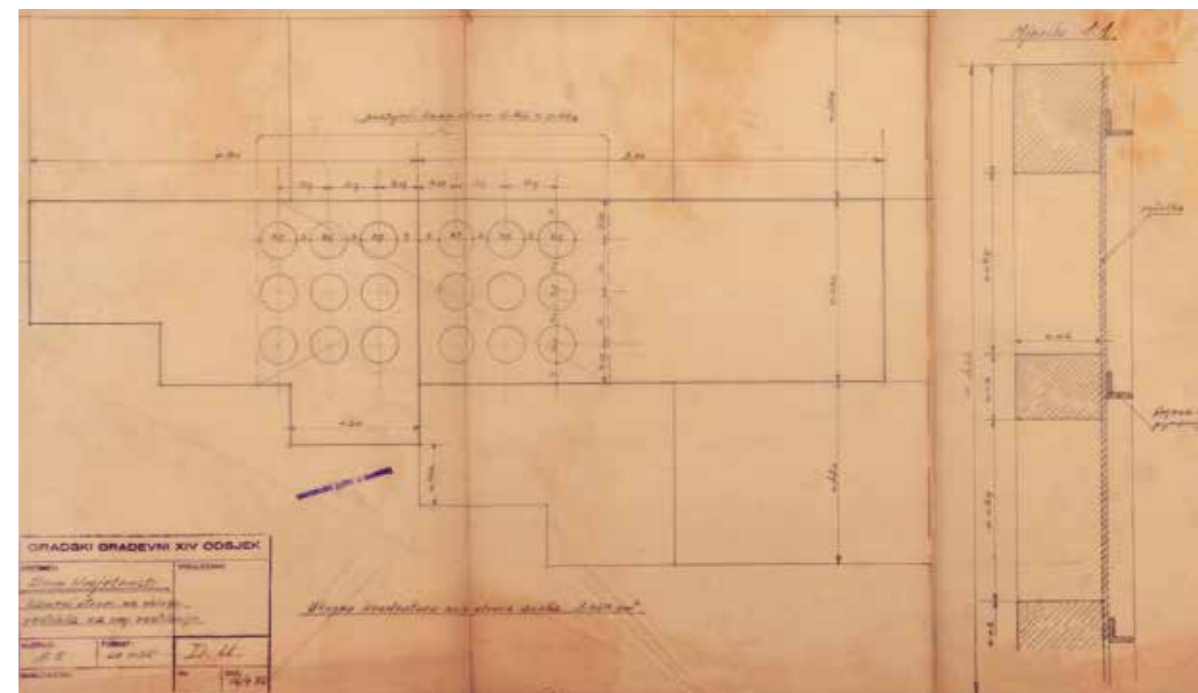
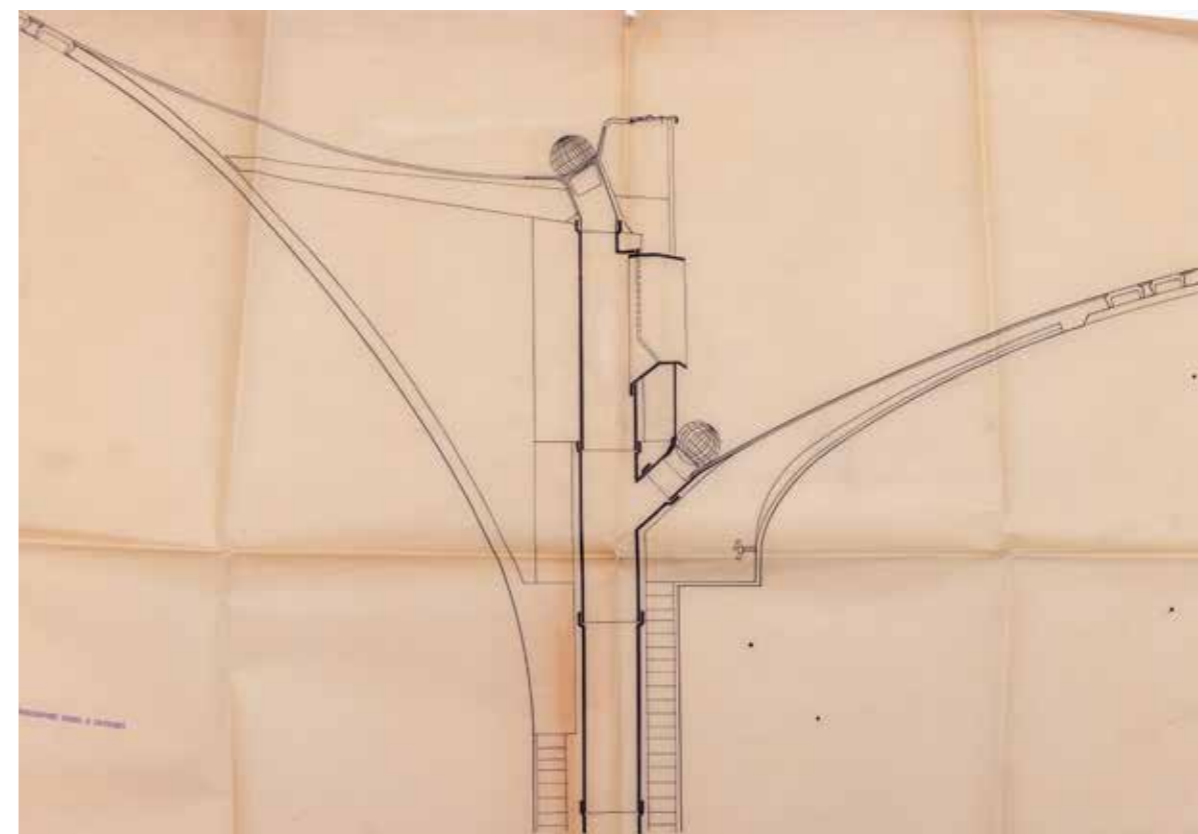
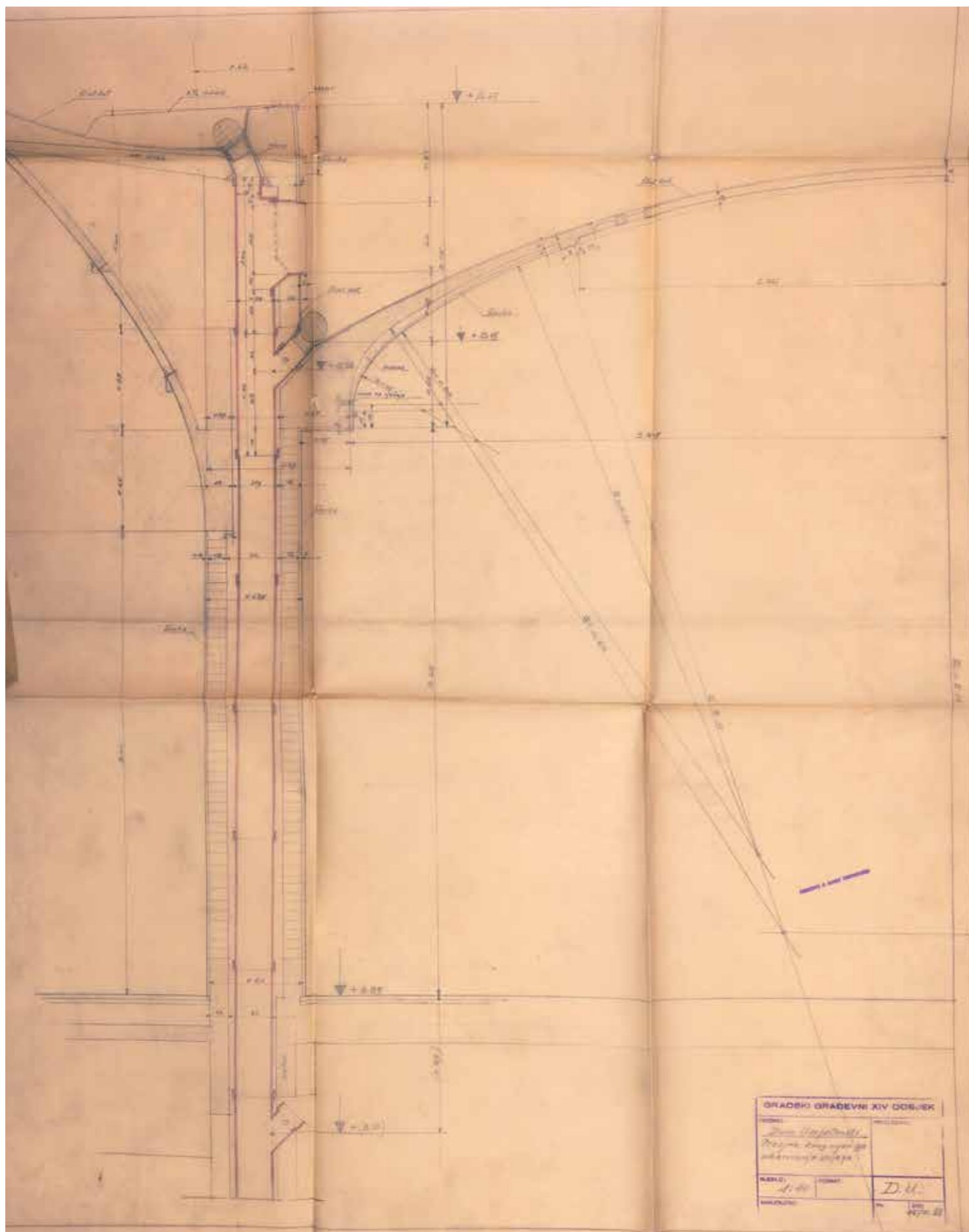
Nacrt pročelja, DAZG

va s istovremeno ugrađenim luksferprizmama u arm. bet. konstrukciji krova» razmatrana je još potkraj 1934. godine. Gradski Građevni odsjek, konkretno Zvonimir Kavurić, izradio je nekoliko alternativnih rješenja za takva osvjetljenja te ih podastro užem Građevnom odboru i osobno Meštroviću. U svibnju 1935. zatražene su ponude za izradu te konstrukcije, a odluka je potvrđena na sastanku užega Građevnog odbora 26. srpnja 1935. (nazočili su Drago Ibler, Joza Kljaković i Lav Kalda te referenti Građevne uprave Harold Bilinić, Lavoslav Horvat i Zvonimir Kavurić te izvođač Stanko Kliska). U izvedbu ostakljenja kupole i prstenaste dvorane uključena je tvrtka A. Fischbein koja je dala jamstvo na izvedene radove (deset godina od kolaudacije). Ugrađene su prizme s konveksnim rubom Jugosloflak debljine 6 cm, što je i debljina križno-armirane konstrukcije kupole promjera 19 metara. Prema saznanjima Ivana Zemljaka, betonska kupola bila je »najveća dosad izvedena konstrukcija ove vrsti u Europi«. ⁹ Raspon prstenaste dvorane na katu je 8,25 metara. Opšavi kupole su od bakrenog lima. Problemi s vlaženjem kupole pojavili su se već u jesen 1937., kad se od izvođača traži da obavi pregled i potrebne popravke. Staklene prizme, ugrađene u pod trijema, u funkciji su prirodnog osvjetljenja podruma. Prstenasta dvorana na katu ima spuštenu strop izveden od nosača T-željeza 50/50/5 mm »jakih radijalno postavljenih međusobno vezanih koncentrično postavljenim T-željezima jednake jakosti, između ovih nosača dolaze šprljci iz T-željeza 25/25/5 mm jakoga. Rubovi konstrukcije izvedeni su također iz T-željeza 50/50/5 mm jakoga«. ¹⁰ Za ostakljenje nadsvijetla predviđeno je »katedralsko«, strojno proizvedeno staklo bijele boje.

Osim dnevnoj rasvjeti, velika pozornost dana je i noćnoj. Kuratorij moli Gradsku električnu centralu da razmotri »mogućnosti rasvjete prostorija, koje se niže navode i even-

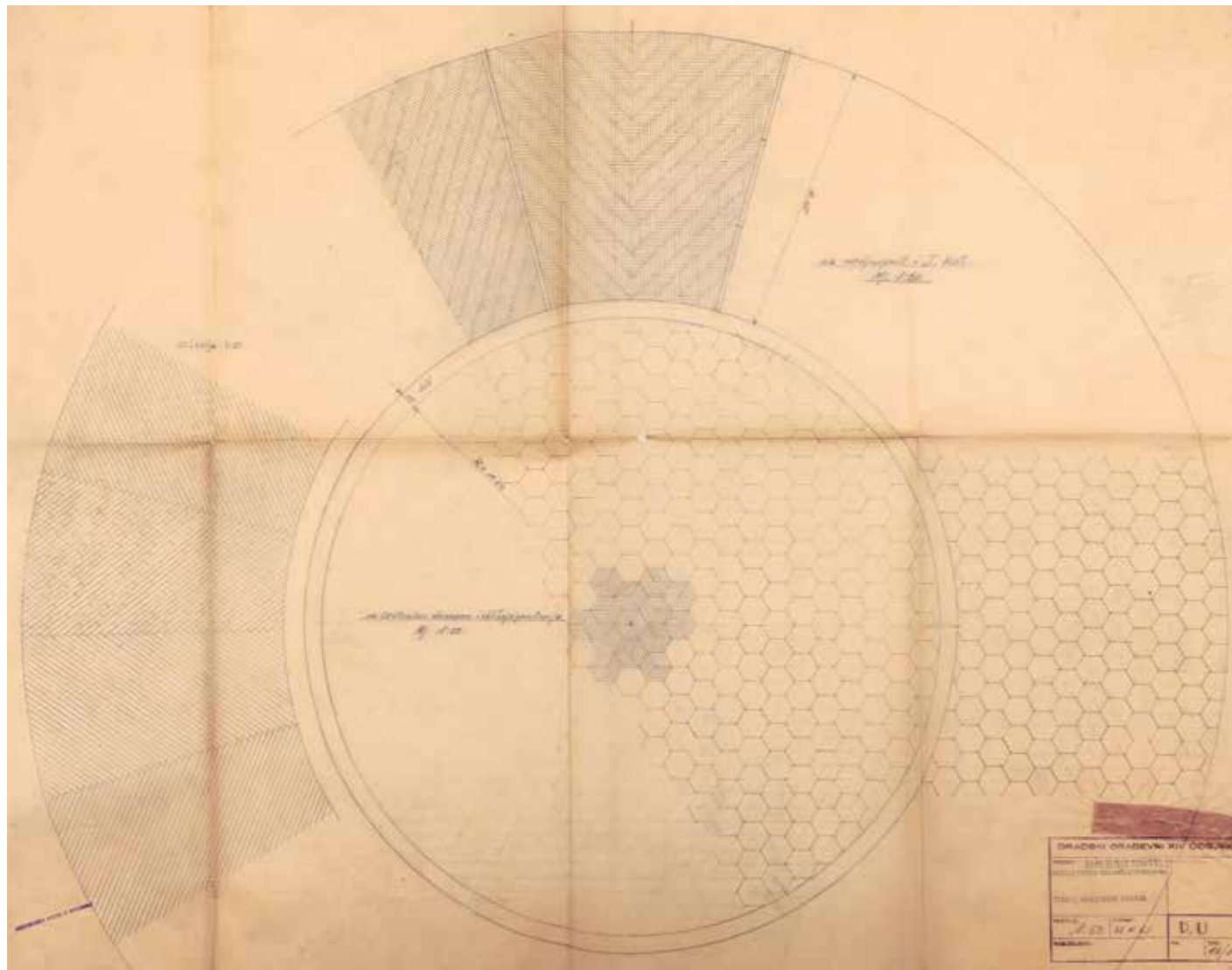
9 IVAN ZEMLJAK, Dom likovnih umjetnosti u Zagrebu, u: *Građevinski vjesnik*, br. 2 (1939.), 17–23, 18.

10 Troškovnik za bravarske radnje IV. skupine (HR-DAZG-24, Odsjek za općinske zgrade III-5, G.O. 249).

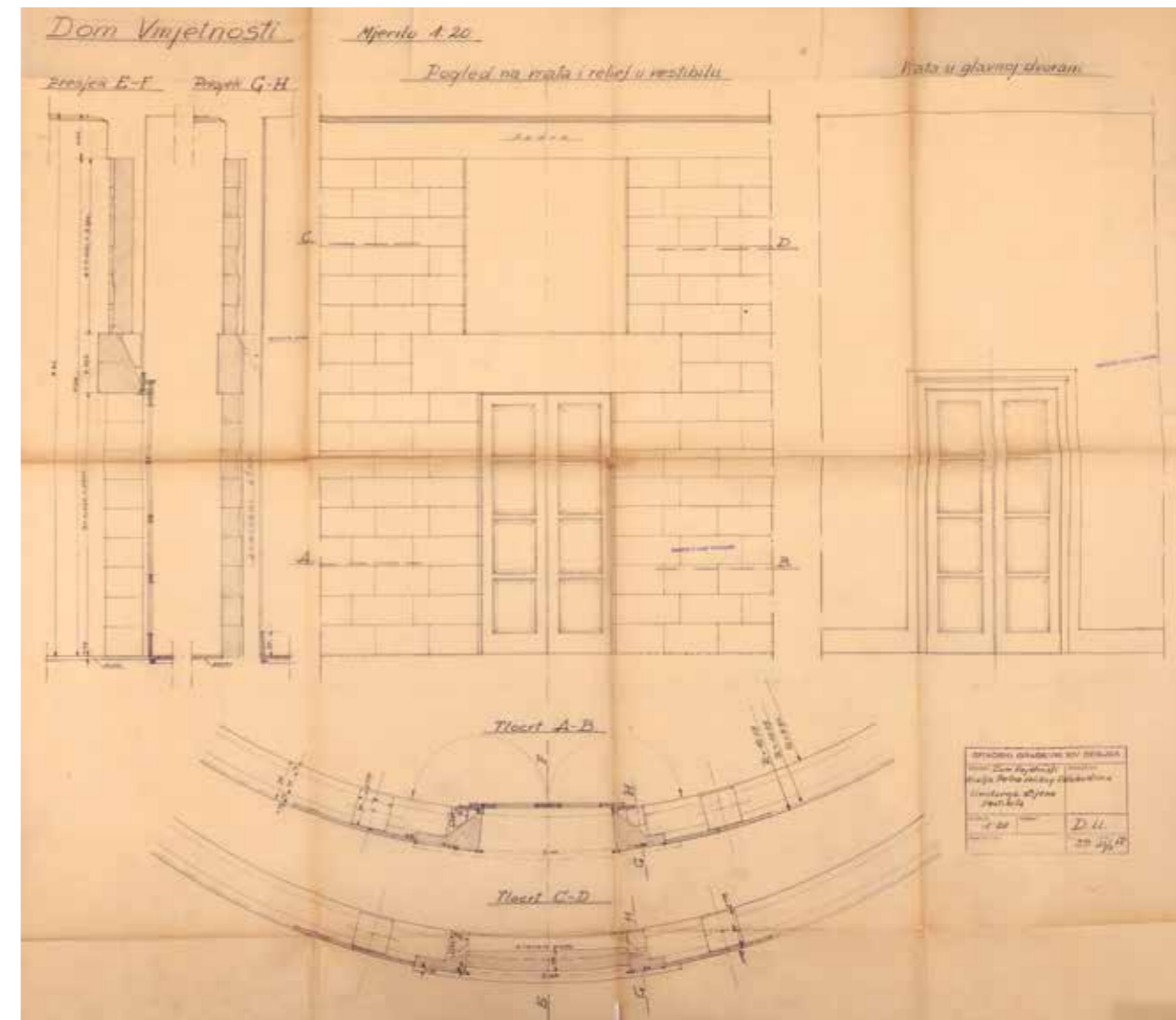

Nacrt instalacija na spoju kupole i prstena, DAZG

tualno zatraži, prema svojim poslovnim vezama, stručna mišljenja inozemnih specijalnih tvrtki. Rasvjeta prostorija određenih za izlaganje umjetničkih djela treba da je jednolična, difuzna bez refleksa, blještanja i sjena naročito na

Nacrt polaganja parketa, DAZG

Nacrt vestibula s ulaznim vratima u središnju dvoranu i prostorom za Meštrovićev reljef, DAZG

površinama koje služe vješanju slika.«¹¹ U segmentnoj dvorani u prizemlju predviđena je »električna rasvjeta odozgo«.¹² Pitanje rasvjete u prstenastoj dvorani na katu razmatrano je potkraj 1934., a odluka je trebala biti donesena najkasnije u siječnju 1935. godine.¹³ Ugovorom je Instala-

11 Dopis Kuratorija Gradske električne centrali (HR-DAZG-24, Odsjek za općinske zgrade III-5, G.O. 249).

12 Gradnja Doma umjetnosti na trgu Kralja Petra. Dopis Gradske električne centrali (HR-DAZG-24, Odsjek za općinske zgrade III-5, G.O. 249).

13 Gradnja DLU. Referat o izvedbi i koštanju krovova i nadsvjetla nad

cioni ured Gradske električne centrali bio obavezan »provesti pokuse za svrsishodno rješenje rasvjetnog problema u prostorijama Doma«.¹⁴ Projekt rasvjete izradio je Vladimir Žepić, temeljem studijskoga putovanja, obilaska zgrada slične namjene, u München, Berlin, Pariz i nizozemske gradove. Središnja dvorana osvijetljena je rasvjetnim tijelima ugrađenima u žlijeb ispod ograde balkona. Rasvjetnim

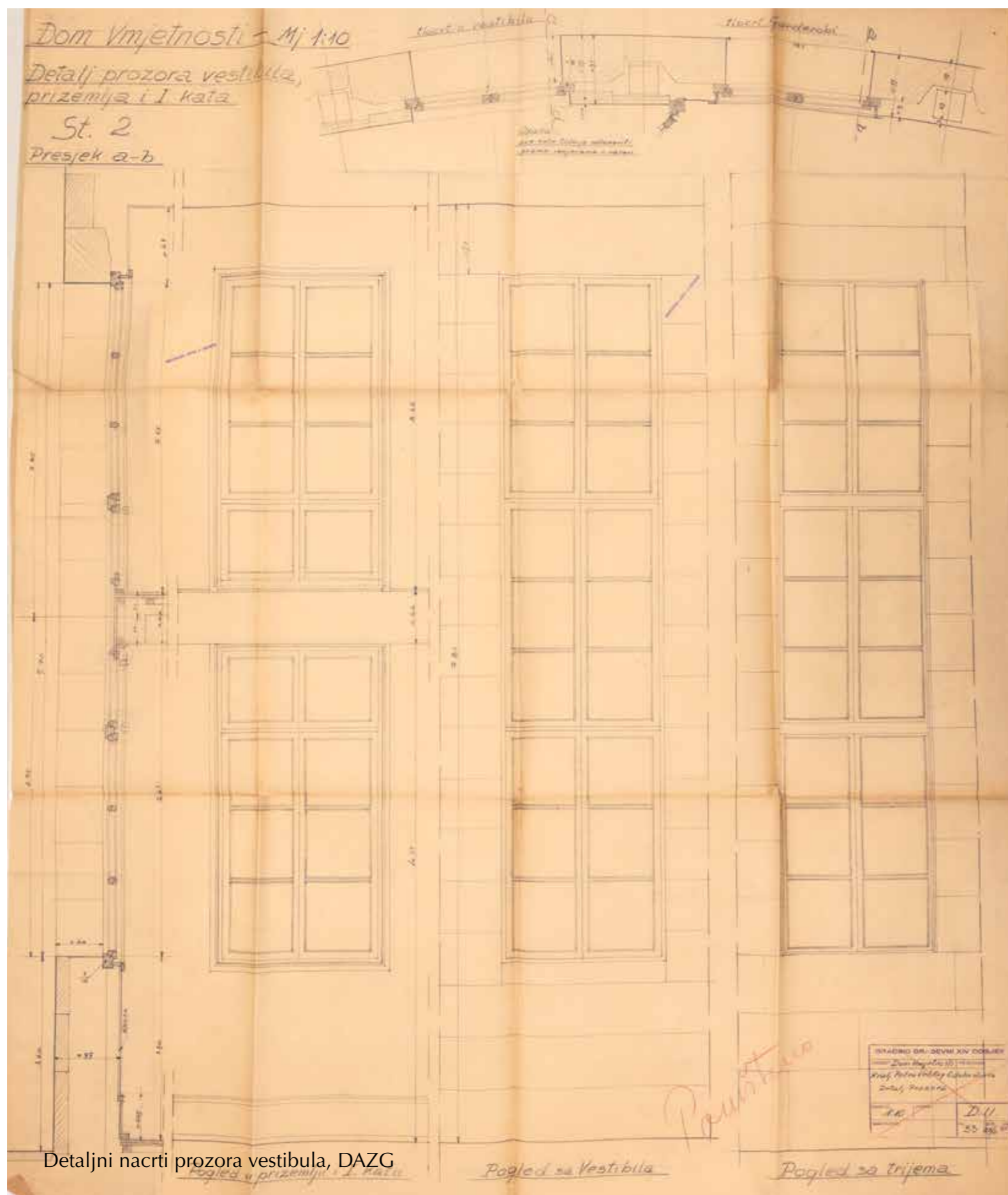
okruglom i prstenastom dvoranom, 8. 1. 1935. (HR-DAZG-24, Odsjek za općinske zgrade III-5, G.O. 249).

14 Električna centrala Kuratoriju zaklade DLU, 5. 4. 1937. (HR-DAZG-24, Odsjek za općinske zgrade III-5, G.O. 249).

tijelima uz vrata osvijetljeni su i zidovi. Zidovi su osvijetljeni i na galeriji. U vestibulu su za rasvjetu postavljeni lusteri i zidne svjetiljke. Prstenasta dvorana na katu osvijetljena je s ukupno 456 staklenih reflektora sa srebrnim ogledalima ugrađenima iznad ovješena staklenog stropa. Zgrada je bila osvijetljena i izvana: rasvjetna tijela ugrađena su s unutarnje strane stupova, a osam reflektora postavljeno je i u parku. Instalacioni ured je i izveo električne instalacije i nacrt trafostanice (s dva dolazna i dva odlazna voda).¹⁵ Pre-

15 HR-DAZG-24, Odsjek za općinske zgrade III-5, G.O. 249.

Detaljni nacrti prozora vestibula, DAZG

ma uputama Centrale, betonski pod trafostranice trebalo je izvesti s izolacijom u dva sloja i uljnom jamom.¹⁶

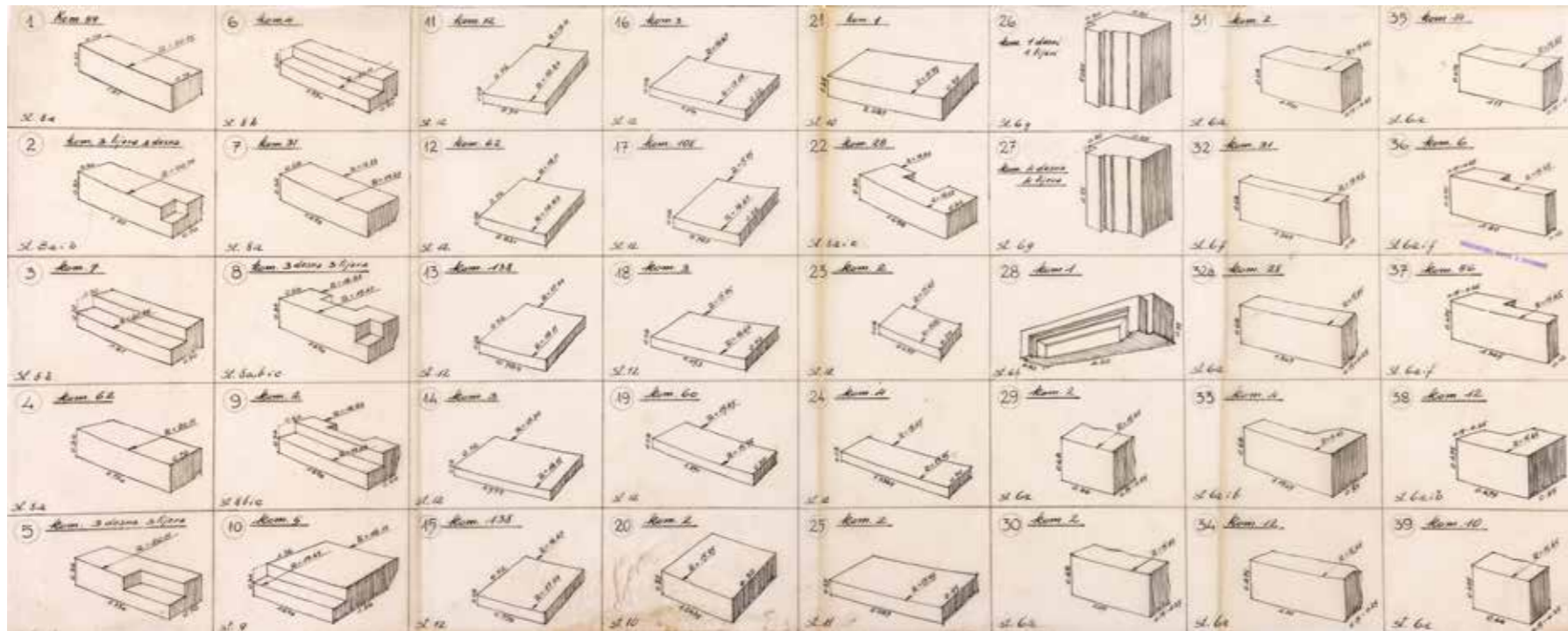
Izgradnja funkcionalnog spomenika u Meštrovićevoj je viziji podrazumijevala završnu obradu svih vanjskih površina zgrade bračkim kamenom iz Pučišća. Za gradnju je utrošeno najmanje 220 željezničkih vagona kamena dopremljenih iz Splita, odnosno 2540 tona kamena. Od kamenih blokova su izvedene, ili su kamenim pločama obložene, kolonade stupova, gornji tambur, arhitravi (donji tambur, vertikalne špalete, nadvojni prozora, presvođenje sporednih vrata, prozorske klupčice, prozorski parapeti, šambrane glavnih ulaznih vrata, nadvoj nad glavnim ulazom, presvođenje glavnog ulaza i istak od 4 cm na donjem tamburu), vijenac (vanjske stube, usjeci stuba u stupove), završne ploče stuba, pragovi glavnih ulaznih vrata, vrata središnje dvorane i garderobe. Kamen korišten za kolonadu i oblogu zidova ima različitu obradu površine: »Tambur prvog kata obrađen je na krupni šiljak čekića, donji tambur na krupnu zubaču, a stupovi i špalete na finiju zubaču.«¹⁷ Glavne kamenarske radove izvela je splitska tvrtka *Marasović i Šperac*. Kad su se dodjeljivali kamenarski radovi na zgradi Gradskih poduzeća, podružnica Saveza građevinskih radnika Jugoslavije u Zagrebu obratila se gradonačelniku Ivi Krbeku u srpnju 1934. s molbom da se kamenarski radovi na HDU-u ne dodjeljuju klesarskim radnicima koji ne žive stalno u Zagrebu. Vanjska stolarija, odnosno drveni prozori visoki dva kata, podijeljeni vertikalno u sedam polja, dvostruko su ostakljeni staklom »svjetlo žute boje«. Dvokrilna ulazna vrata paviljona (dimenzije 2,43 x 4,825 m) imaju konstrukciju rešetke od smrekovih lamela, obložene s vanjske i unutarnje strane šperpločom od jelovine te opločene bakrenim limom.¹⁸

U opremanju interijera također su korišteni prvorazredni materijali. Podovi i zidovi vestibula i glavna stubišta te stijene garderoba u podrumu popločene su kamenom, brušenim i poliranim (laštenim). Za oblaganje zidova dopremljen je kamen iz Splitske na Braču, a za stube i podove »Šareni oklade«. Stubišta su bila prekrivena tepisima. Zidovi središnje izložbene dvorane žbukani su produženim vapnenim mortom i ličeni na katu mat *murofix* bojom vezanom glutelinom. Isto se liči i podgled galeri-

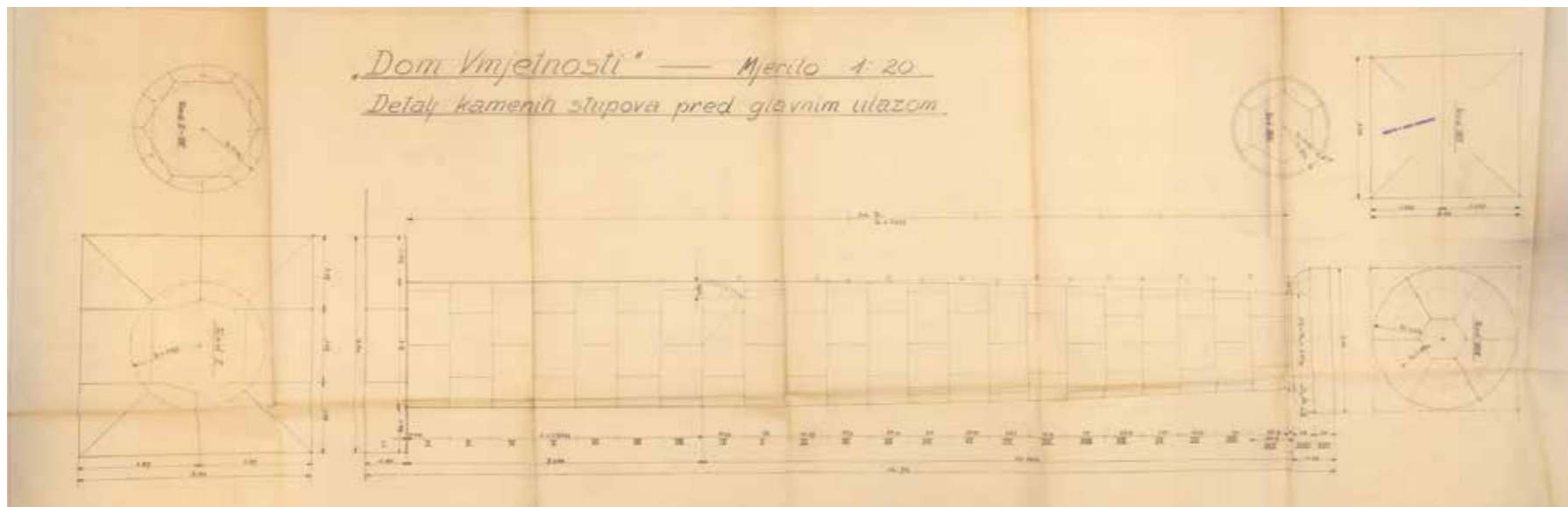
16 Električna centrala, Dopis Kuratoriju Zaklade DLU, 30. 4. 1936. (HR-DAZG-24, Odsjek za općinske zgrade III-5, G.O. 249).

17 ZEMLJAK (bilj. 9), 19.

18 Troškovnik za bravarske radnje III. skupine (HR-DAZG-24, Odsjek za općinske zgrade III-5, G.O. 249).

Detaljni nacrti za klesanje kamenih blokova, DAZG

Nacrt detalja kamenih stupova pred glavnim ulazom, DAZG

je i parapetni zid galerije ožbukani sadrenom žbukom. Nežbukani dijelovi podgleda kupole izvedeni u glatkoj oplati ličeni su *murofix* bojama uz prethodno kitanje. Okrugli ventilacijski otvori u donjoj zoni kupole, odnosno gornjoj zoni zida, nisu bili ličeni svijetlom bojom. Prizemlje središnje dvorane obojeno je običnom zidnom bojom, kao i

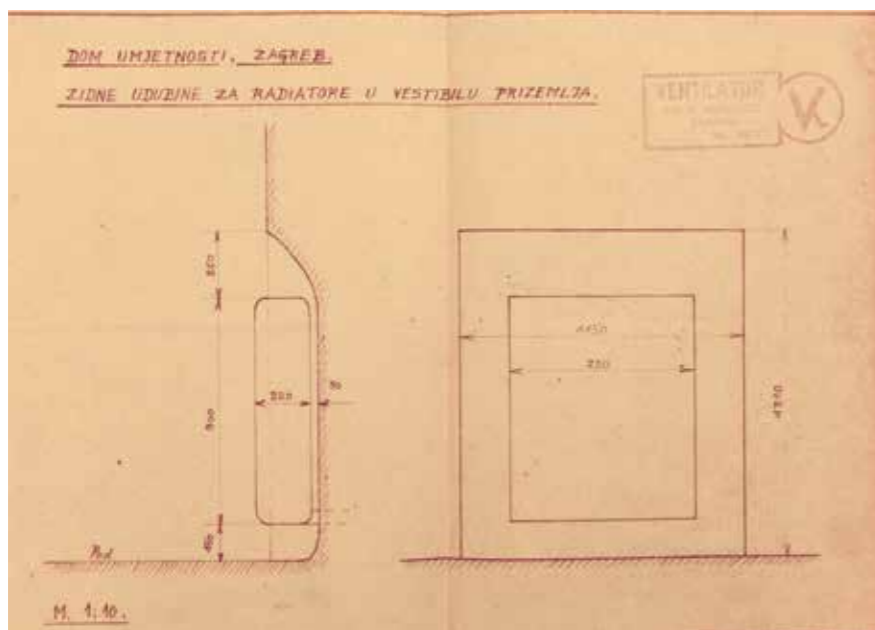
zidovi male dvorane i ureda. Boja naliča nije navedena u troškovnicima. Zidovi središnje dvorane u prizemlju i na katu do visine dovratnika, prstenaste dvorane u prizemlju i na katu u visini prostorije, bili su presvučeni gustim cca 1 mm debelim juta materijalom naravne boje jute. Tkani-na širine 130 cm polagana je vertikalno. Ukupna površina

obložena jutom bila je 445 m². Za vješanje slika izrađena je posebna konstrukcija duž zidova prstenaste dvorane na katu – željezni U-profil s kotačićima, obložen pokrovnom daskom i kutnom letvom na mjestu spoja s ovješanim stropom. Slike su vještane na sajle.

Na podu izložbenih prostorija (središnja dvorana u prizemlju i galerija na katu, prstenasta dvorana na katu i mala dvorana u prizemlju) su hrastovi parketi prve kvalitete, usklađeni s dimenzijama hrastovih zidnih letvica. Parket je u središnjoj dvorani u prizemlju većeg formata i polagan u pravokutnike. Parketi dvaju susjednih polja položeni su pod kutom od 90 stupnjeva. Na katu je pod podijeljen u dilatirana polja trapezoidnog oblika. Parketne dašice polagane su uzdužno na slijepi pod. U troškovniku se navodi polaganje parketa u »pravilne četverokute sa stranicom 600 mm duljine« prema detaljnom nacrtu i uputi Građevnog odjela.¹⁹ Od drvenih stupića kružnog presjeka s drvenim rukohvatom izvedene su i ograde stubišta u prstenastoj dvorani na katu te pokrovna daska ograde galerije s mesinganim »rukohvatom«. Parket je bio predviđen i u sobi pazikuće i uredskim prostorijama mezanina. Osim parketa, za završnu oblogu podova korišteni su *terrazzo* od *Jadran* mramornih zrnaca sa soklom visine 15 cm u kuhinji domara, linoleum modro-sive boje (*blaugrau*) debljine 3 mm (Extra Walten B linoleum) u sobi za sastanke i knjižnici te keramičke pločice u sanitarnim prostorijama. Teracom su obložene i stepenice u servisnim prostorijama. Zidovi sanitarnih čvorova oblagani su pocakljenim pločicama 5-6 mm debljine. Za opremanje sanitarija postavljeni su sanitarni uređaji tvrtke *A. Maruzzi-a nasljednici*.

Dvokrilna hrastova ostakljena vrata, ulaz u glavnu dvoranu, bila su predviđena od smrekovine s oblogom od hrastova furnira. Unutarnja stolarija ostakljena je katedralskim staklom bijele boje i strojno proizvedenim staklom. Unutarnja stolarija međukata izrađena je od mekog drva i ličena emajlnim uljnim naličem u bijeloj ili svijetloj boji.

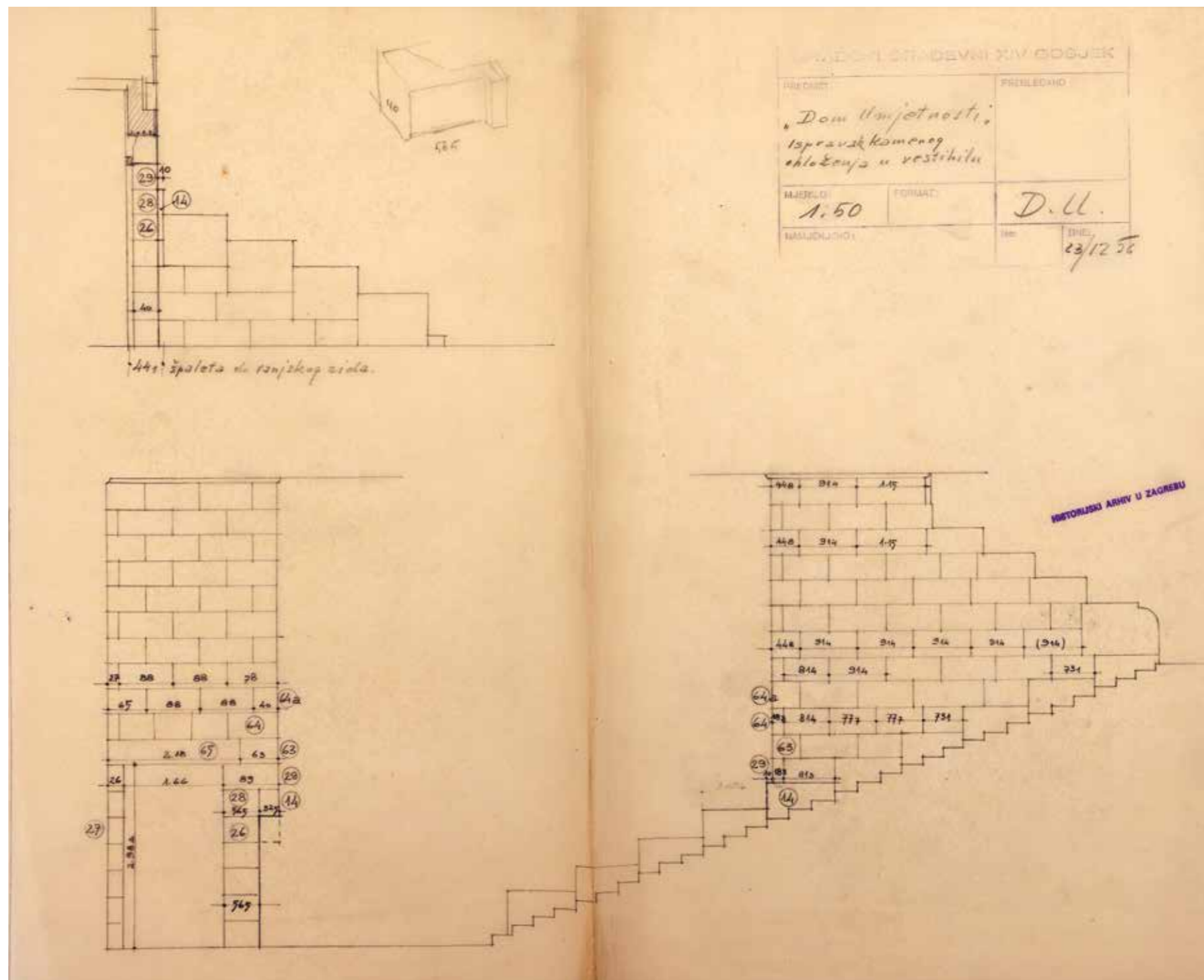
¹⁹ Troškovnik za parketerske radnje (HR-DAZG-24, Odsjek za općinske zgrade III-5, G.O. 249).

Nacrt zidnih udubina za radijatore u vestibulu prizemlja, DAZG

U planu uređenja plohe trga s paviljonom, gradski Građevni XIV. odsjek prvotno je planirao zadržati sve putove koji su presijecali plohu trga, izravno povezujući Ulicu Franje Račkoga – Ulicu kneza Višeslava, Zvonimirovu – Ulicu kralja Držislava i Ulicu kneza Mislava – Dukljaninovu. Projekt krajobraznog uređenja trga, kojim je predviđena sadnja drveća i grmlja, izradio je ravnatelj Gradske vrtlarije Ciril Jeglič.

Jeglič potpisuje i krajobrazno uređenje Trga kralja Petra Krešimira IV. koji s Trgom žrtava fašizma i Trgom hrvatskih velikana čini jedinstven urbanističko-arhitektonski sklop. Prostor oko zgrade bio je izvorno zamišljen kao hortikulturno uređena javna površina, poput perivoja istočnog i zapadnog kraka Zelene potkove. Izvorno rješenje bila je zgrada na povišenom terenu koja se svojim centralnim položajem i volumenom nužno nameće okolišu – neposrednom prostoru Trga, zatvorenog sa sve četiri strane pročeljima višestambenih zgrada trgovačko-stambene namjene. Kako bi se paviljon još više istaknuo, pročelja obodnih zgrada su stavljena u drugi plan sadnjom »prstena« platana koje su dio hortikulturnog rješenja. Vegetacija zasađena na plohi

Nacrt oblaganja kamenih ploča u vestibulu, DAZG

trga obrubljenog živicom dovoljno je rahla da ne zakriva zgradu ni u jednoj od pristupnih vizura. Iz istoga razloga kombinirano je visoko i nisko raslinje. U izvornom rješenju, koje je evidentno usvojio i Ivan Meštrović (uključen u sve važne odluke o gradnji), bilo je izvođenje kružne

ceste oko zgrade i pet pristupnih staza, od kojih je jedna polukružnog oblika i namijenjena je dolasku vozila ispred samog ulaza u zgradu. Tri ostale staze bile su položene u produžetku Ulice Račkoga i Zvonimirove te prema ulazu u zgradu JAZU-a na južnoj strani trga. Hortikulturno ure-

Fotografije novopodignutog Doma likovnih umjetnosti u Zagrebu, 1938., IPU

Izložba Pola vijeka hrvatske umjetnosti, 1938., IPU

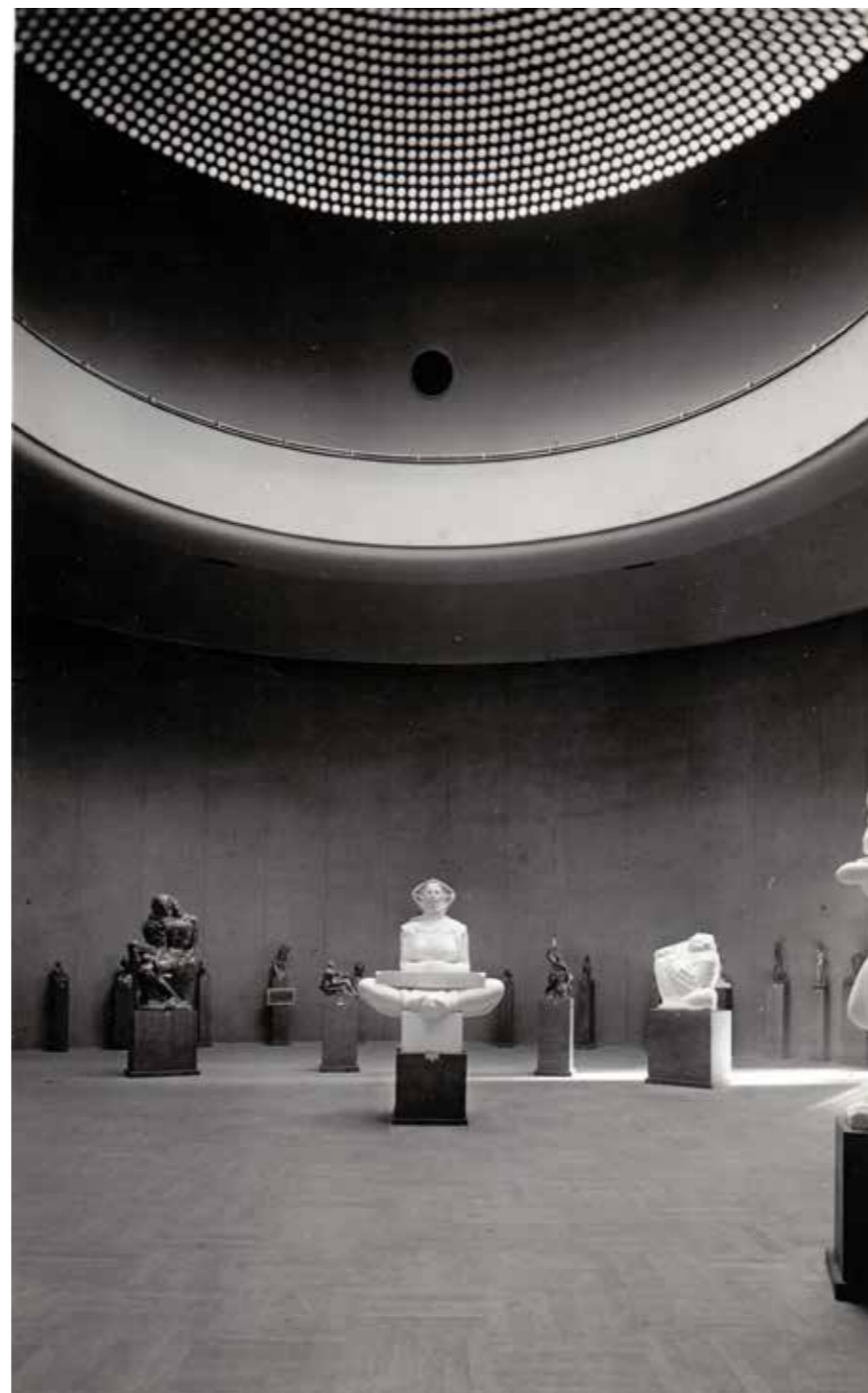

Izložbeni postav u kružnoj dovrani pod kupolom
Izložbeni postav u prizemlju

Izložbeni postav na prvom katu

Vestibul u izvornom obliku, 1938., IPU

Izložbeni postav u središnjoj dvorani, 1938., IPU

đenje, zasadene biljke, moguće je rekonstruirati temeljem fotografija trga snimljenih prije njezine prenamjene u džamiju. O raslinju piše i *Nova Hrvatska* u rujnu 1942.: »Okolo džamijske zgrade još i danas ima mnogo rastlinja, kojeg

će se rasmještati i oblik bezdvojbeno preinačiti u sklad i odgovarajući ton jedne ovakve džamije.«²⁰

20 Dovršava se velebna džamija u Zagrebu, u: *Nova Hrvatska*, 11. 9. 1942., 6.

Kuratorij je tražio da se kružna i pristupna ulica iz Ulice Račkoga »izvede u maloj kreki iz jablaničkog gabra i zatim, da se kružna cesta orubi zidom iz istog kamena širokim 60 cm a visokim 30 odnosno 70 cm.«²¹ *Jeftimbe* za te radove održane su u lipnju 1936. godine. Radove je moguće rekonstruirati iz Troškovnika za kamenarske radnje rubnog zida oko kružne ceste.²² Minimalne dimenzije kamena bile su 55 cm visine, 75 cm širine i minimalne dužine 150 cm. Za izvedbu je predviđen brački ili bizečki kamen. Vertikalne plohe bile su »prirodno bosirane«, a horizontalne obrađene »krunačom (zgrafun)«. Trg je uređen sredstvima iz gradskog socijalnog fonda.

TAMARA BJAŽIĆ KLARIN

21 Kuratorij za gradnju DLU Gradskom poglavarstvu u Zagrebu (HR-DAZG-24, Odsjek za općinske zgrade III-5, G.O. 249).

22 Troškovnik za kamenarske radnje rubnog zida oko kružne ceste (HR-DAZG-24, Odsjek za općinske zgrade III-5, G.O. 249).

I.3. Prenamjena u džamiju (1941. – 1944.)

Gradsko poglavarstvo u Zagrebu Nezavisne Države Hrvatske pozvalo je kuratorij Zaklade Doma umjetnosti u Zagrebu 23. svibnja 1941. na sjednicu u uredima gradske uprave. Na dnevnom redu bile su četiri točke: ovjerovanje zapisnika, prijedlog o promjeni naziva Zaklade, izvještaj o: troškovima gradnje, neplaćenim računima, građevnoj i uporabnoj dozvoli, gruntovni prijenos zemljišta, pravilnik o upravi zakladne zgrade te razno.²³ Do 21. svibnja 1941. bilo je za gradnju isplaćeno sedam milijuna 376 tisuća dinara te dug od 268.679,75 dinara. Nakon likvidiranja troškova, Dom umjetnosti iseljen je u kolovozu 1941. kako bi se zgrada adaptirala u džamiju – najveći projekt zgrade javne namjene NDH u Zagrebu.²⁴

Integracija Bosne i Hercegovine i Hrvatske jedan je od glavnih političkih ciljeva NDH. Bošnjaci su tretirani kao Hrvati muslimanske vjeroispovijesti, a kako bi vlast NDH pokazala koliko su joj važni, donesena je odluka o gradnji džamije u Zagrebu, koja je bila aktualna i prije Drugoga svjetskog rata. Zato je odlukom Ante Pavelića Društvu umjetnosti oduzeta zgrada; kako bi se prenamijenila, a onda i preoblikovala u džamiju. Javnost je o zadovoljstvu »zagrebačkih muslimanskih Hrvata« obaviještena 1. rujna 1941. u *Novom listu*.²⁵ Potkraj mjeseca predstavljena je fotomontaža projekta. Poglavnik je odlučio da će džamija na Pavelićevu trgu imati tri minareta, od kojih će svaki biti visok 45 metara. Novine su donijele fotomontažu.²⁶

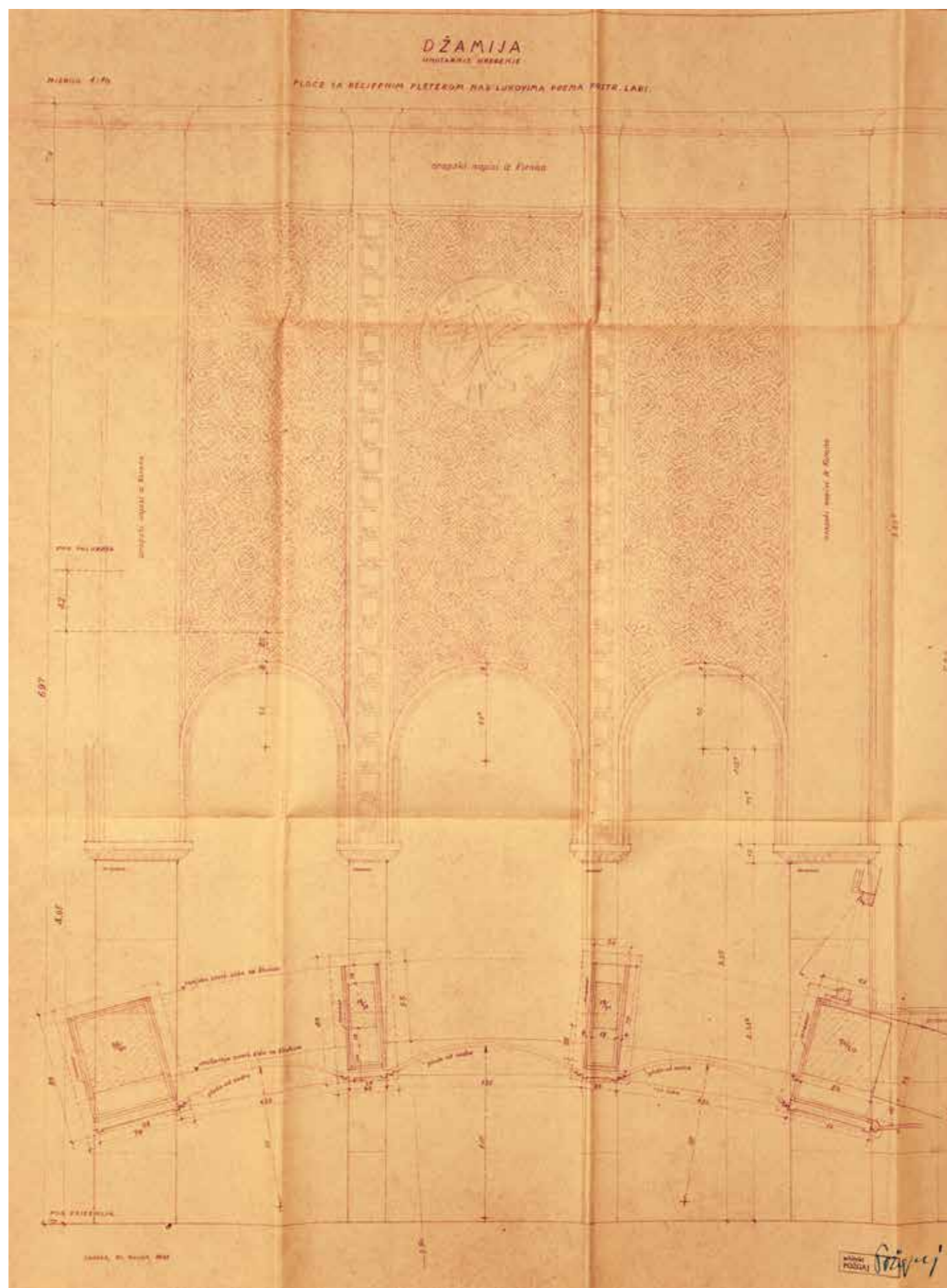
Na projektu uređenja trga sa šadrvanom – javnom fontanom koja se gradi u dvorištu džamije, medrese itd., i izgradnji minareta angažiran je Stjepan Planić, dok je adap-

23 Poziv Kuratoriju za sjednicu 23. 5. 1941., 19. 5. 1941. (HR-DAZG-24, Odsjek za općinske zgrade III-5, G.O. 249).

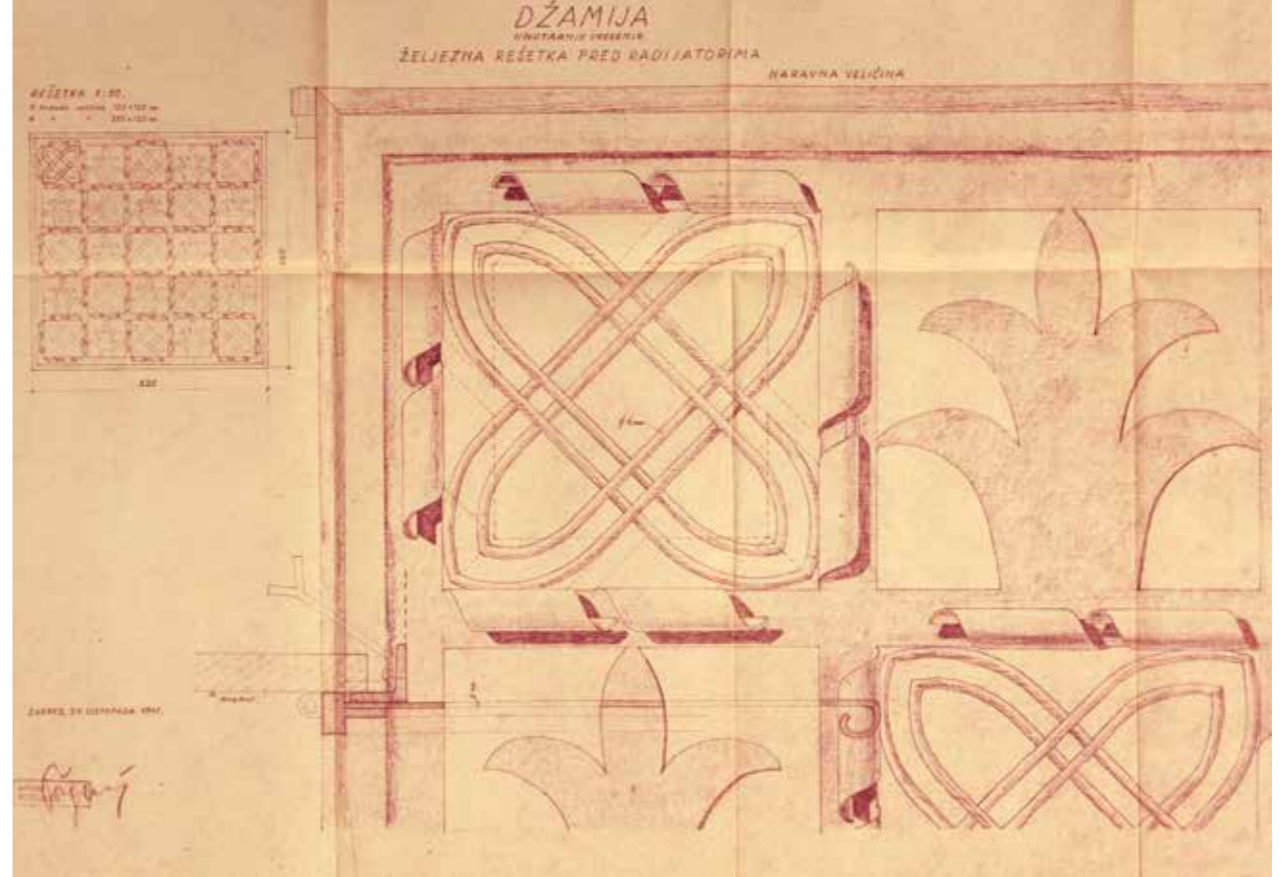
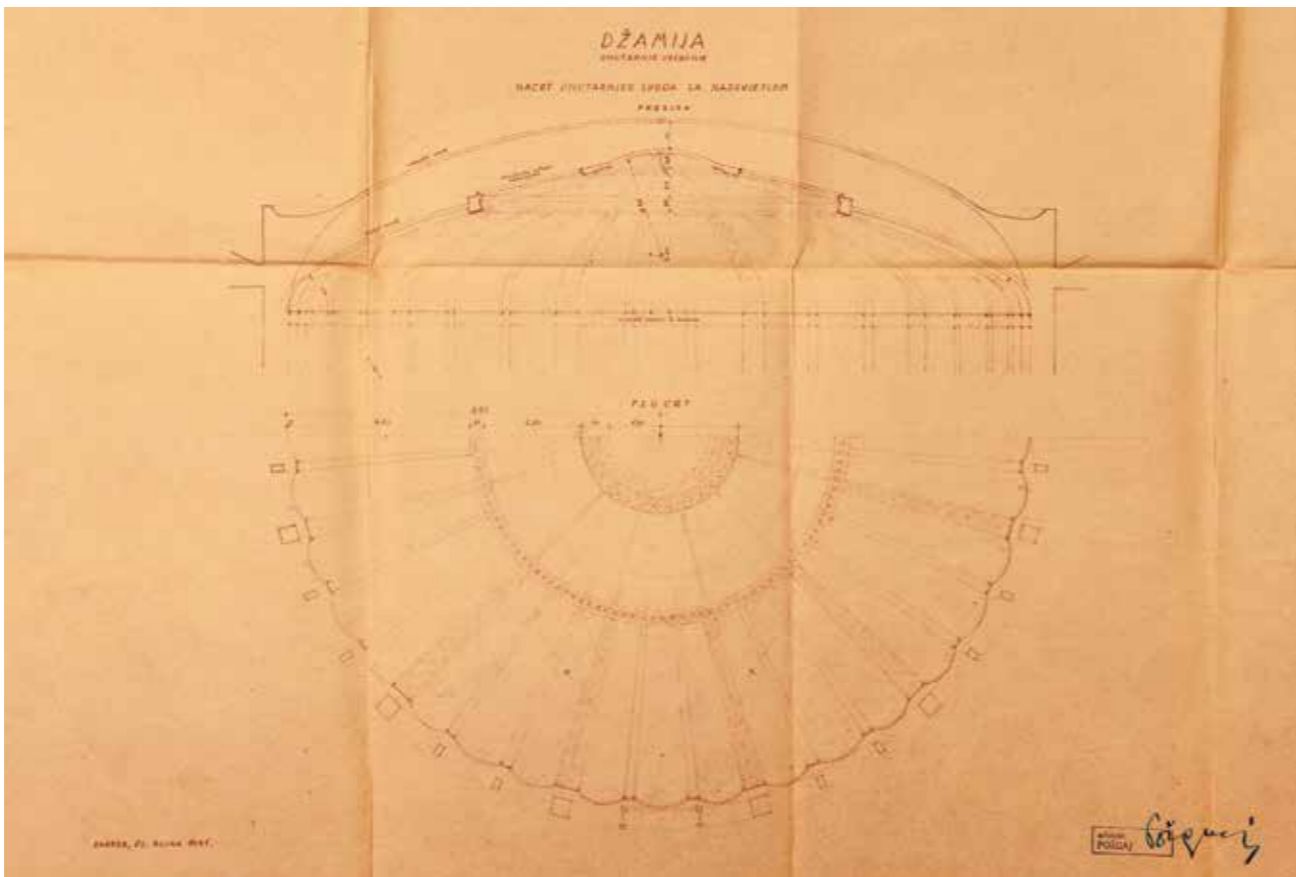
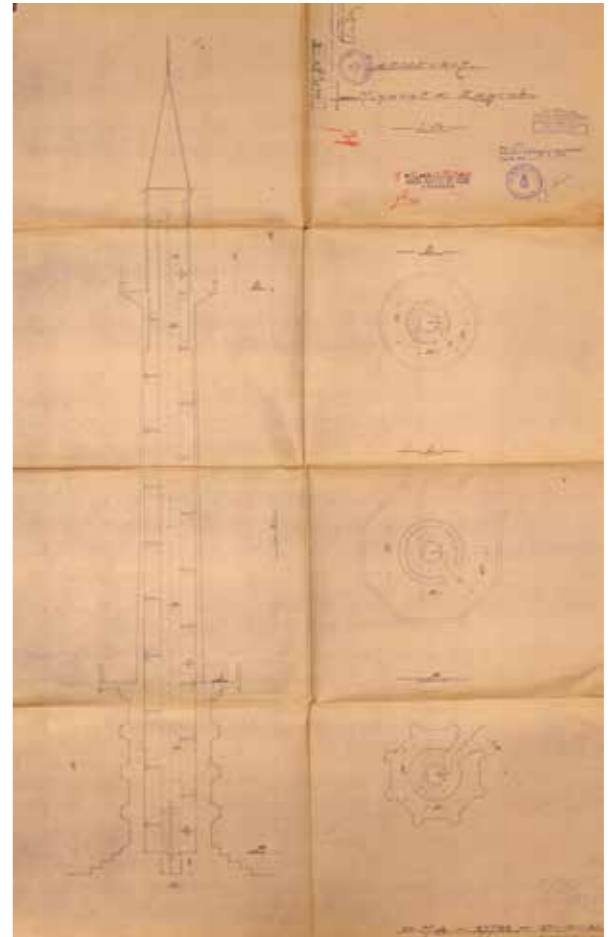
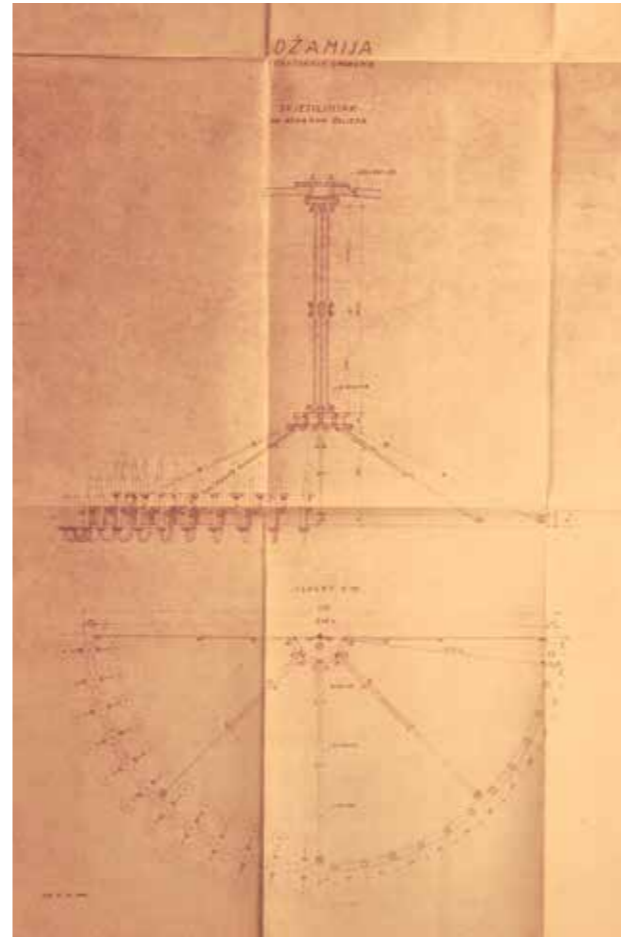
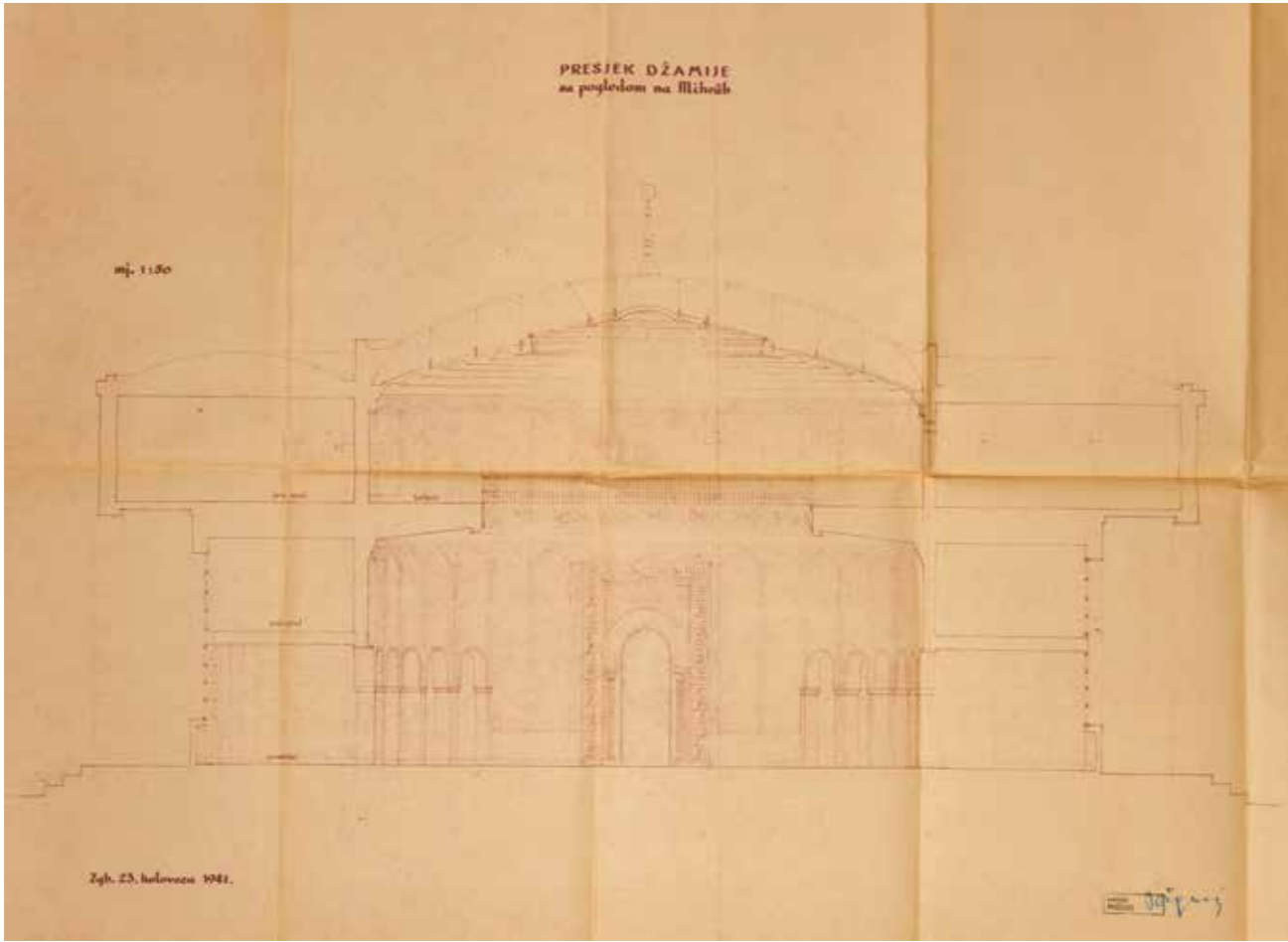
24 Do ponedjeljka će se isprazniti Dom likovnih umjetnika, u: *Novi list*, 16. 8. 1941., 10.

25 Zadovoljstvo zagrebačkih muslimanskih Hrvata, u: *Novi list*, 1. 9. 1941., 6.

26 Džamija izgrađena odlukom Poglavnika. Svaki minaret bit će 45 metara visok, u: *Novi list*, 21. 9. 1941., 7.

Nacrta Zvonimira Požgaja za prenamijenu zgrade Doma likovnih umjetnika u džamiju, HDA

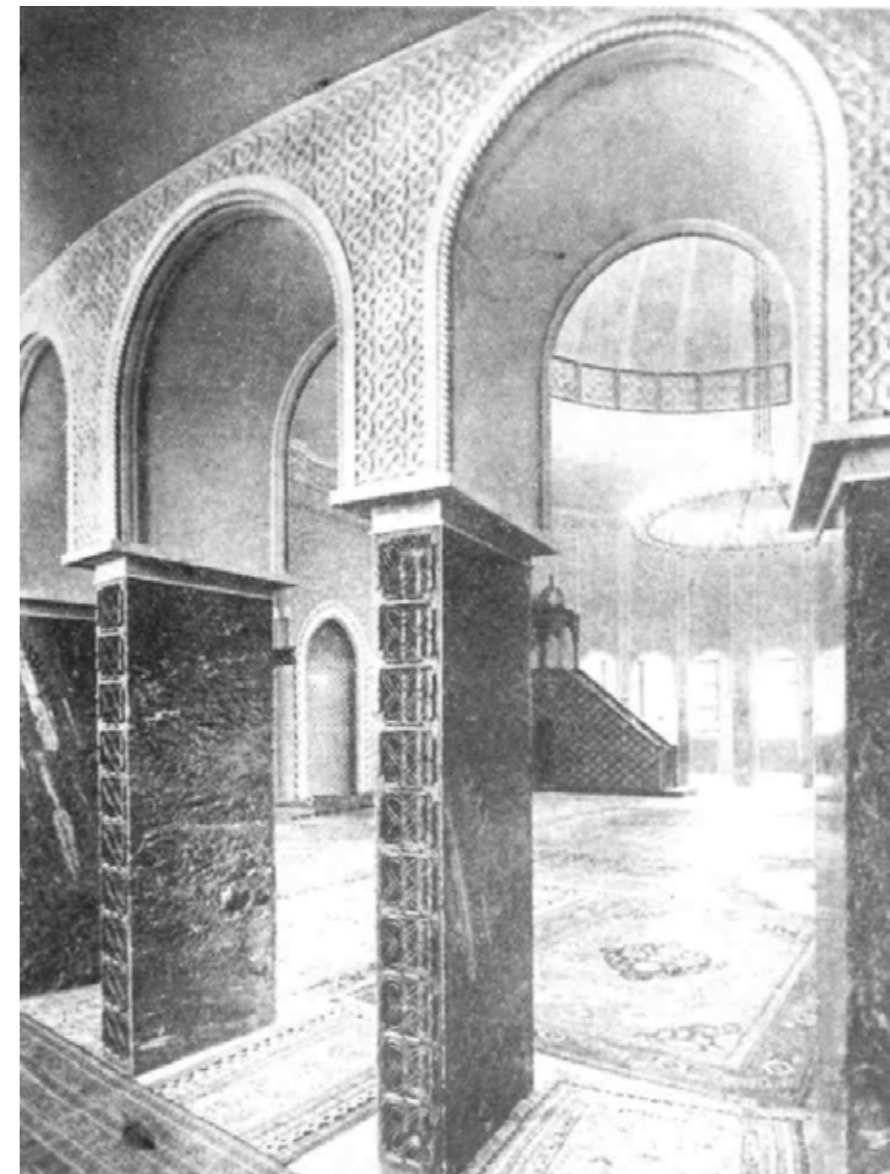
Minareti prema projektu Stjepana Planića u izgradnji, 1942.

tacija (preuređenje) povjerena Zvonimiru Požgaju. Izradu projekata povjerilo im je Ministarstvo javnih radova u ljeto 1941. godine. Glavna Požgajeva referencija je reprezentativna zgrada Matice hrvatskih obrtnika u Ilici 47, realizirana u suradnji s Aleksandrom Freudenreichom. Poput *Džamije*, i Matičina je zgrada imala brojna djela likovne i primijenjene umjetnosti (zidne slike, reljefe, kovinarske radove: ograde, lustere, rešetke, keramičarske radove itd.). Požgaj je izradio tehnički elaborat i nacрте adaptacije (28. rujna 1941.) te je nadzirao gradnju, odnosno izvođenje radova. Nadstojnik Odsjeka Glavnog ravnateljstva za javne radove Ministarstva unutarnjih poslova koji je provodio projekt bio je ing. Đuro Peulić.

»Graditeljski radovi u unutrašnjosti džamije« počeli su 15. studenoga 1941., kad su izvođaču predani »svi detaljni nacrti i statički račun kupole i ostalih konstrukcija«.²⁷

Ulazni prostor prizemlja, vestibula, sačuvan je u izvornom obliku i koristio se dijelom za odlaganje cipela. Prostori središnje izložbene dvorane i prstena izložbenog prstena povezani su formiranjem dviju simetrično smještenih »lađa« koje su bile potrebne kako bi se povećao molitveni prostor. Požgaj ih spaja rušenjem sekcija zida, odnosno otvaranjem skeletne konstrukcije / stupova. Između središnje dvorane i lađa interpolirano je sa svake strane šest lučnih otvora. Stupovi su bili obloženi zelenim talijanskim mramorom. Iznad ulaza u dvoranu (prostor za molitvu) smješta kor s dva voluminozna stupa, izvedena u armiranom betonu. Nasuprot koru je mihrab, niša u zidu koja pokazuje smjer prema Kabi u Meki, obložen 24-karatnim zlatnim pločicama ukrašenima kazeinskom bojom. S obje strane mihraba bile su propovjedaonice – minbera (velika propovjedaonica) i ćurs (mala propovjedaonica). Galerija središnje dvorane s rezbarenom drvenom ogradom, od hrasta i jasena, bila je namijenjena ženama.

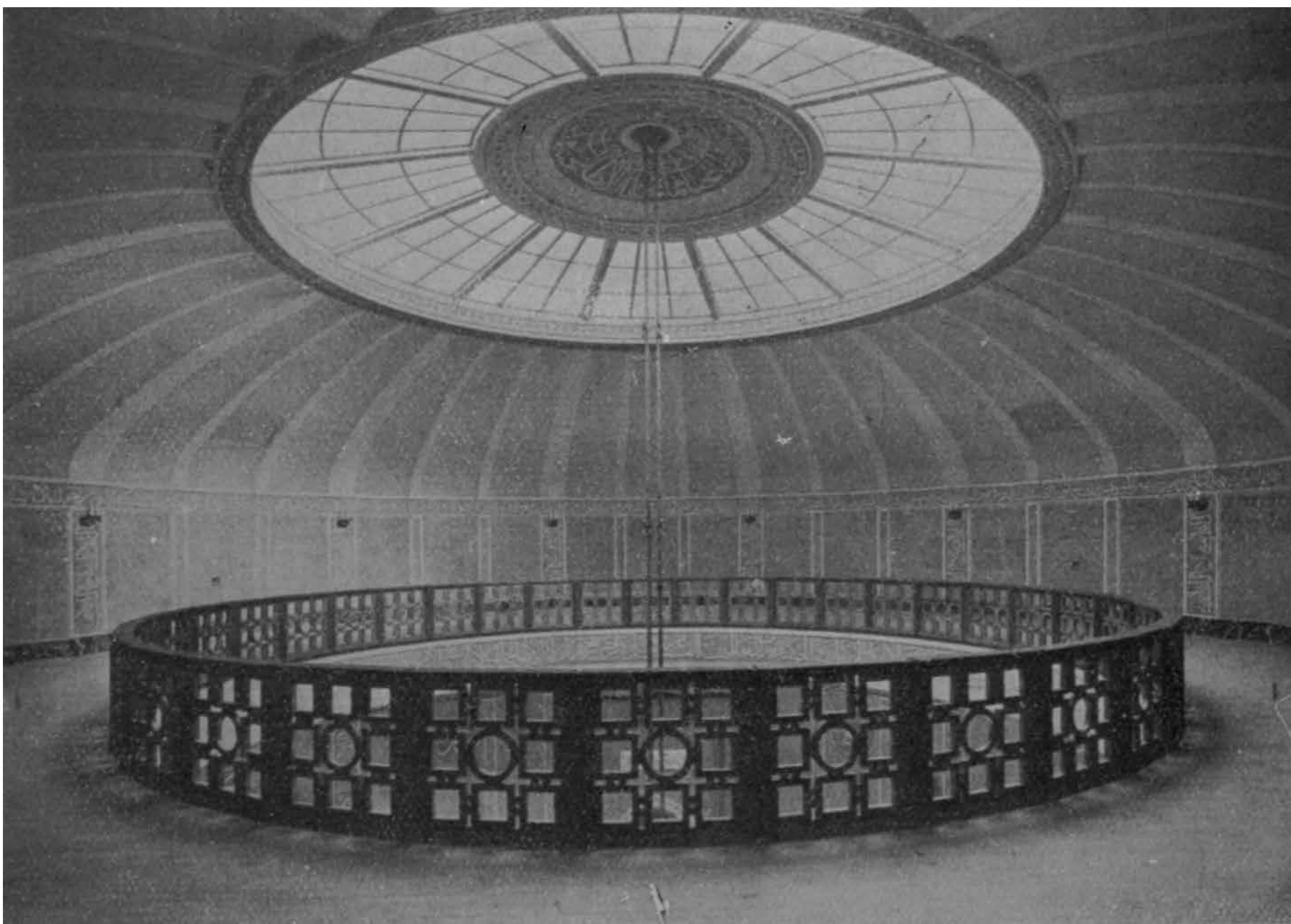
27 Gradj. dnevnik graditeljskih radova u unutrašnjosti džamije (HR-HDA-219, br. 17944/1942).

Džamija u Zagrebu, 1944., HDA

Brzina kojom su radovi trebali biti provedeni, ali i siromaštvo, golemo izdavanje za održavanje ustaške, njemačke i talijanske vojske na teritoriju NDH, nametnuli su primjenu jeftinijih i brzih načina izvedbe i dalje luksuznog interijera – lijevanjem ornamentiranih (reljefnih) sadrenih ploča i elemenata sa stiliziranim motivima hrvatskoga pletera, isprepletenog izrekama iz Kurana, koji treba stvarati dojam arabeske. Donja zona zidova, visine od oko 1,5 metara, obložena je kamenim pločama, dok su u gornjoj zoni montažni elementi s ornamentima. Na isti način tretirana je i unutrašnjost kupole, podijeljene rebrima spojenima u »zaglavnom« medaljonu s kojega visi veliki luster od kovano-

Džamija, prostor ispod kupole, 1944., HDA

ga željeza. U središnjoj dvorani zidovi su podijeljeni u polja pilastrima, a u bočnim lađama na vanjskom, fasadnom zidu prozorima. Kiparske i štukaterske radove preuzeo je kipar Franjo Pepelar. Modeliranje reljefa povjereno je 7. listopada 1941. skupini hrvatskih umjetnika pod vodstvom Joze Turkalja, Emila Bohutinskog i Marijana Matijevića.²⁸ Štukatersko-kiparski radovi dovršeni su potkraj siječnja

1943. godine. Interijer je opremljen novim rasvjetnim tijelima (»svjetiljnicima«) od kovanog željeza. Ukupno je 48 zidnih svjetiljki i središnji luster promjera tri i pol metra sa 140 žarulja. Požgaj je izradio i interijer muftijina ureda.

U jugoistočnom dijelu zgrade prema Ulici kneza Višeslava otvaraju se nova vanjska vrata i interpolira novo stubište te se zatvaraju ulazi u izložbene dvorane. Lijevo i desno od stubišta izložbeni prostor prenamijenjen je u školsku sobu (pučka škola mekteb) s predsobljem na istoku te u sobu

28 Trinaest hrvatskih akademskih kipara radilo na pločama, odnosno, reljefima. (Unutarnje uređenje džamije, *Novi list*, br. 168, 14. 10. 1941., 5).

učitelja i sanitarni čvor na jugu. Podove u sobama za nastavu i u učiteljevoj sobi čini hrastov parket, a u pretprostoru, na stubištu i u sanitarnom čvoru su keramit-pločice.

U podrumu je *abdesthana* – prostor za obredno pranje prije molitve. U središnjem dijelu je i dalje garderoba (ispod ulaza u prizemlju), međutim njezin prostor je smanjen u odnosu na prvotno izvedenu. Smanjena (tj. skraćena) je umetanjem prostorija za svlačenje i vjersko pranje u širini / dubini prvotno izvedenih sanitarnih čvorova. Tehnički blok je ostao neizmijenjen.

Mezanin, bivši domarov stan, dvorana za sjednice – knjižnica i ured, prenamijenjeni su u radne i stambene prostorije. S podesta novoga pomoćnog stubišta u istočnom dijelu nižu se duž hodnika novoizvedeni sanitarni čvor, čekaonica i imamova soba. Dalje se nižu prolazna tajnikova soba (proširena za hodnik), kroz koju se pristupa muftijinoj sobi za primanje, s nišom poda povišenom za pola metra. U tu sobu ulazi se kroz predsoblje i s podesta glavnog stubišta uz koje je zadržan sanitarni čvor. Na mjestu izvorno dvorane za sastanke, između novog i zapadnog glavnog stubišta smještene su dva jednosobna stana s kuhinjom i sanitarnim čvorom mujezina i imama. Prvi kat stavljen je u funkciju muslimanske knjižnice s čitaonicom.

Opisane preinake, temeljito preoblikovanje interijera, zahtijevale su rušenja i konstruktivne armiranobetonske radove. Ruše se predgradni zidovi u podrumu i mezaninu, »vanjski zid desnog ulaza u polukat i skida kameno opločenje«, stropovi nad podrumom i prizemljem (pod u mezaninu za smještaj novog stubišta). U glavnoj dvorani ruši se armiranobetonska ograda balkona i skida žbuka u glavnoj dvorani. Interpoliraju se i betoniraju stupovi i lukovi između središnje dvorane i bočnih lađa u prizemlju, armiranobetonski nosači u podrumu za nošenje novog stubišta, armiranobetonska rebra na kupoli i pilastri koji prenose opterećenje na temelje, pojačava se konstrukcija ispod segmentnih polja glavne dvorane na mjestu mihraba i kora,²⁹

29 Radovi su preuzeti 19. 1. 1943. (Z. Požgaj, Troškovnik za pojačanje

betonira se stubište između prizemlja i polukata. Zatvaraju se »lijeva i desna pokrajna vrata« u središnjoj dvorani (što znači da su izvedena sva tri ulaza u središnju dvoranu u prizemlju) i vanjski ulazi u prstenastu dvoranu.³⁰ Zidaju se ovalni zidovi postranih lađa u prizemlju, stambenih jedinica i ureda u mezaninu. Izvedena je nova kupola u kupoli s 36 rebara i zaglavnim dijelom – rozetom. Nova kupola ima »slijepi svod« u donjoj zoni i dvostruko ostakljeno nadsvjetlo u gornjoj.

Radovi su bili prekinuti od 26. siječnja do 15. veljače 1942. godine zbog nestašice ugljena i nemogućnosti grijanja zgrade. Zahvaljujući Zvonimiru Požgaju, njegovu građevinskom dnevniku unutarnjih radova i nacrtima interijera i opreme (uključujući očuvane radijatorske rešetke u prizemlju), sačuvanima u Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu, a do danas nepoznatih, moguća je cjelovita rekonstrukcija radova i njihova tijeka, što prelazi okvire konzervatorske studije, budući da se taj povijesni sloj zgrade neće rekonstruirati.³¹

Prema navodu *Novoga lista*, prvi minaret obložen bračkim kamenom i s bojenim ornamentima smeđe i zlatne boje u gornjoj zoni, trebao je biti gotov potkraj 1941. godine.³² Dok se u unutašnjosti dovršava prva etapa rekonstrukcije, u rujnu 1942. odobren je projekt za novogradnju većim dijelom već izvedenih triju minareta na koje su postavljeni i alemi, šiljci na čijem je vrhu polumjesec.³³ Minareti su trebali biti opremljeni dizalima Stigler te vodoskokom, za ko-

je je građevinska dozvola izdana u lipnju 1943. godine.³⁴ Minareti su imali armiranobetonsku konstrukciju i vjerojatno su među prvim armiranobetonskim konstrukcijama te visine izvedenima u Zagrebu.³⁵ Radovi na uređenju trga s fontanom izvedenom u kamenu i s kamenim popločenjem počinju potkraj 1941. godine. Planićev troškovnik i nacrt graditeljskih radova gradnje vodoskoka i trga kod džamije u Zagrebu odobren je 11. prosinca 1941. godine.³⁶ Planićeva intervencija očuvala je dio izvornog sloja – pristupnu polukružnu cestu koja definira prostor-površinu novoprojektiranog platoa oblika osmerokuta s pristupnim stubištem i zidom, odnosno klupom koja ga dijeli od zelene površine, ali i staze prema Zvonimirovoj ulici i zgradi HAZU-a. Fontana i podest umetnuti su unutar nje.

Radove na uređenju trga (niveliranje i nasadi) i vodoskoka, ali i građevinske radove u zgradi (betoniranje i sl.) izvodilo je poduzeće ing. Zorislava Franjetića iz Zagreba. Ugovor je sklopljen u prosincu 1941., a radovi su počeli početkom ožujka 1942. godine.³⁷ Realizirani projekt predstavljen je 1944. u ilustriranom časopisu *Krugoval*.³⁸

TAMARA BJAŽIĆ KLARIN

I.4. Prenamjena u Muzej revolucije (1949. – 1990.)

U prvim godinama nakon Drugoga svjetskog rata, između 1945. i 1948., povratak Meštrovićeva paviljona Društvu hrvatskih umjetnika (od 1946. Udruženju likovnih umjetnika Hrvatske) činio se kao gotova stvar. Naime, potkraj rujna 1945., tadašnji ministar šumarstva i drvne industrije, Sulejman Filipović, u ulozi glasnogovornika bosanskohercegovačkih muslimana, upućuje pismo Vladimiru Bakariću, predsjedniku NR Hrvatske,³⁹ u kojem ga obavještava kako su se na upravo održanoj velikoj konferenciji muslimana u Sarajevu njezini sudionici suglasili da se zagrebačka džamija iseli iz »otete zgrade« Umjetničkog paviljona⁴⁰ i vrati svojem prvotnom korisniku. Delegati konferencije pritom su ponudili pomoć pri rušenju minareta, ne bi li se zgrada što prije vratila izvornom izgledu.

Stajalište muslimanske zajednice bilo je bez sumnje važno, ali – kako se čini – ne i presudno, jer službena odluka o sudbini zgrade nije donesena ni tijekom iduće tri godine. Na izmaku 1948., »Okruglom paviljonu«⁴¹ vraćena je – samo nakratko – izvorna izložbena funkcija. Od kraja te godine do jeseni iduće, 1949. u njemu su održane »IV izložba ULUH-a« (12. 11. – 21. 12. 1948.), izložba »Arhitektura, urbanizam i tehnička knjiga« (22. 1. – 6. 2. 1949.) te »Izložba likovnih sekcija RKUD-a« (10. 9. – 2. 10. 1949.). Nakon te, posljednje izložbe, odlukom Ministarstva prosvjete NR Hrvatske, ujesen 1949. u zgradu je useljen Muzej narodnog oslobođenja, osnovan 28. rujna 1945., kao prvi novi poslijeratni muzej, a njegovi ciljevi, zadaci i društvena uloga definirani su posebnim zakonom, donesenim nekoliko

armirano betonske konstrukcije poda prizemlja ispod segmentnih polja glavne dvorane Džamije, Zagreb, prihvaćeno 24. 3. 1942.) (HR-HDA-219, br. 4339/1943).

30 Z. Požgaj, Džamija unutarnje uređenje, 1:20, 14. 11. 1941. – zazidanje lijevih i desnih pokrajnih vratiju i bušenje novog stražnjeg ulaza (HR-HDA-219, br. 16542/1943).

31 Džamija građevni dnevnik Graditeljskih radova u unutašnjosti (HR-HDA-219, br. 39910/1942).

32 Gradnja džamije brzo napreduje. Za 30 dana će biti gotova prva munara. Opločenje munara bračkim kamenom, u: *Novi list*, 13. 10. 1941., 13.

33 Dovršava se velebna džamija u Zagrebu, u: *Nova Hrvatska*, 11. 9. 1942., 6.

34 HR-HDA-219, br. 33549/1943.

35 Minaret Zagreb. Statički proračun armirano betonskih konstrukcija, odobreno 29. 9. 1942.; nacrt minareta – presjek i tlocrt za ugradnju dizala, 1:50, 23. 12. 1941. (HR-HDA-219, br. 33549/1943.).

36 Sačuvan je Troškovnik graditeljskih radnja za uređenje ulaznog trga i vodoskoka S. Planića (HR-HDA-219, br. 17944/1942).

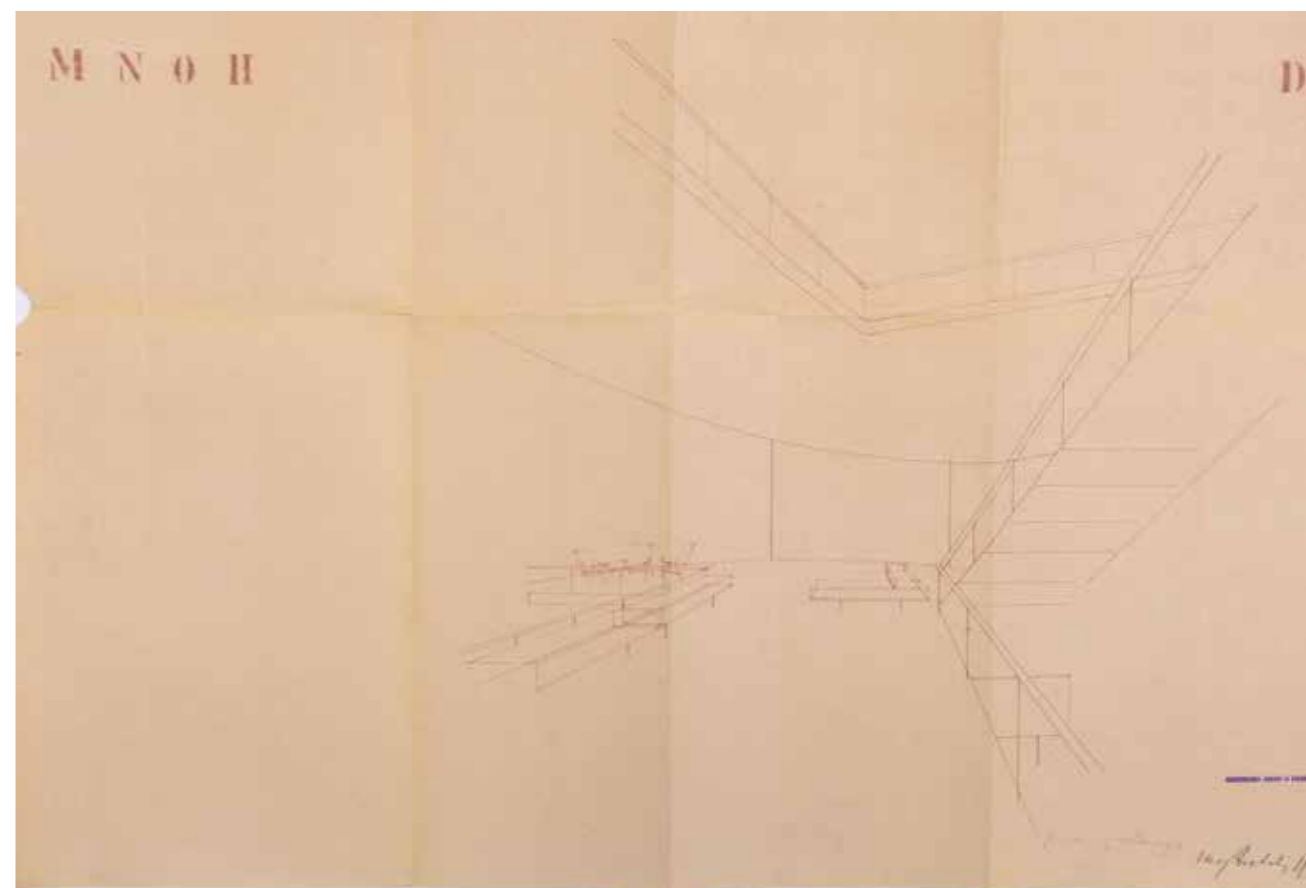
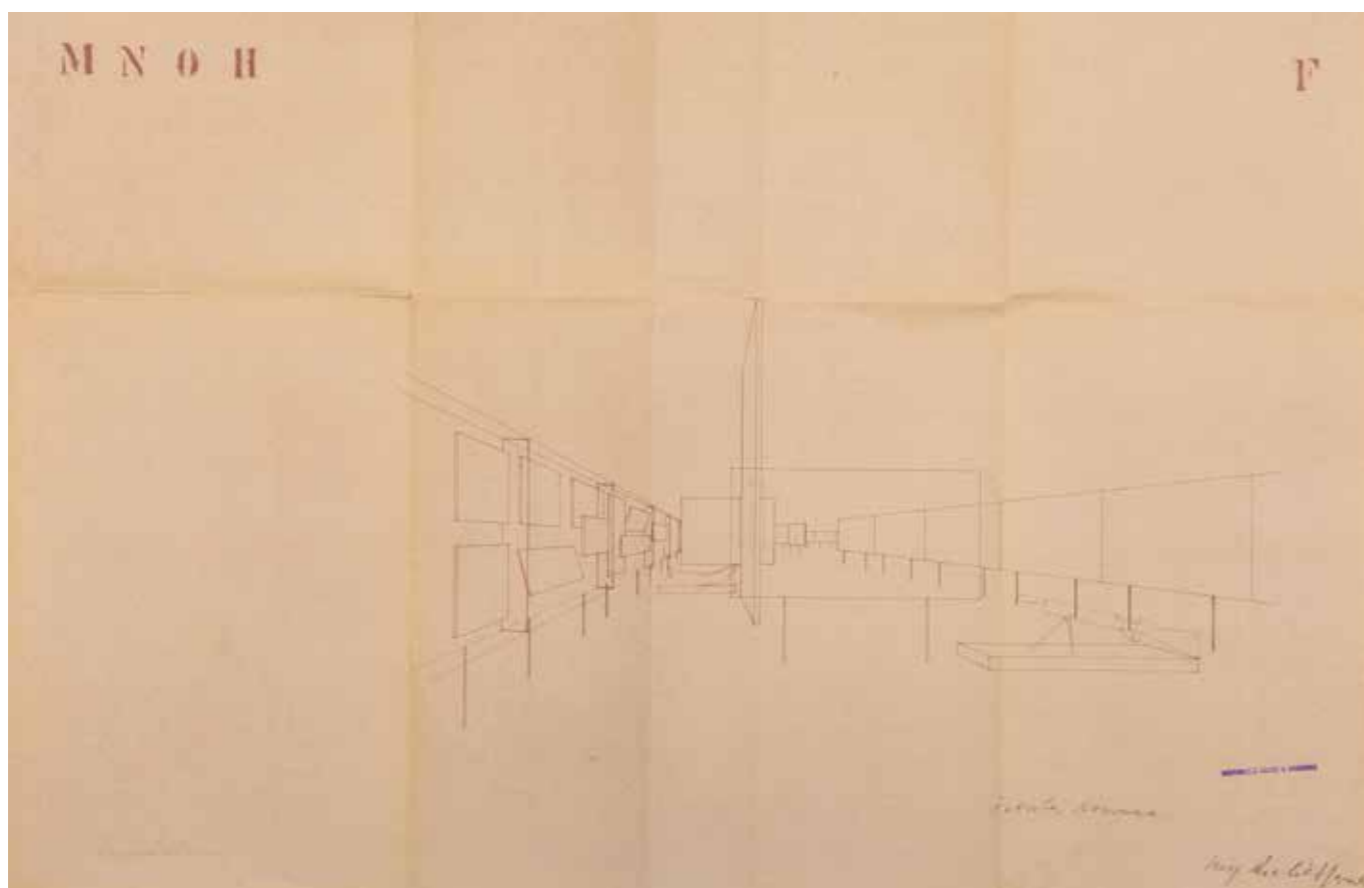
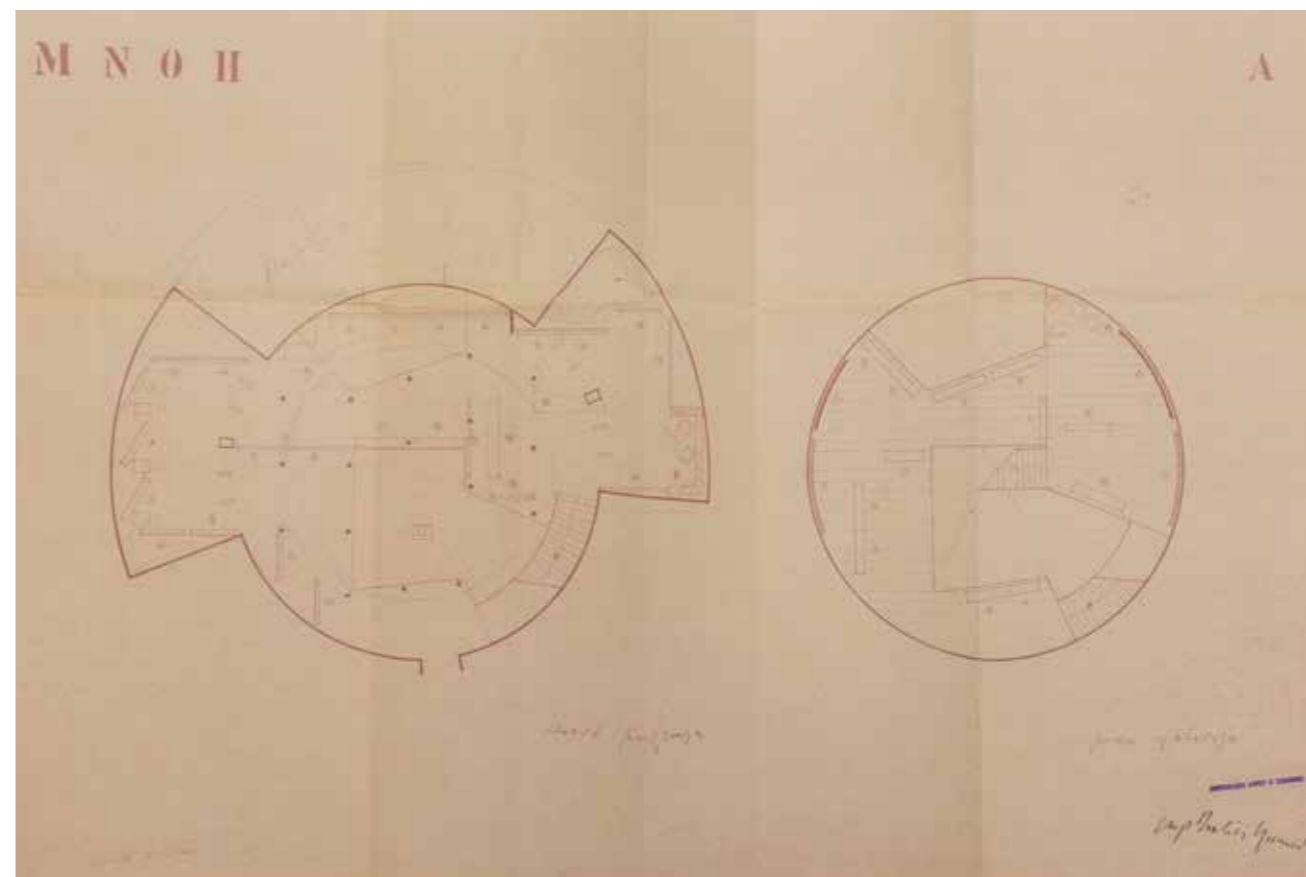
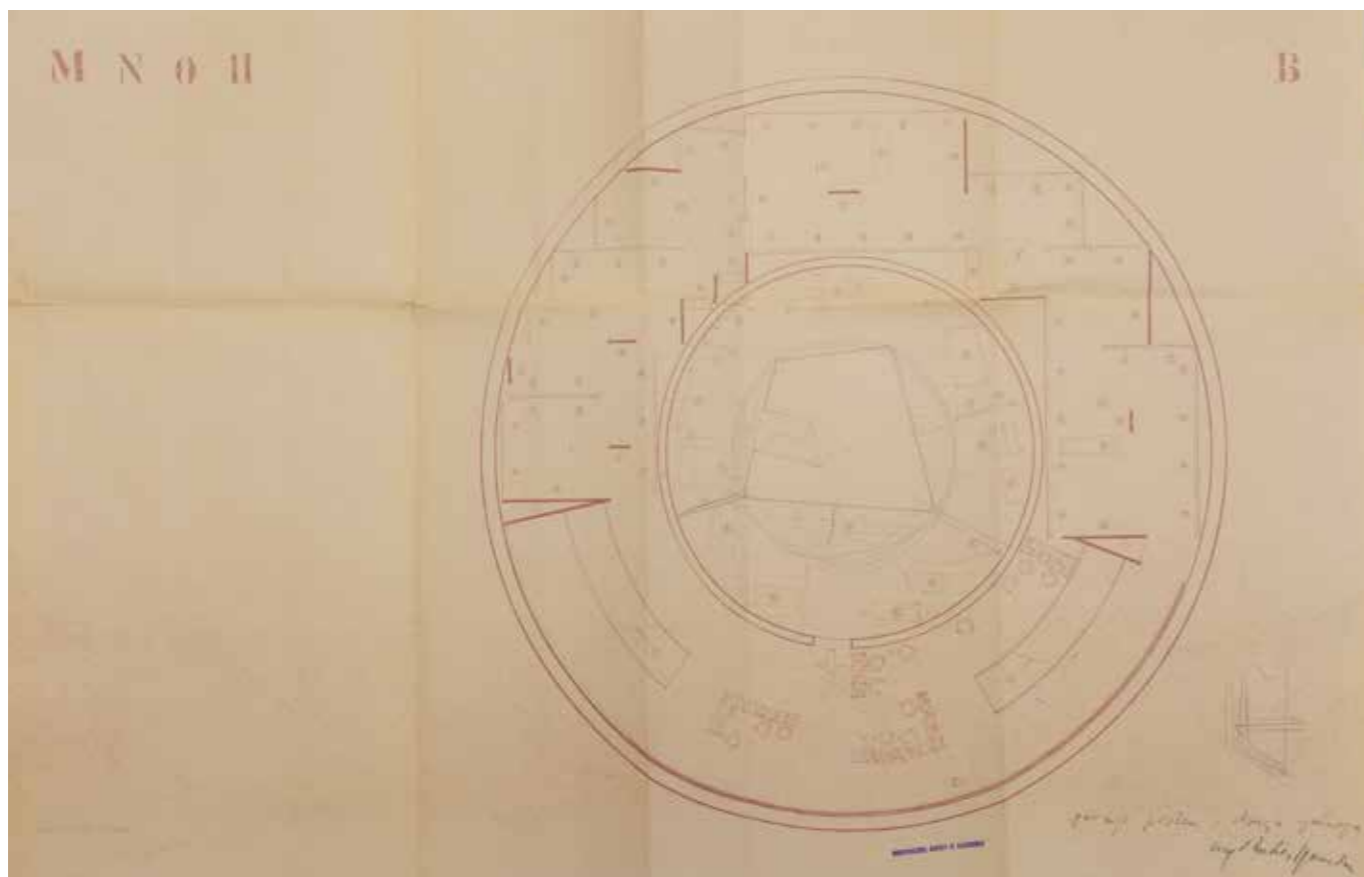
37 NDH. Ministarstvo unutarnjih poslova. Glavno ravnateljstvo za javne radove (dalje NDH-MUP-GRJR), Gradnja, uređenje trga i vodoskoka Džamije u Zagrebu. Odobrenje povišenja jediničnih cijena, 30. 12. 1942. (HR-HDA-219, br. 17944/1942.; NDH-MUP-GRJR).

38 Bez naslova u: *Hrvatski krugoval*, 11, 24. 9. 1944., naslovnica i zadnja strana.

39 TOMISLAV HRUŠKOVEC, *Dokumenti Argumenti – Meštrovićev dom 1930 – 1990*, Zagreb, 1990., 111.

40 Paviljona se u službenoj dokumentaciji neposredno nakon oslobođenja i početkom 1950-ih godina naziva Umjetnički paviljon ili Okrugli paviljon.

41 HRUŠKOVEC (bilj. 39), 111.

Nacrti Vjenceslava Richtera za prenamjenu u Muzej narodnog oslobođenja Hrvatske, DAZG

tjedana poslije.⁴² Unatoč iznimnoj društvenoj (ideološkoj) važnosti te institucije u ranom poraću, Muzej nije odmah dobio svoj prostor, a nije ga imao ni četiri godine poslije, u trenutku kad je Ministarstvo prosvjete donijelo spomenutu odluku.⁴³

Izbor Meštrovićeva paviljona, kao njegove institucionalne i funkcionalne lokacije, bio je (vjerojatno) podjednako motiviran pragmatičnim i političkim razlozima. Između 1949. i 1952. bilo je jedno od najtežih razdoblja u povijesti SFRJ, zbog posljedica prekida svih političkih i gospodarskih odnosa sa SSSR-om. Slijedom ekonomske blokade nakon toga prekida, prekinut je uvoz sirovina i energenata iz Istočnog bloka u FNRJ, industrijska proizvodnja u zemlji je gotovo zaustavljena, pa je i zadovoljavanje osnovnih egzistencijalnih potreba stanovništva postalo iznimno velik problem. U takvoj situaciji gradnja novih javnih objekata, posebice onih za potrebe kulture i umjetnosti, nije bila prihvatljiva opcija. Iz perspektive takve ekonomske i političke situacije, odluka da se građevina, koja je i izvorno mišljena kao izložbeni prostor, prenamijeni za srodnu, muzejsku funkciju, bila je i ekonomski opravdana i pragmatična. Političku dimenziju te odluke treba tražiti, međutim, u nastojanju svih političkih poredaka da se simbolički »upišu« u prostor. U ovom slučaju, to »upisivanje u prostor« podrazumijevalo je ne samo fizičko zaposjedanje važne prostorne markacije moći bivšega režima nego i radikalnu, simboličku dekonstrukciju njezina značenja, unošenjem u Paviljon novoga ideološkog sadržaja.

Privođenje Paviljona novoj, muzejskoj svrsi, povjereno je Vjenceslavu Richteru, a njezin cilj bio je da se u postoje-

ćem, već definiranom prostoru stvore uvjeti za izlaganje zbirki Muzeja oslobođenja⁴⁴ te da se, koliko je to moguće, poveća površina izložbenog prostora. Prema mišljenju Zlatka Kauzlarića,⁴⁵ iznesenom tijekom tadašnjih rasprava o kvaliteti Richterova projekta adaptacije, riječ je bila o vrlo složenom projektantskom zadatku, budući da je inicijalna prostorna koncepcija Paviljona bila osmišljena za izlaganje posve drukčije vrste predmeta. Posebice velik problem u tom pogledu bio je središnji, cilindrični prostor izvorno namijenjen izlaganju monumentalnih skulptura, koji se – zbog opsega, kompaktnosti i vršne neograničenosti (kupola) – doživljavao kao središnja os oko koje nezaustavljivo rotira sav preostali prostor toga objekta.⁴⁶

Njegova prenamjena u muzejski prostor trebala je biti dovršena do VI. Kongresa SKJ, odnosno do kraja studenoga 1952. godine. Uz tako kratak rok za izvođenje radova, još jedan od ograničavajućih čimbenika predviđene adaptacije bio je – kako se čini – i relativno ograničen proračun. Naime, tim razlozima mogla bi se objasniti činjenica da je Richterov zahvat isključio bilo kakva konstrukcijska zadiranja u zatečeno stanje objekta te da su rezultati konstruktivnih intervencija provedenih u transformaciji u džamiju (željezno-betonski svod izveden ispod armiranobetonsko-staklene opne kupole, 36 niša ugrađenih između nosača toga svoda, u šupljine međuzida između središnje i prstenaste dvorane kata, kao i otvori kojim je glavna dvorana bila povezana s prstenastom dvoranom u prizemlju) ostali – *de facto* – intaktni. Jedina prigradnja iz toga razdoblja koja je srušena bila je mala galerija iznad glavnog, sjeverozapadnog

ulaza u kružnu dvoranu prizemlja, koja je imala izrazito ritualni karakter.

Richterov odnos prema zatečenoj arhitekturi Paviljona bio je stoga, a suprotno stajalištima i njegovih suvremenika i kasnijih kritičara te adaptacije, vrlo obziran. Svi arhitektonski elementi koji su »preživjeli« uklanjanje prethodne, vjerske funkcije bili su ili aktivno uključeni u novu prostornu koncepciju ili »utišani« i neutralizirani dizajnom muzejskog postava, ali ne i fizički uklonjeni.⁴⁷ Predloženo projektno rješenje, koje bi se – tragom spomenute obzirnosti – jednoznačno moglo opisati kao neinvazivno, bilo je stoga svedeno na nekoliko lako uklonjivih montažnih elemenata (na konstrukciju platforme umetnutog međukata, proširenje balkona na katu i dvokrako stubište), namijenjenih privremenoj uporabi.

Takvu interpretaciju potvrđuje i opis adaptacijskog zahvata koji daje tadašnji direktor Muzeja, Dragutin Šćukanec, u dopisu Odjelu za građevine i komunalne poslove NR Hrvatske, kojim se traži okončanje sage o izdavanju građevinske dozvole za realizaciju Richterova projekta:⁴⁸

»Adaptacija koja se izvodi u našem muzeju ima montažni karakter i zgrada se kad god zatreba može vratiti u prijašnje stanje, tj. u stanje u kojem je bila nakon što je prestala služiti kao džamija. Adaptacijskim radovima nisu izvršene nikakve trajne izmjene, a inače – ovako adaptirana zgrada ne smatra se konačnim rješenjem pitanja smještaja našeg muzeja, nego kao nužan i u danim prilikama najprikladniji provizorij dok se u dogledno vrijeme ne podigne nova zgrada.«⁴⁹

Osim nedostatka vremena za radikalnije zahvate i ograničenih sredstava, u posljednjoj rečenici navoda iz Šćukančeva dopisa, nalazi se još jedno moguće objašnjenje montažne prirode Richterove adaptacije – pretpostavka ili uvjerenje

42 Odluku o osnivanju Muzeja narodnog oslobođenja u Zagrebu, koji je bio pravni prethodnik Muzeja revolucije naroda Hrvatske, donijelo je 28. 9. 1945. Predsjedništvo Narodnog sabora Hrvatske; Zakon o Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu donesen je 16. 10. 1945. Vidjeti u: DORIS IVANUŠA, Djelatnost i zadaci Muzeja revolucije naroda Hrvatske u dokumentiranju povijesti klasnog radničkog pokreta, Saveza komunista Jugoslavije i socijalističke izgradnje, u: *Informatica museologica*, Vol. 17 No. 1–4 (1986.), 26.

43 HR-HDA-291, 1949: 36.374.

44 Muzej narodnog oslobođenja dobio je pri osnivanju tri zbirke: 1) zbirku materijala Kulturno-umjetničkog odjela (partizanske izložbe u Otočcu, Hrvatskom primorju i Topuskom); fondove i dokumentaciju izložbi održanih u Dalmaciji (1944.) te zbirku vojnog tiska i tiska kasnijeg razdoblja (1943.–1945.); 2) zbirku umjetnina umjetnika partizana iz vremena NOB-a; 3) zbirku arhivalija i oružja, preostalog iz Ratnog muzeja. Vidjeti u: IVANUŠA (bilj. 65), 27.

45 Vidjeti komentar Z. Kauzlarića na komisijski uvid DAH-a, 1951., u: HRUŠKOVEC (bilj. 39), 126.

46 Isto.

47 Izuzetak je balkon nad sjeverozapadnim ulazom u prizemni dio središnje kružne dvorane koji je dodao Požgaj pri transformaciji Paviljona u džamiju.

48 HRUŠKOVEC (bilj. 39), 116–132.

49 Vidjeti u: dopis Dragutina Šćukaneca, u: Isto, 130.

da će Muzej oslobođenja vrlo brzo dobiti vlastitu zgradu, što se – bez obzira na činjenicu da je 1960-ih, u drugim jugoslavenskim središtima izgrađen ili projektiran niz muzejskih objekata takve namjene⁵⁰ – nije dogodilo. Zagrebački Muzej revolucije naroda Hrvatske⁵¹ ostao je na svojoj prvotnoj lokaciji sve do njegova ukidanja, 1990. godine.

Pri useljenju Muzeja u zgradu Paviljona, ujesen 1949., srušeni su Planićevi minareti, a daljnji radovi na preuređenju u muzejski prostor započeti su sredinom 1951., uklanjanjem preostalog inventara džamije.⁵² Tijekom listopada i studenoga iste godine srušena je već spomenuta mala galerija iznad glavnog, sjeverozapadnog ulaza u kružnu dvoranu prizemlja, prigradnja dok je objekt služio vjerskoj svrsi, a uklonjeni su i dekorativni panoi s islamskim ornamentima i kaligrafskim ispisima sutri, također jedan od integralnih elemenata te, bivše funkcije objekta.

No realizacija Richterova projekta zaustavljena je već tri mjeseca poslije, odlukom Povjereništva za komunalne poslove Narodnog odbora Medveščak, od 27. rujna 1951., zbog izvođenja radova bez građevinske dozvole i odobrenog projekta adaptacije.⁵³ Prema stajalištu Muzeja, građevinska dozvola nije bila potrebna, jer se radilo o privremenom, montažnom rješenju, koje je odobrio Konzervatorski zavod NR Hrvatske. No Odbor taj argument nije uzeo u obzir, a njegovu odluku o prekidu radova potvrđuje 8. listopada 1951. i Povjereništvo građevina grada Zagreba, dodajući uočenim nepravilnostima i projektiranje bez

Muzej revolucije 1980.-ih godina, GZZSKP

50 Muzej revolucije naroda BiH, Sarajevo (B. Magaš, B. Šmidihen, L. Horvat), građen je od 1959. do 1963.; Muzej revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije, Beograd (B. Bon), 1965.; V. Richter, nerealizirani projekt, 1961.; Muzej NOB-a SR Crne Gore, Cetinje, 1972.; Muzej revolucije naroda Makedonije, Skopje, 1967. Vidjeti u: BRANKA ŠULC, Adresar muzeja i galerija Jugoslavije, u: *Informatica museologica*, 15, 1/3 (1984.), 68–80.

51 Muzej je promijenio naziv, slijedom proglašenja Zakona o Muzeju revolucije naroda Hrvatske, koje je donio Sabor SRH 7. srpnja 2022.

52 HRUŠKOVEC (bilj. 39), 114.

53 Za podatke o svim dokumentima iz konteksta administrativne procedure potvrde projekta i dobivanja građevinske dozvole vidjeti u: Isto, 111–134.

ovlaštenja.⁵⁴ Nakon žalbe Muzeja na tu odluku, radove je pregledala i stručna komisija Povjereništva te zaključila da

54 Iz principijelnih razloga, Vjenceslav Richter nikad nije bio član DAH-a ili bilo koje druge stručne udruge koja je, u tom trenutku, imala ingerencije izdati licenciju za projektiranje. Vidjeti u: VJENCESLAV RICHTER, Tko je autor manifesta EXAT '51., u: *Život umjetnosti*, 67/68 (2002), 106–111.

je »sa arhitektonskog stanovišta predložena adaptacija vrlo nepovoljna, jer se njome uništava, odnosno bitno mijenja arhitektonski prostorni karakter centralnog dijela zgrade« te je – uz preporuku da se radovi smjesta prekinu – predložila da se o cijelom »slučaju« izjasne kompetentne kulturne ustanove i šira javnost. Nakon žalbe Muzeja, zbog ponovnog zaustavljanja radova, Povjereništvo građevina

Postav Muzeja revolucije prema projektu Vjenceslava Richtera, HDA

grada Zagreba donosi 2. studenoga 1951. rješenje kojim se odobrava rušenje galerije iznad ulaza u središnju kružnu dvoranu. Takav zahvat vidi se kao opravdan, jer vraća Paviljon njegovu izvornom stanju, no svi daljnji radovi na realizaciji Richterova projekta ponovno se zabranjuju.

Tri tjedna poslije, 24. studenoga 1951., proveden je još jedan komisijski pregled. Ovaj put u sastavu Komisije bili su predstavnici svih spomenutih »kompetentnih kulturnih institucija« (Savjet za građevinarstvo i komunalne poslove

NR Hrvatske, JAZU, Umjetnička akademija, DAH, Savjet građana za urbanizam, Konzervatorski zavod NR Hrvatske, Građevinski tehnikum). Uz pojedinačna mišljenja njezinih članova, zajednički izvještaj s negativnim stajalištem o adaptaciji podnijeli su predstavnici DAH-a. Muzej je potom žalbu zbog prekida radova uputio najvišim republikim tijelima, pa 30. rujna 1952. Privredni savjet RH donosi odluku da se nastavak radova odobri, jer »imaju privremeni karakter (...) i izvode se u svrhu da se omogući pravodobno

otvaranje izložbe dokumenata i predmeta NOB-e, a u vezi VI Kongresa KPJ«. ⁵⁵ Cijeli predmet vraća se stoga na ponovno razmatranje Povjereništvu za građevine, Odjelu za građevinarstvo i komunalne poslove grada Zagreba, koji 6. listopada 1952. napokon izdaje Muzeju privremenu građevinsku dozvolu i odobrava nastavak adaptacije.

S obzirom na Richterovo izrazito kritički stav prema kružnoj koncepciji Paviljona, kao općenito neprikladnom rješenju

55 HRUŠKOVEC (bilj. 39), 131–132.

za izložbene prostore, osnovna intencija projekta adaptacije, o kojoj se može govoriti temeljem sačuvanih nacрта, zapisnika rasprava o kvaliteti izvedene prostorne intervencije i njegovih vlastitih objašnjenja danih tijekom tih rasprava, bila je da se zaustavi ili barem obuzda rotacijska sila središnjega, cilindričnog prostora građevine. Kako bi se to učinilo, zadržano je proširenje središnje na prstenastu dvoranu u prizemlju, provedeno za potrebe džamije, kao galerija u središnjoj dvorani umetnuta kod tog proširenja, uz preoblikovanje njezinih lučnih otvora u ravnim linijama. Rezultat je bio novi, dominantan, izdužen prostor prizemlja koji radikalno negira kružnu osnovu središnje dvorane.

Sljedeći korak u realizaciji navedene intencije bilo je smanjenje visine središnje dvorane⁵⁶ umetanjem dodatne etaže u ravnini poda međukatnih prstenastih dvorana, koja je strukturalno čvršće povezala bočne prostore sa središnjim prostorom. Njezina konstrukcija od drvenih grednika bila je podijeljena u 19 polja i prikvačena za unutarnji dio kamenog plašta Paviljona na način koji je omogućavao brzu demontažu, bez oštećenja samoga objekta. I umetnuti međukat i proširenja galerije na katu, oblikovani kao dvije platforme nepravilnih poligonalnih formi, zadržali su u prostor središnje, cilindrične dvorane, koji su suzili i fragmentirali. Nisu ga ni na jednoj etaži potpuno zatvorili, ali su nepravilnim »zasijecanjem« u vertikalnu os toga prostora donekle obuzdali i oslabili njezin rotacijski učinak na ostale prostorne segmente budućega muzeja. Jedna od posljedica takvoga rješenja bila je smanjeni dotok vršnog svjetla iz kupole Paviljona u prizemnu etažu, koja je riješena dodatnom, umjetnom rasvjetom.

Dodavanjem međukata i poligonalnog balkona na katu ostvareno je traženo povećanje izložbene površine, dok je umetanjem u središnju dvoranu dviju stubišnih rampi (kojima su povezane sve etaže Paviljona) bitno promijenjen i način kretanja kroz prostor. Umjesto zasebnog ulaska u

Montažne stepenice prema nacrtu Vjenceslava Richtera, HDA

56 Nakon Richterova niveliranja visine etaža, svaka je dobila visinu od 4 m. Vidjeti objašnjenje dano u žalbi Muzeja na rješenje Povjereništva za građevine NO grada Zagreba, od 8. 11. 1951., Isto, 111.

Ograda montažnih stepenica, HDA

prizemnu zonu središnje dvorane, kao i u gornju prstenastu dvoranu iz koje se uspinjalo na galeriju središnje dvorane, Richter posjetitelja vodi novim, umetnutim stubištem kroz sve tri etaže, no ne vraća ga istim putem na početak obilaska, nego ga zasebnim polukružnim stubištem odvodi do vestibula. Takvo usmjerenje kretanje bilo je i ekonomičnije i funkcionalnije, jer je skratilo put prema izlazu i smanjilo moguću gužvu na prilaznim stubišnim rampama.

Suvremenicima su, međutim, smetale i lakoća i transparentnost umetnutog stubišta i njegova puna vidljivost, a posebice – iako ta zamjerka nigdje nije jasno artikulirana – njegova dominantna uloga u vertikalnoj (re)organizaciji

unutarnjeg prostora Paviljona.⁵⁷ Zahvaljujući prostornoj dispoziciji i načinu izvedbe, stubište je bilo integrirano i u sam proces doživljaja izložene muzejske zbirke, jer je omogućilo njezinu sagledivost na način posve neuobičajen u dotadašnjoj muzejskoj praksi. Kritičari Richterova zahvata izjednačili su, ipak, tu vrstu preglednosti s onom kakva se, u tome razdoblju, očekivala i susretala u dizajnu privremenih, sajamskih izložbi te ustvrdili da će učinak primjene takvoga pristupa u prostoru namijenjenom muzejskom izlaganju nedopustivo degradirati muzejske predmete, stavljajući ih u istu razinu sa sajamskim proizvodima, što se – nije dogodilo.

Konstrukciju, koja je stubišne rampe učinila vizualno laganima i transparentnima, činila je nosiva metalna greda na koju su nasjela gazišta drvenih stuba. Bočne strane stubišta bile su flankirane tankim drvenim gredicama na koje su, kao i cijelom širinom njegove donje strane, bili pričvršćeni bijeli drveni paneli. Bijele su bile i ispune ograda od tankih metalnih šipki, isprepletenih prema motivu romba, upuštene u razini gazišta u drvene grede bočnih strana stubišta, a u rukohvatnoj, horizontalno povezane plosnatom metalnom letvom za koju su bile prikvačene kružnim spojnicama. Na letvu je nasjedao drveni prihvatnik ravnih linija. Platforme međukata, balkon kata i galerija središnje dvorane također su bili obrubljeni ogradama s drvenim rukohvatima, no njihova je konstrukcija bila nešto drukčija, segmentirana, vizualno lakša od ograde stubišta i dvobojna (crni okvir, bijelo obojene šipke ispuna).⁵⁸

Dojam lakoće, odnosno »lebdjenja« u prostoru, ostavljale su i konstrukcije balkona na katu i konstrukcije međukata.⁵⁹ U potonjem slučaju takav vizualni učinak postignut je njegovim nepravilnim oblikom oslonjenim na tanke, me-

talne stupiće koji su, prema zajedničkom mišljenju tadašnje struke, prostor prizemne dvorane činili neprohodnim i nefunkcionalnim.

Mišljenje Andrije Mutnjakovića, da Richterovoj intervenciji u prostor Paviljona, uz njezine »funkcionalističke premise«, treba dodati i onu »aktualnu društvenu premisu, revolucija je negirala i srušila sve (trulo, nazadno, monarhističko) staro, pa je valjda i njezin muzej morao negirati arhitekturu 'zastarjelog' svjetonazora«,⁶⁰ možda je dijelom i točna, no nema uporišta ni u jednom Richterovu objašnjenju projekta adaptacije Paviljona, koju je potrebno promatrati prije svega u kontekstu njegovih dotadašnjih realizacija.⁶¹

Stariji arhitekti, oštri kritičari Richterove intervencije, ocijenili su njegova rješenja kao »pomodna« i »šarena«, a njihova stajališta nisu se – u konačnici – znatno razlikovala od sadržaja ironičnih komentara mlađih arhitekata.⁶² Moguće je da domaća arhitektonska scena nije bila upoznata s prethodnim Richterovim radom jer se u osnovi njegove adaptacije Paviljona nalazila dosljedna primjena osobnog formalnog rječnika, razvijenog u projektima jugoslavenskih izložbenih paviljona u inozemstvu, utemeljenog na »kombinaciji različitih konstruktivnih, plastičkih i vizualnih elemenata iz repertoara predratnih avangardi«, poput »lebdjećih linearnih i plošnih elemenata i njihovih vidljivih, metalnih nosača«,⁶³ kakve nalazimo i u adaptaciji Paviljona, a koji su – osim konstruktivne – imali i funkcionalnu ulogu u izložbenoj (muzejskoj) upotrebi prostora.

Od početka svoje karijere pa do te, 1951. godine, Richter gotovo isključivo radi intervencije u već postojeće prostore,

57 Vidjeti u: Isto, 124.

58 Paneli su naknadno bili izdignuti od poda, na zahtjev Komisije Povjereništva za građevine grada Zagreba, koje je utvrdilo da visina konstrukcije ne zadovoljava građevinski standard od 100 cm, te je zato potencijalno opasna za posjetitelje. Vidjeti u: HRUŠKOVEC (bilj. 62), 118.

59 Isto, 117, 119, 126.

60 ANDRIJA MUTNJAKOVIĆ, Meštrovićev Dom umjetnosti: građenje, razgrađivanje i obnavljanje, *Art Buletin*, 61 (2011.), 98.

61 Vidjeti u: ANA OFAK, *Agents of Abstraction*, London, 2019.

62 Za zapisnike i pojedinačne reakcije arhitekata i drugih stručnjaka za arhitekturu, poput Krste Hegedušića ili Tomislava Krizmana, vidjeti u: HRUŠKOVEC (bilj. 39), 114–132.

63 VLADIMIR KULIĆ, *Architecture and State Representation in Postwar Yugoslavia*, u: *Sanctioning Modernism, Architecture and the Making of Postwar Identities*, (ur.) Vladimir Kulić, Timothy Parker and Monica Penick, Austin, 2014., 44–46.

doduše uglavnom u prostore velikih sajamskih hala unutar kojih treba smjestiti nacionalne izložbene štandove, što znači da se do projekta adaptacije Paviljona nije susreo s arhitektonskim organizmom tako visokog stupnja konceptijske i oblikovne cjelovitosti, koji – ruku na srce – također nikad nije bio (niti je to u ovom trenutku), osobito iskoristiv kao izložbeni prostor za likovnu građu koja izlazi izvan uskog okvira predviđenog Meštrovićevom koncepcijom.

Unatoč nedostatku iskustva ili – upravo zbog njega – Richterov zahvat je, kao što kaže i Maroje Mrduljaš, bio »logičan«, jer »u monumentalan i teško iskoristiv središnji kružni prostor paviljona ubacuje sustav lebdećih platformi i stubišta čija je nepravilna, poligonalna geometrija u kontrastu prema čistoj, platonskoj formi 'domaćina'« i na taj način »stvara formalnu napetost između staroga i novoga, pri čemu oba entiteta zadržavaju integritet«. ⁶⁴

Projekt je, zbog brojnih polemika koje su pratile njegovu realizaciju, kao i spomenutih, višekratnih zabrana radova, završen tek 22. siječnja 1955., a Muzej je službeno otvoren za javnost u svibnju iste godine.

Dvije godine poslije, 1957., kroz kupolu Paviljona počela je prodirati vlaga, zbog lošeg održavanja. Nužna sanacija, zanatski loše izvedena, temeljila se na još lošijoj odluci o načinu njezine izvedbe. Vršno osvjetljenje prostora potpuno je ukinuto, jer je kupola u cjelini prekrivena tankim slojem bitumena, a nešto kasnije i aluminijskog lima, kako bi se spriječio prodor atmosferske vlage, sad više ne po rubovima, nego kroz staklene elemente njezina pokrova koji su popucali zbog previsoke temperature zavarivanja bitumenske ljepenke. ⁶⁵ Nakon zatvaranja kupole, cijeli izložbeni prostor morao je biti osvjetljen umjetnom rasvjetom, što je – u krajnjem učinku – pridonijelo dojmu dramatičnosti muzejskog narativa.

64 MAROJE MRDULJAŠ, Vjenceslav Richter i angažiranost protiv asistencije / Vjenceslav Richter and Engagement Versus Assistance, u: *Vjenceslav Richter: buntovnik s vizijom / Vjenceslav Richter: rebel with a vision*, (ur.) Martina Munivrana, Vesna Meštrić, Zagreb, 2017., 79.

65 HRUŠKOVEC (bilj. 39), 134.

Sljedeća, manja adaptacija provedena je 1965./1966. godine, kad je smanjen otvor stubišta koje je vodilo u prstenastu dvoranu, kako bi se povećala površina izložbenog prostora. Tada su drvene ograde zamijenjene novima, a obnovljena je i kotlovnica.

Richterove prostorne intervencije – stubišne rampe, platforme međukata i balkona na katu – uklonjene su 2001. godine, a 2002. i konstruktivne intervencije nastale pri njezinoj transformaciji u džamiju, zajedno s bitumenskom i aluminijskom oplatom kupole. Jedino što je preostalo od njegove intervencije, a što bi trebalo sačuvati je staklena ograda kata.

LJILJANA KOLEŠNIK

1.5. Povratak Hrvatskom društvu likovnih umjetnika (od 1990. do danas)

Povratak Hrvatskoga društva likovnih umjetnika u zgradu prvotno podignutu kao Dom likovnih umjetnika, uslijedio je u izrazito složenim društveno-političkim okolnostima na početku devedesetih godina prošloga stoljeća, nakon raspada SFRJ i povijesnog osamostaljenja Republike Hrvatske. Nakon izbacivanja Društva iz Starčevićeva doma nakon 44 godine djelovanja u tom prostoru i djelomičnoga uništenja arhiva ULUH-a i HDLU-a, postavilo se pitanje povratka u Meštrovićev paviljon. U listopadu 1993. godine donesena je odluka o dodjeli Doma Hrvatskom društvu likovnih umjetnika. ⁶⁶ Otvaranje Doma obilježeno je novim izložbenim aktivnostima u zatečenom, odnosno postojećem ambijentu koji se oslobodio zatvaranjem Muzeja revolucije naroda Hrvatske i skidanjem njegova stalnog postava. Zgrada je zaštićena rješenjem o preventivnoj zaštiti 1991. godine, a 2003. dobiva status kulturnog dobra upisanog u registar Ministarstva kulture Republike Hrvatske, Rješenjem o svojstvu kulturnog dobra br. 532-10-1/8 JB, od 31. siječnja 2003. godine.

66 Odluka je donesena na 9. sjednici Poglavarstva grada Zagreba, održanoj 13. listopada 1993.

Opsežne pregradnje uslijedile su od 2001. do 2003. godine, s namjerom »vraćanja zgrade u izvorno stanje«. Provođitelj je kuratorij HDLU-a, koji čine predsjednik HDLU-a Robert Šimrak, Zlatan Vrkljan, Aleksander Laslo, Radovan Ivančević i Feđa Vukić. Radovi počinju 2001. uklanjanjem konstrukcije umetnute etaže polukata i dvaju stubišta u središnjoj dvorani, izvorno izvedeni prema projektu arhitekta Vjenceslava Richtera za Muzej revolucije, te se vraća izvorno kružna forma galerije drugog kata i ravnih zidnih ploha. Godine 2002. radovi su nastavljeni uklanjanjem dogradnji nastalih pri adaptaciji u džamiju. Skidaju se sve naslage kupole, svoda, zidova i poda središnje galerije. Projekt je povjeren arhitektu Andriji Mutnjakoviću koji 2002. godine izrađuje *Program obnove*; njime je obuhvatio izradu arhitektonske snimke postojećega stanja zgrade te, kao zasebne elaborate, *Projekt rasvjete* i *Projekt sanacije kupole i prstena*. ⁶⁷ Prioritet te obnove bilo je uklanjanje opsežnih pregradnji i adaptacija unutrašnjosti, s ciljem očuvanja autentičnosti izvornog projekta. Prema projektu obnove arhitekta Andrije Mutnjakovića, predviđeno je uklanjanje svih pregradnih zidova u prizemlju te gradnja podzemne garaže. ⁶⁸ Radove uklanjanja montažnih međuetaza i stuba izvodi tvrtka KAC iz Vukovara, čiji je projekt prihvatio Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode. ⁶⁹

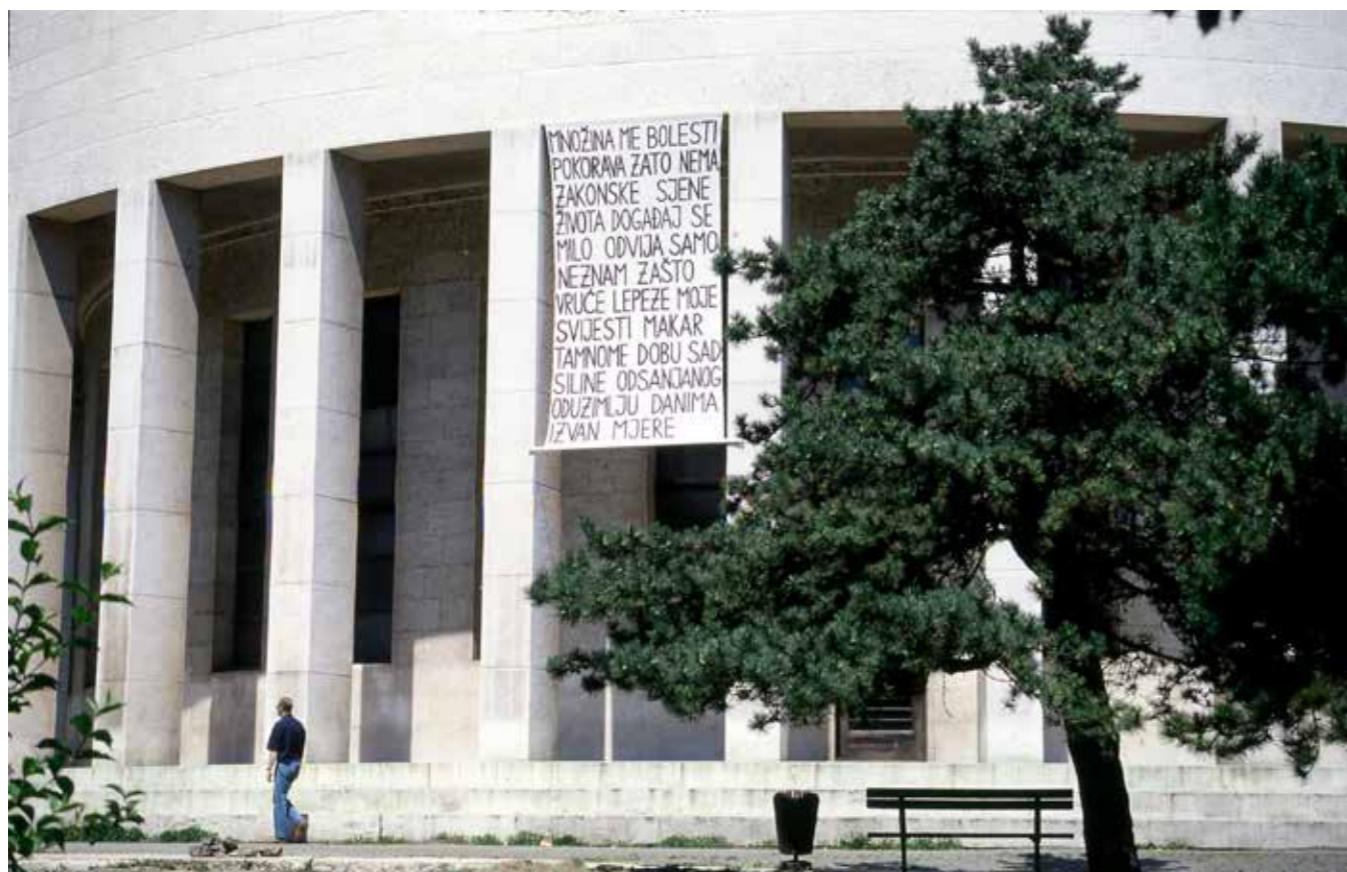
Tijekom 2002. godine izvedeni su građevinski radovi rušenja armiranobetonskih rebara i »dvostruke kupole« zalivene ispod originalne »staklene kupole«. Projekt rušenja unutarnje kupole i betonskog zidnog plašta u središnjoj dvorani izradio je Institut građevinarstva Hrvatske. ⁷⁰ Atraktivna stakleno-betonska kupola ostakljena *luxfer* prizmama

67 Vidjeti projektnu dokumentaciju u arhivi HDLU-a.

68 Vidjeti nacrt: Ivan Meštrović, Dom hrvatskih likovnih umjetnika. Postojeće stanje. Program obnove. Projekt Andrija Mutnjaković. Digitalna grafika Ivan Zidar, Zagreb, srpanj 2002.

69 Grad Zagreb, Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, dokumentacija (dalje: Dokumentacija GZZSKP-a), Rješenje Gradskog zavoda od 27. kolovoza 2001.

70 Dokumentacija GZZSKP-a, Rješenje Gradskog zavoda od 2. kolovoza 2002.

Izložbeni postav Doma HDLU 1990.-ih godina, HDLU

Parkovni nasad 1990.-ih godina, GZZSKP

koja je u prijašnjim prenamjenama bila zalivena bitumenom, otvara se s namjerom postizanja autentičnog načina osvjetljenja i oslobađanja kupole od svih dodanih unutarnjih i vanjskih slojeva. Na tako otvorenu kupolu nanesen je zaštitni sloj prozirne mase. Sanacija kupole izvedena je u smanjenom opsegu zbog nedostatka sredstava.⁷¹ U sklopu

71 Dokumentacija GZZSKP-a, Projekt sanacija kupole izrađen je u svibnju 2002. prema elaboratu tvrtke Conel d.o.o.

tih radova također se izgradila kružna ograda unutar Galerije PM, kao reminiscencija na izvornu ogradu. U lipnju 2003. završena je prva faza radova koja je uključila obnovu središnje kupole, otvaranje centralne Galerije Bačva s galerijskim prostorom PM-a na katu te obnovu dijela unutarnjeg staklenog stropa u Galeriji Prsten.⁷²

72 Vidjeti tekst Roberta Šimraka objavljen u monografiji *Hrvatsko društvo likovnih umjetnika 1868. – 2011.*, Zagreb, 2011., 26–27.

U vrijeme tih radova, u unutrašnjosti su otkriveni relikti umjetničkih djela i predmeta koji su ugrađeni (s obzirom na različite namjene zgrade) u prethodnim razdobljima. Iza naknadno ugrađenog zida pojavila se zidna slika (zgrafito) Ede Murtića koju je izveo 1952. za izložbu u povodu VI. kongresa KPJ, a kad je ona skinuta,⁷³ pokazao se mihrab džamije, reljefno bogato dekoriran i polikromiran. Pažljivo izvučen tako da je izrezana niša u kojoj se nalazio, u cijelosti je predan islamskoj zajednici u Zagrebu 2003. godine.

Nakon prve faze pozamašne obnove, koja je završila 2003. godine, nastali su problemi koji su se parcijalno rješavali, odnosno sanirali. Kupola, oslobođena sloja bitumena, počela je prokišnavati pa se sanirao sustav za zaštitu od oborinskih voda iznad Galerije Prsten i iznad Galerije PM. U objema je galerijama postavljena nova rasvjeta.

U drugoj fazi, 2006. godine arhitekt Branko Silađin radi projekt za potrebe ugostiteljskog objekta, garderobe i sanitarnih prostorija prema kojem su predviđeni opsežni građevinski radovi u podrumu i dijelu prizemlja zgrade. U sklopu te djelom izvedene graditeljske intervencije premješten je sanitarni čvor iz prizemlja u podrumsku prostoriju, a dio prizemnog prostora desno od glavnog ulaza uređen je za potrebe i aktivnosti Kluba HDLU-a.⁷⁴

U nastavku uređenja zgrade, tijekom 2008. godine, instalirano je podno grijanje u prostoru Galerije Bačva.⁷⁵ Uslijedila je obnova vratnica glavnog ulaza u Ljevaonici Ujević, tijekom koje je ustanovljeno da su vratnice napravljene od bakrenog opšava i zakovica izvana te od drvene jez-

73 Murtićeva zidna slika temeljito je dokumentirana i uz suglasnost autora uklonjena, jer se zbog krhkosti nije mogla u cijelosti skinuti i sačuvati. Autor je dao pristanak i potpisao izjavu kojom odobrava uklanjanje svojega rada, 6. studenoga 2002. Dokumentacija GZZSKP-a.

74 Vidjeti tekst Vatroslava Kuliša u monografiji *Hrvatsko društvo likovnih umjetnika 1868. – 2011.*, Zagreb, 2011., 28–29.; Radovi su obustavljeni jer je HDLU zatražio sudsko vještačenje projekta koji predviđa noćni klub u zgradi.

75 Vidjeti tekst Josipa Zankija u monografiji *Hrvatsko društvo likovnih umjetnika 1868. – 2011.*, Zagreb, 2011., 30–31.

Demontiranje Richterovih stepenica početkom 2000.-ih, GZZSKP

gre i metalne potkonstrukcije iznutra.⁷⁶ Iste godine tvrtka VEMA-PROM d.o.o. angažirana je za uklanjanje grafita s vanjskih zidova i stupova.⁷⁷ U unutrašnjosti se također čisti kamena obloga stubišta, za koju je utvrđeno da je oštećena prodorom oborinskih voda i vlaženjem u zidu, što je uzrokovalo izolavanje na kamenim pločama oplata. Uklanjanju se tragovi pića na kamenu, ostaci ljepljive trake i zapunjuju pukotine; radove izvodi Hrvatski restauratorski zavod.⁷⁸

76 Dokumentacija GZZSKP-a, Račun Ljevaonice Ujević.

77 Dokumentacija GZZSKP-a, Elaborat VEMA-PROM d.o.o.

78 Dokumentacija GZZSKP-a, Hrvatski restauratorski zavod, Troškov-

Akademski slikar Tomislav Buntak je 2015./2016. intervenirao u prostor ureda ravnatelja na čijem je stropu i zidovima započeo sliku (crtež raznobojnim flomasterima) *Nebeski dječaci*, koja je ostala nedovršena.

U novije doba, tijekom 2018. godine na inicijativu Grada Zagreba bez uključenja HDLU-a u proces, interveniralo se u samu građevinu zamjenom izvornih blokova vanjskog stubišta od bračkog kamena novim kamenom iz trogirskog kamenoloma. U istom projektu predviđeno je i uklanja-

nik konzervatorsko-restauratorskih radova na stubištu unutar Doma HDLU, svibanj 2008.

nje zelenila, »ispravljanje« krivudavih stazica koje vode do zgrade (sad su pravocrtne) te sadnja isključivo travnatih površina. Na temelju suglasnosti Gradskoga zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode, odobren je i potvrđen glavni izvedbeni projekt koji je izradio Studio ELLE d.o.o. iz Zagreba.⁷⁹ U istom je procesu zamijenjen kamen op-

79 Dokumentacija GZZSKP-a, Projekt Studio ELLE d.o.o., Uređenje javnih i zelenih površina oko Doma HDLU. Glavni i izvedbeni projekt, prosinac 2016. Radovi su počeli 2018. godine. Taj je projekt izazvao negodovanja šire javnosti. Dio građana okupljen u udruhu *Vratite magnoliju* prosvjedovao je protiv rušenja raslinja, među kojim je bilo i starije drvo magnolije. Prosvjedne dopise Gradskom zavodu uputili

Interijer prije obnove početkom 2000.-ih, GZZSKP

Zidna slika Ede Murtića, GZZSKP

hodnog stubišta zgrade. Prema naputku Hrvatskoga geološkog instituta odabran je arhitektonsko-građevni kamen tipa VRSINE (kod Trogira) za koji je utvrđena veća postojanost i trajnost.⁸⁰ Umjesto kamenih blokova, kao izvorne građ-

su udruga IPOSTO ZA GRAD i brojni građani individualno. Vidjeti Dokumentaciju GZZSKP-a. Za radove nije navedena građevinska dozvola, nego potvrda Gradskoga zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode od 20. travnja 2017.

80 Dokumentacija GZZSKP-a, Hrvatski geološki institut.

Mihrab prilikom demontaže i uklanjanja, 2003., GZZSKP

Prostor Galerije PM nakon uređenja, 2003., HDLU

nje, nova betonska podloga stubišta oblagana je kamenim pločama. Pritom površinska obrada kamena ne odgovara izvornom stanju. Također su zamijenjeni stakleni valjci podnih svjetlika na potezu trijema, koji su ubrzo oštećeni

zbog loše kvalitete zamjenskih elemenata. Ta se posljednja obnova (odnosno zahvat u vanjski dio zgrade i njezin okoliš) pokazala kao višestruko problematična. Već nakon nekoliko godina očitovali su se nedostaci zbog ugrađivanja

nekvalitetnog materijala koji je na više mjesta oštećen (stakleni valjci postavljeni u trijemu, kamene stube).

IRENA KRAŠEVAC

Okoliš Doma HDLU i parkovni nasadi početkom 2000.-ih, GZZSKP

ANALIZA
ARHITEKTONSKIH
OBILJEŽJA I
ZATEČENOG
STANJA

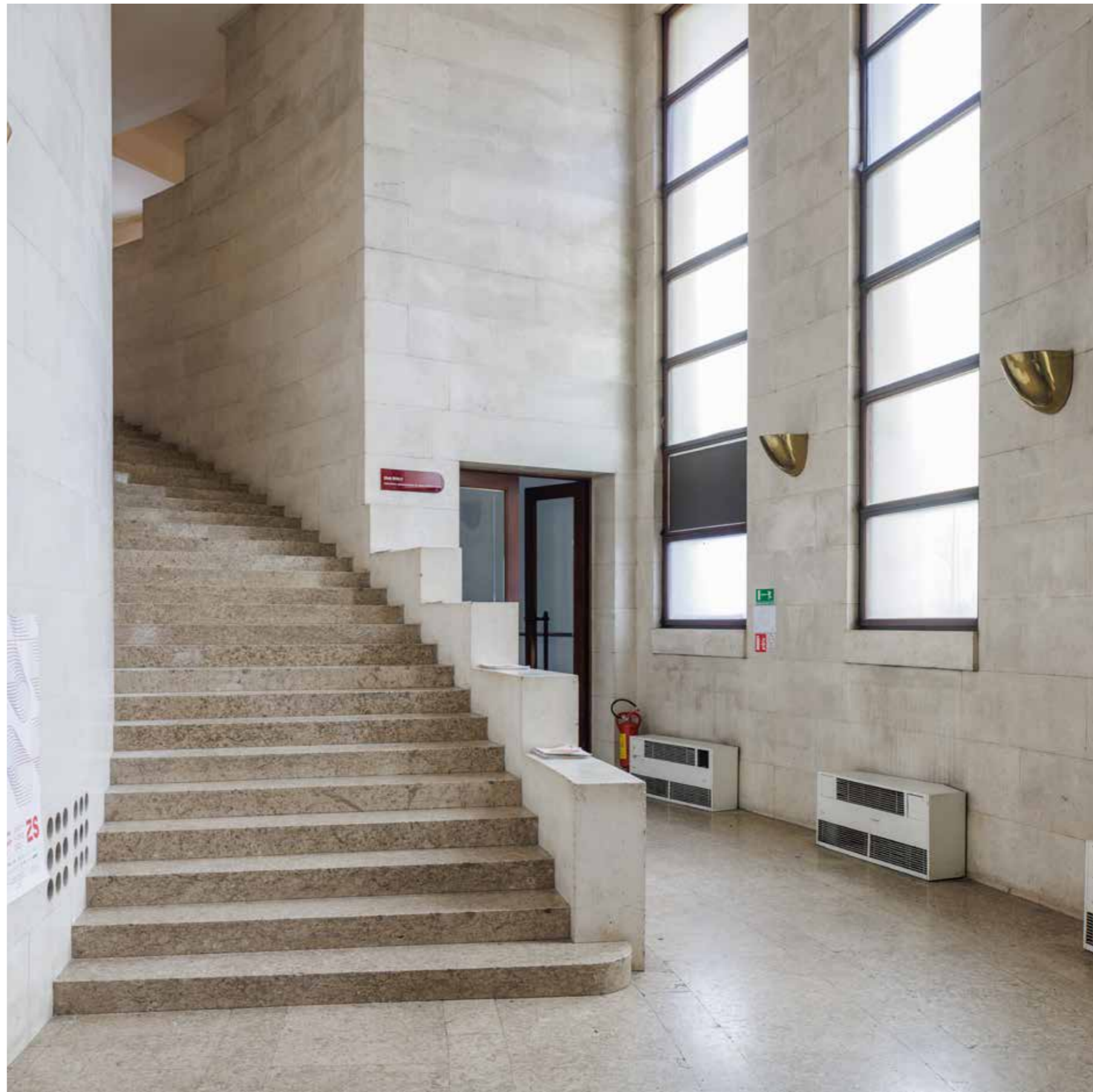

Pogled iz zraka 2022.

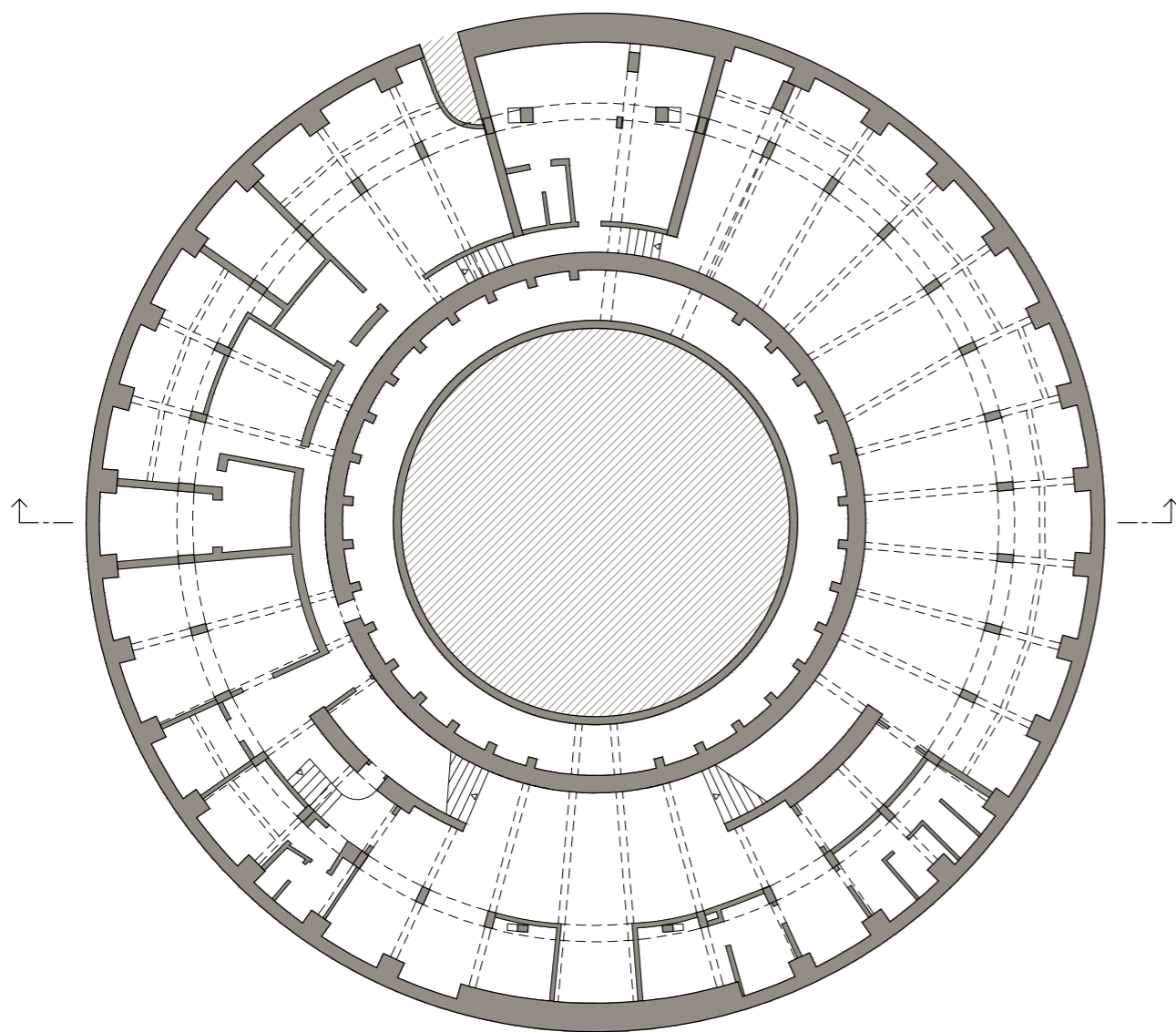
II.1. Smještaj

Gradjevina je, zahvaljujući urbanističkom položaju i dominaciji u vizurama reprezentativnih gradskih ulica – Račkoga, kralja Držislava, Zvonimirove, kneza Višeslava i kneza Mislava, važan dio slike Zagreba. Budući je Dom bio reprezentativni javni objekt, opremljen u vrijeme dovršetka najsuvremenijim postignućima tehnologije i galerijske prakse, pojavljuje se kao motiv na razglednicama neposredno nakon izgradnje. To ostaje i tijekom svojih transformacija u džamiju u vrijeme NDH i Muzej narodne revolucije u socijalističkoj Hrvatskoj zbog svojega društveno-političkog značenja, odnosno sadržaja. U obje države zgrada je politička gesta i njezina prezentacija / legitimacija, trajno upisana u memoriju grada i njegovih stanovnika. I dan-danas se za zgradu Doma često čuje naziv džamija, iako je zgrada to bila samo tri godine u svojoj 85 godina dugoj povijesti. Tijekom njezina postojanja, unatoč promjenama 1940-ih i početkom 1950-ih, uvijek je bila okružena hortikulturno uređenom javnom površinom, čija se izvorna koncepcija nije bitnije mijenjala sve do recentne radikalne intervencije arhitektice Loredane Stunić (Studio ELLE d.o.o.). Projekt ne počiva na rekonstrukciji izvornoga stanja, nego ga falsificira. Pozivajući se na Meštrovićevo idejno rješenje, perspektivni prikaz zgrade objavljen u *Svijetu* 1934. godine, a bez istraživanja građevinske dokumentacije, nacрта, troškovnika i ugovora za izvođenje, trg je uvelike devastiran, a neposredno i sama zgrada, na štetu stanovnika te gradske četvrti, ali i Zagreba.

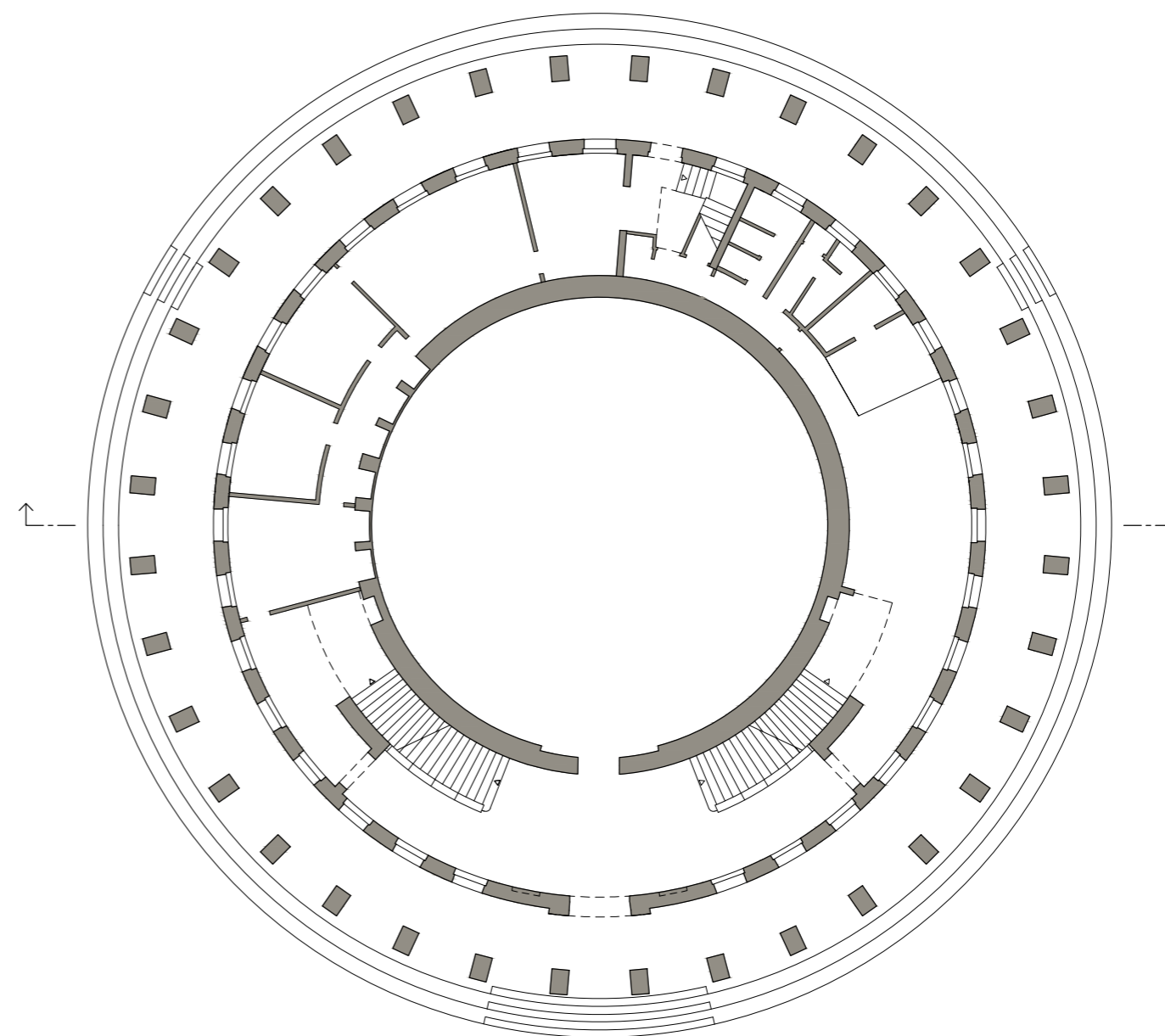
Izvorno stanje je projekt gradskoga Građevnog ureda s hortikulturom Cirila Jegliča. Nesumnjivo je Meštrović s tim bio upoznat, jer je uključen u sve bitne odluke o izgradnji zgrade i odabiru izvođača građevinske dokumentacije, o provedbi te samoj izvedbi. Vegetacija koja je uspjela opstati i tijekom gradnje i rušenja triju minareta zadržana je i nakon Drugoga svjetskog rata. Dodatna intervencija bilo je uvođenje još jedne pješačke dijagonale u produžetku Ulice Račkoga prema Višeslavovoj, koja je također recentno dokinuta. Srušen je potporni zid kružne ceste izveden u kamenu zajedno sa stubama. Izvedeni rubni kameni / ploče svojevrijedna su intervencija.

Vestibul i stepenište

Tlocrt podruma

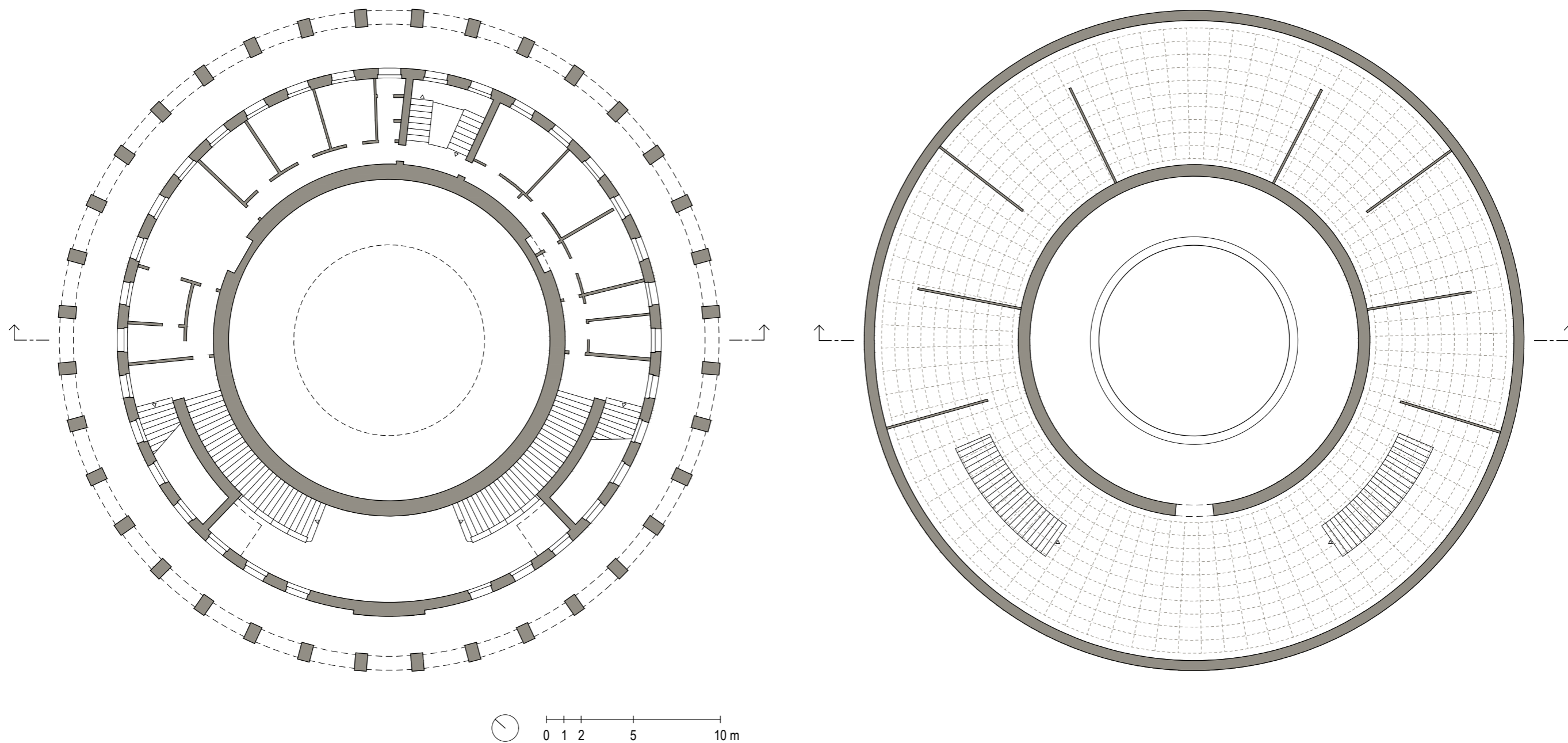
Tlocrt prizemlja

II.2. Organizacija unutarnjeg prostora

Zgrada je od izgradnje do danas pregrađivana čak tri puta. U današnje se vrijeme njome koriste dvije institucije – HDLU i Hrvatski povijesni muzej (zbirka bivšega Muzeja re-

volucije koji je pripojen Hrvatskom povijesnom muzeju) za radne prostorije, depoe i izložbenu djelatnost. Institucije dijele prostore podruma i prizemlja, dok su mezanin i prvi kat na raspolaganju HDLU-u. U osnovi je sačuvana izvorna namjena podruma – tehničke prostorije i depo, radne prostori-

je Društva u mezaninu te izložbena djelatnost na katu. Jedino prizemlje nije u izvornoj, isključivo izložbenoj funkciji; u njemu su i radni prostori Hrvatskoga povijesnog muzeja. HDLU se u prizemlju koristi središnjom izložbenom dvoranom, glavnim reprezentativnim ulaznim *hallom* / vesti-

Tlocrt mezanina

Tlocrt kata

bulom s vjetrobranom i glavnim dvokrakim stubištima. »Prsten« zauzimaju dva sadržaja – uredske prostorije HPM-a i mala, segmentna dvorana HDLU-a. Uredske prostorije HPM-a u prizemlju su u istočnom dijelu zgrade, u koji se ulazi iz pomoćnog ulaza sa stubištem (izvedeno u

vrijeme NDH). U tim se prostorijama u vrijeme Muzeja revolucije nalazio ured ravnatelja. Od šest prostorija u nizu, četiri su prolazne. Dvije manje, neprolazne sobe formirane su uvođenjem hodnika uz središnji nosivi zid prema glavnoj izložbenoj dvorani. Iz pomoćnog stubišta

ulazi se i u prizemni dio HDLU-a na južnoj strani, koji čine sanitarni blok te segmentna dvorana s izravnim ulazom iz vestibula. Iako se prizemljem koriste dvije institucije, zadržana je potpuna povezanost, tj. prolaznost u prizemlju.

Galerija PM

U centralnom dijelu je očuvan prostor garderobe. U dijelu ispod glavnog ulaza sužen je za vanjski prsten (prostor ispod trijema) pregradnjom, odnosno smještajem sanitarnog čvora i spremišta 2000-ih planiranog noćnog kluba. Središnjem dijelu podruma pristupa se jednokrakim stubištima iz male dvorane HDLU-a i radne prostorije Povijesnog muzeja u prizemlju. Stubište Muzeja provizorno je pregrađeno laganom drvenom stijenom s vratima. Dva bloka manjih prostorija uz glavna stubišta su više-manje u izvornim vanjskim gabaritima. Ti su blokovi pregrađivani, ali se umjesto za sanitarne čvorove koriste kao manja spremišta.

Tehnički blok / prostorije (trafostanica, kotlovnica, spremište, klimatizacija) u istočnom dijelu zgrade i depo Povijesnog muzeja ostali su u izvornim gabaritima i imaju istu namjenu. Prostorijama bloka i depoa s podom na nižoj visinskoj koti pristupa se iz središnjega dijela podruma dvokrilnim vratima. U depo Povijesnog muzeja s dva ulaza spušta se rampom, radi lakše manipulacije eksponatima, dok u dio s tehničkim blokom / prostorijama vodi jednokrako stubište.

Prostorije namijenjene smještaju klimatizacije sada se koriste kao spremišta. Kotlovnica je na izvornom mjestu, ali na udovoljava suvremene propise. U cijelom je podrumu očuvan kružni ophod.

U mezaninu se sa stubišta ulazi u »dvije« skupine uredskih prostorija i u spremišta HDLU-a. Imaju istu prostornu organizaciju, hodnik paralelan sa zidom centralne izložbene dvorane, iz koje se ulazi u manje uredske sobe ili spremišta. Dvije skupine manjih prostorija uz glavna stubišta su više-manje u izvornim vanjskim gabaritima u oba dijela. I one su pregrađivane; također se, umjesto za sanitarne čvorove, koriste kao manja spremišta. Jedina veća, ujedno i

Galerija Prsten sa stepeništem i ogradom prema nacrtu V. Richtera

jedina prolazna, prostorija je soba za sastanke. Niša (manja soba s povišenim podom uz sobu za sastanke) sačuvana je iz vremena NDH. Soba dostupna iz prostorije za sastanke ima povišeni pod i trokrilna ostakljena vrata. Mezanin također ima očuvan kružni tok kojim se može doći od jednog do drugog glavnog stubišta Doma. Stubištima se pristupa s međupodesta, a uz njih su i danas sačuvani gabariti izvornih sanitarnih čvorova, sada manjih spremišta. Prvi kat s izložbenom dvoranom jedini je kat s (u cijelosti) izvorno sačuvanom osnovom. U središnju se dvoranu iz prstena ulazi kroz samo jedna vrata.

II.3. Unutarnja oprema

Oprema zgrade očuvana je fragmentarno. Najočuvaniji je prostor ulaznoga hala s glavnim stubištima iznimne prostorne i oblikovne vrijednosti. Vestibul je jedan od vrsnih i danas rijetko očuvanih interijera javnih zgrada s kraja tridesetih godina 20. stoljeća. Sačuvane su izvorne obloge zidova i podova, ulazna vrata, unutarnja stolarija / vrata te dio izvornih rasvjetnih tijela (stropne lampe, tj. lusteri s »tanjurima« ovješanima na okruglu cijev). Manji lokalni zahvati, poput zatvaranja reljefa iznad glavnog ulaza u izložbeni prostor te implementiranje ostakljenoga vjetrobrana s drvenom konstrukcijom, nisu bili invazivni prema prostoru. Očuvano je i pomoćno stubište za mezanin – opločenje i ograda od željeznih šipki kružnog oblika. Ostale prostorije prizemlja imaju elemente stolarije, opločenja podova i rešetki radijatora iz različitih faza namjene. Podovi su obloženi kamenom (prostorija uz vestibul u funkciji ureda Povijesnog muzeja), parketom (veći i manji format parketa sлагan na »riblju kost« ili uzdužni vez) i keramit-pločicama, ali i recentno položenim keramičkim pločicama u maloj segmentnoj dvorani uz ulaz te laminatom u ulaznoj sobi Povijesnog muzeja.

Zidovi i strop središnjega dijela podruma (izvorno garderobe) oličeni su crnom bojom; pod je betonski. Prostorije u sklopu središnjega dijela izvedene su u visokom *rohbauu*. Podignuti su pregradni zidovi čiji je završni sloj žbuka.

Vestibul s ulaznim vjetrobranom

Bočna vrata

Fragmenti dijelova interijera iz razdoblja džamije prema projektu Z. Požgaja

Stubište s jugoistočne strane

Hodnik u uredskom dijelu HDLU-a s postavom ogledala prema zamisli akad. kipara Ivana Kožarića

Soba za sastanke

Vratnice na glavnom ulazu

Oslik zidova u uredu ravnatelja, djelo akad. slikara Tomislava Buntaka 2015.

Jednokrako stubište tehničkog bloka obloženo je teracom i ima originalnu ogradu od vertikalnih željeznih šipki (nedostaje rukohvat). Pod hodnika tehničkog bloka sa spuštenim stropom (trska sa žbukom) izveden je u teracu sa soklom (oštećen na više mjesta), dok je u servisnim prostorijama betonski pod. U kotlovnici je pod, na nižoj visinskoj koti od hodnika, obložen keramičkim pločicama. Zidovi prostorija bloka su različite razine obrade – ožbukani i oličeni, samo ožbukani ili opločeni pločicama (sanitarni čvor uz ulaz iz središnjega dijela u tehnički blok). Zidovi depoa su ožbukani i oličeni bijelom bojom, a pod je prekriven lino- leumom. Unutarnja stolarija je raznovrsna, ovisi dijelom i o namjeni prostora.

Prostorije mezanina mijenjale su dijelom izvornu namjenu pa obloga podova varira u rasponu od teraca (crno-bijelo-sivi i crvenkasto-smeđi na stubištu), lesonita (zelenkasto-plavo-sive boje) i parketa (dvije vrste dimenzija i načina polaganja – »riblja kost« i uzdužno) iz prijašnjih dionica gradnje do suvremenih pločica. Očuvana su vrata iz različitih razdoblja gradnje. Drvena su, imaju različite profilacije dovratnika i vrste uklada – drvo ili ornamentirano staklo kako bi se prirodnim svjetlom osvijetlio hodnik. U cijeloj zgradi očuvani su izvorni drveni trodijelni prozori.

U središnjoj izložbenoj dvorani na mjestu drvenog parketa izveden je lijevani pod. Svi zidovi su oličeni bijelom bojom, uključujući i okrugle ventilacijske rešetke na galeriji. Bijelom bojom oličeno je i staklo spušenog stropa u prstenastoj dvorani koja, kao i galerija na katu, ima originalni parket. Ograda stubišta je iz vremena Richterove rekonstrukcije zgrade u Muzej revolucije. Pokrovna daska ograde galerije je deblja od izvorne.

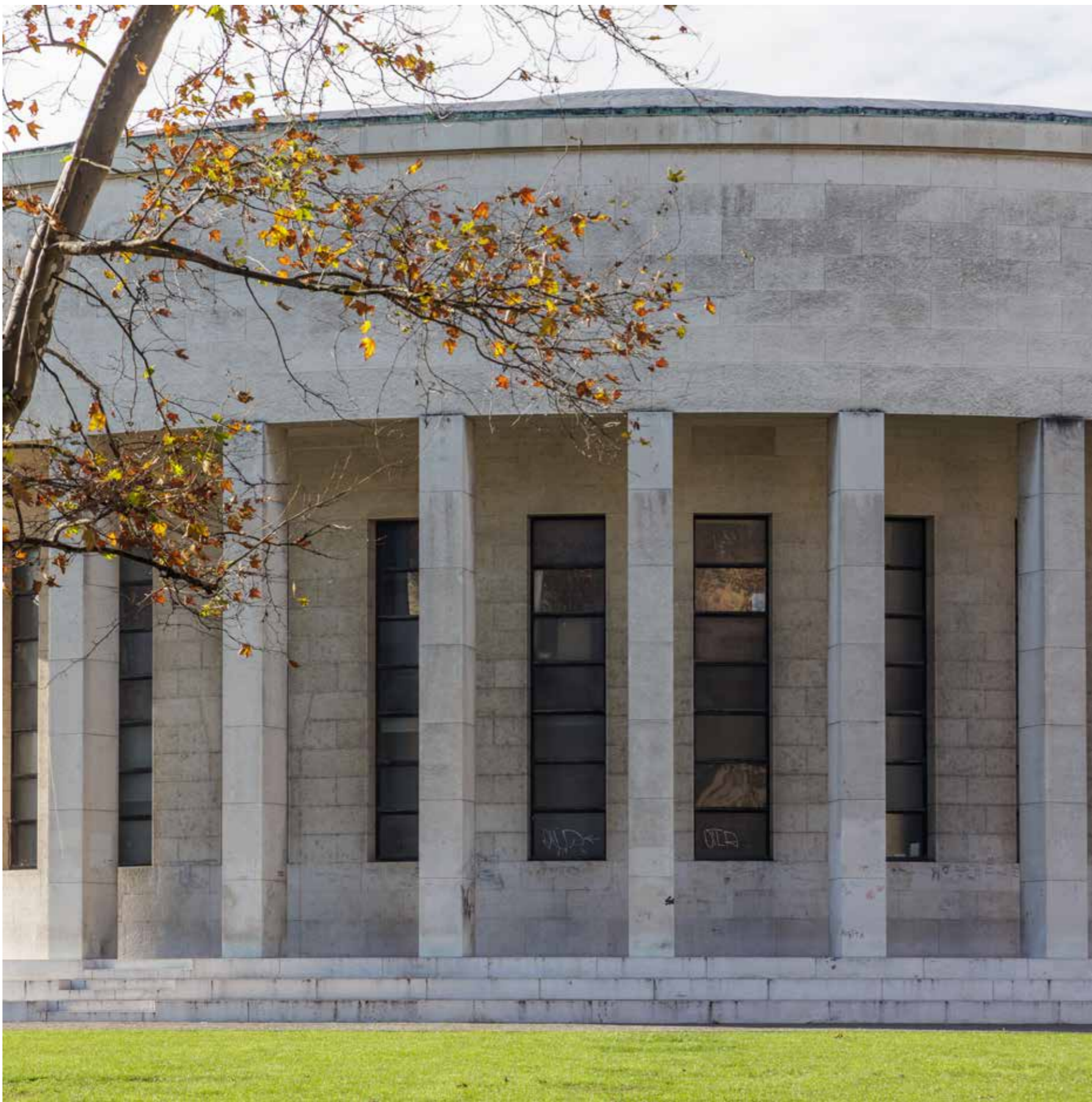
II.4. Pročelja

Pročelja su (odnosno vanjski plašt zgrade) očuvana u izvornom stanju. Na njima su vidljive promjene: zatvorena su dvojna vrata kroz koja se ulazilo s trijema u izložbenu dvoranu u prstenu. Mjesta tih vrata čitljiva su i iz smještaja stu-

Prozori u izvornim okvirima

Glavni ulaz; detalji vratnica

Detalji arhitekture, snimljeno 2022.

bišta u bazi, stilobatu trijema. Vanjska stolarija zgrade očuvana je u cijelosti, osim cjelovitoga originalnog ostakljenja prozora. Stolarija nije dulje obnovljena. Prozorska stakla su mijenjana, ali se nije vodilo računa o vrsti stakla, te su ona različite strukture. Ugrađena rasvjeta u trijemu bitno je promijenila i unaprijedila prezentaciju zgrade noću. Vanjsku rasvjetu projektirao je ured *Skira* iz Pule.

Detalji arhitekture, snimljeno 2022.

II.5. Krovište

Zgrada ima svod vanjskog prstena i kupolu, izvedene u staklo-betonskoj konstrukciji. Kupola je djelomice vraćena u izvorno stanje. U iznimno je lošem stanju zbog popucanih staklenih prizmi (problemi s prodorom vlage).

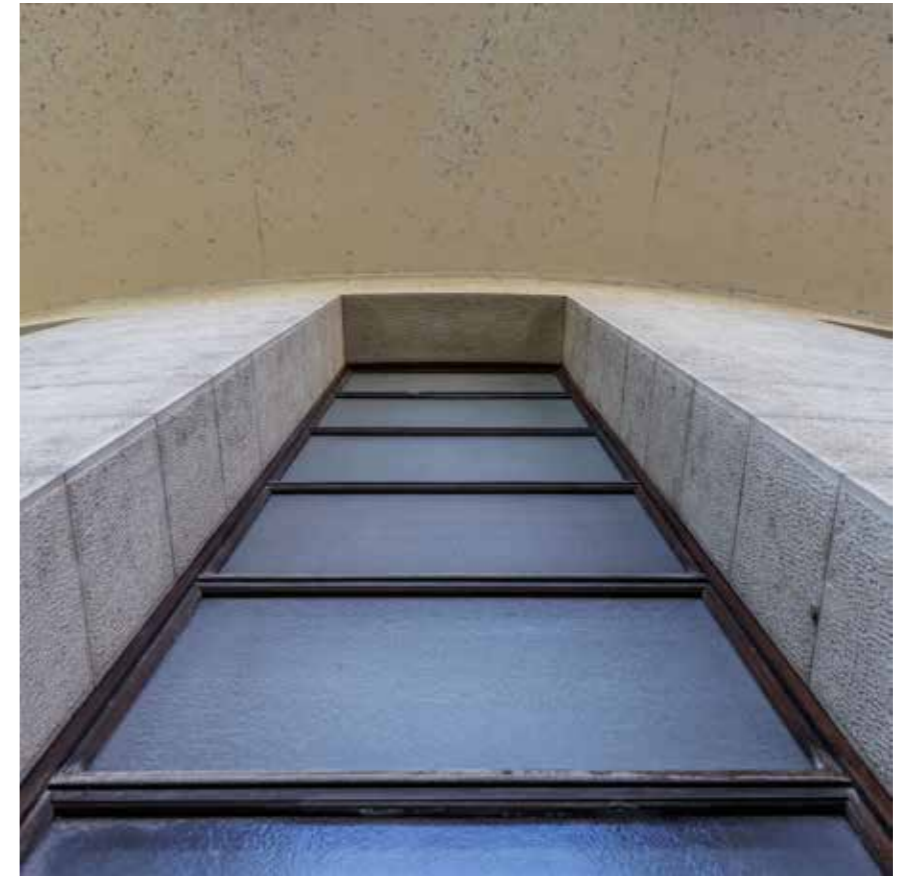
II.6. Materijal i tehnika gradnje

Konstrukcija zgrade je istražena i izložena u elaboratu Građevinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Glavna kon-

strukcija zgrade je beton (temelji) ili armirani beton visoke kvalitete. Zidovi središnje dvorane i prvog prstena izvedeni su u armiranobetonskoj skeletnoj konstrukciji i ciglom. Vanjski zid obložen je kamenom. Na isti način izveden je i zid dvorane i prstena na katu. Stropne konstrukcije su armiranobetonske, rebraste.

II.7. Građevinsko stanje

Zgrada je pretrpjela oštećenja u potresima 2020. godine, premda je riječ o kvalitetno izvedenoj armiranobetonskoj

Detalji arhitekture, snimljeno 2022.

Glavno stubište

konstrukciji. Zgrada ima problema s prodorom vlage kroz vertikalne odvode što se manifestira velikom izrazito vidljivom mrljom vlage na vanjskom i unutarnjem kamenu te vanjskim zidovima galerija koji se stalno truse. Također, ne-utvrđen je izvor problema vlage na parketu galerije Prsten koji dovodi do dizanja parketa. Veća oštećenja nosive konstrukcije zidova i stupova vidljiva su u donjoj zoni stupova kotlovnice. Glavni problem konstrukcije je spoj kamenih stupova trijema i stropne, odnosno podne konstrukcije ka-

Vestibul, ulaz u Galeriju Bačva

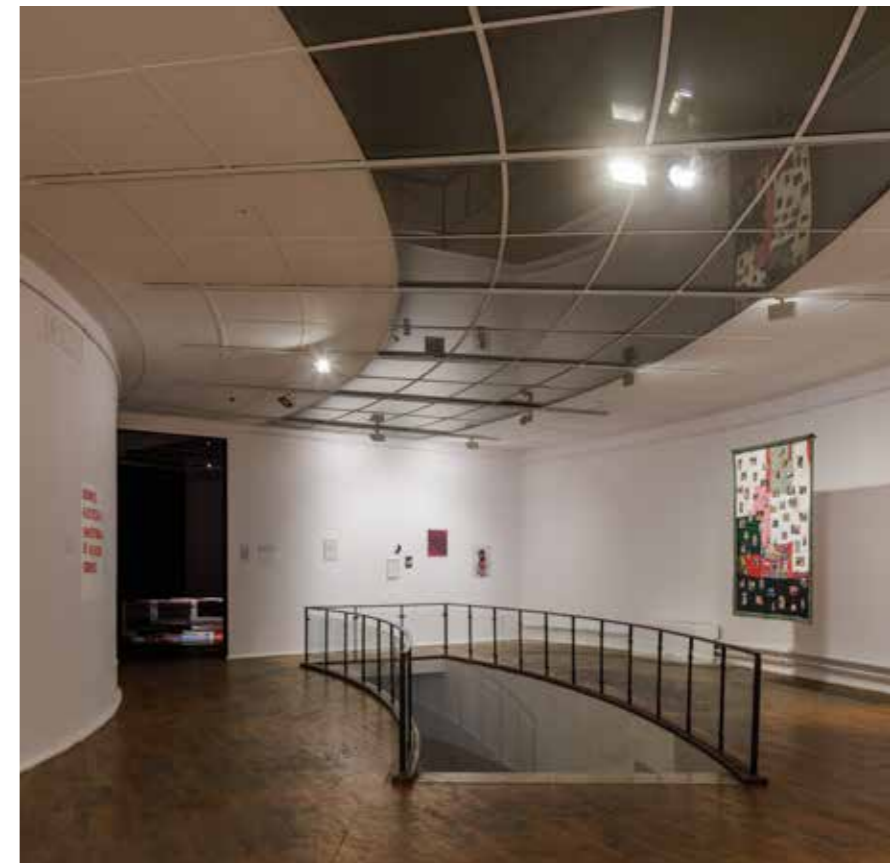
ta koja na njih naliže bez izravnog povezivanja, odnosno osiguravanja spoja na horizontalno djelovanje sile. U posebno lošem stanju su staklene prizme u podu trijema te kompletan pokrov zgrade – svod prstenaste dvorane na katu i kupole središnje dvorane. Riječ je o već dotrajaloj armiranobetonskoj konstrukciji s prizmama koje su oštećene na više mjesta. Problem su stalni prodor vode s krova, kao i neadekvatno prirodno osvjetljenje prstenaste dvorane na katu.

Profilacija izvorne stolarije

Prostor za odlaganje

Detalji interijera Galerije Prsten

Intervencija započeta u središnjem dijelu podruma (pregradnje i novoplanirani sanitarni čvorovi) nije izvedena do kraja. U lošem su stanju i podovi i instalacije.

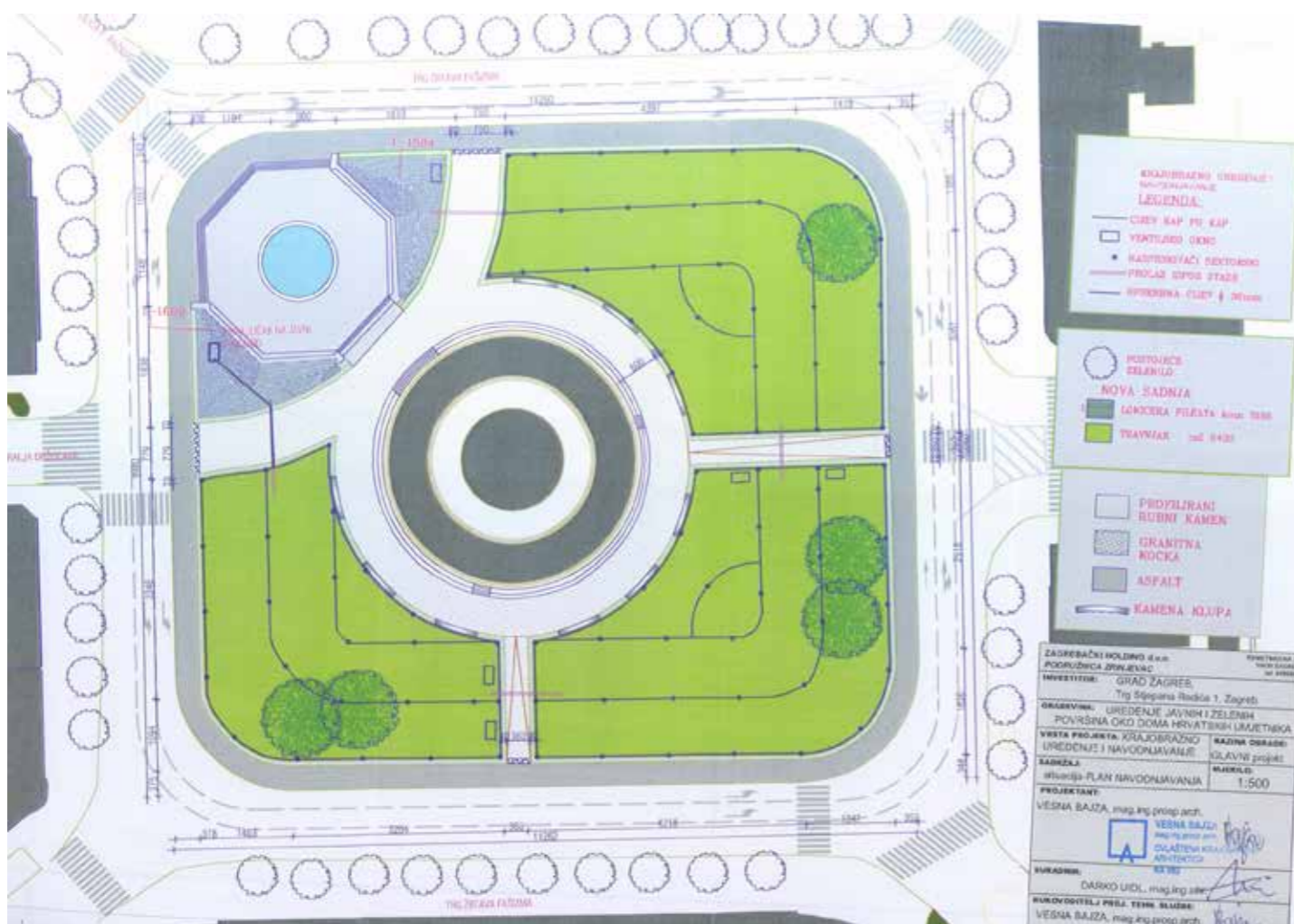
II.8. Hortikultura rješenja

Koncept hortikulturnog uređenja trga postavio je pejzažni arhitekt Ciril Jeglič 1934. godine, a nastavio ga je razrađivati pejzažni arhitekt Smiljan Klaić, prema čijem je projektu dovršen 1943. godine. Zahvaljujući planiranim vijugavim stazama koje vode do zgrade, ublažena je njezina geometrijska strogoća, a na travnatim je površinama posađeno skladno grupirano zimzeleno i listopadno drveće i grmovi.

Stanje parkovne površine prije uređenja 2018., GZZSKP

Projekt krajobraznog uređenja okoliša, 2016., GZZSKP

Obnovu koja je uslijedila 2018. godine na temelju projekta iz 2016. godine, parkovna je površina dočekala u vrlo zapuštenom stanju jer nije bila redovito održavana. Projekt Studija ELLE d.o.o. dobio je suglasnost Gradskoga zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode pa se počelo s uređenjem javnih i zelenih površina oko zgrade.⁸¹ Premda izvorna hortikultura rješenja nisu slijedila zamisao čistoće i preglednosti, u novom se parkovnom rješenju ozelenjena ploha oko paviljona oblikuje kao čista travnata površina, a nove se staze povlače pravocrtno od obodnog pločnika prema središnjoj rotondi. Popločenja su izvedena granitnim kockama. U istom projektu predviđeno je i uređenje Ulice Franje Račkoga, koja dobiva centralno smještenu šetnicu umjesto parkirališta, a zelene površine uz pješački potez hortikulturno se uređuju sadnjom trave, niskog grmlja i cvjetnih nasada. Studio ELLE d.o.o. pozvao se na izvorni Meštrovićev projekt kao na ideju vraćanja izvornosti krajobraznog rješenja, no to referiranje nije potkrijepljeno, jer je na arhivskim fotografijama makete i na arhitektonskim crtežima koji prikazuju građevinu s trgov naznačena slobodno definirana zelena površina zaobljenih rubova i s vijugavim stazama. Fotografije iz ranih četrdesetih godina 20. stoljeća, neposredno nakon dovršenja građevine, svjedoče o slobodno posađenoj tipologiji vrta s rahlo raspoređenim stablima, grmljem i cvjetnim nasadama. Tada još mlado zelenilo nije zaklanjalo pogled na zgradu. Zbog sustavnog neodržavanja zelenilo je nabujalo, naročito nakon 1990. godine, pa je bilo potrebno poduzeti mjere uređenja cjelovite parkovne površine i trga.

TAMARA BJAŽIĆ KLARIN,
IRENA KRAŠEVAC

Detalji parkovne površine i zahvat na uređenju stepenica 2018., GZZSKP

81 Dokumentacija GZZSKP-a, Dopis GZ-a od 28. listopada 2016. Projekt krajobraza i navodnjavanja potpisuje Vesna Bajza, mag. ing. prosp. arch., Zagrebački holding d.o.o., podružnica »Zrinjevac«.

VALORIZACIJA
PROSTORNO-
ARHITEKTONSKIH
OBILJEŽJA

Pozicija građevine na frekventnoj lokaciji i atraktivnost okrugle zgrade pročišćenog skulptorsko-arhitektonskog oblika, još od vremena podizanja priskrbile su joj epitet jedne od najpoznatijih zagrebačkih znamenitosti. Zgrada ima veliku plastičnu vrijednost. Oblikovana je prema kanonu klasične, ali i moderne arhitekture od elementarnih geometrijskih oblika; u njezinoj artikulaciji Meštrović se koristi i klasičnim elementima arhitekture, poput trijema i baze, stilobata i stupa kao jedne od Pet točaka Le Corbusierove moderne arhitekture. Meštrović kolonadom stupova rastvara ovojnicu zgrade i stvara plastične efekte odnosom punoga i praznoga, pozitivna i negativna, svjetla i sjene. Trijem, međuprostor između unutarnjeg prostora i trga, omiljeno je mjesto okupljanja.⁸² Trijem je bio zamišljen u prirodnom okružju, a ne u brisanom prostoru. Vegetacija je bitno pridonosila njegovoj intimi.

Poput oblikovanja zgrade, i njezina je unutarnja organizacija bila iznimno suvremena. Velika je pažnja posvećena funkcionalnosti prostora, odnosno protočnom kretanju korisnika (posjetitelja) kroz zgradu i fleksibilnom izložbenom prostoru koji se po potrebi može pregrađivati panoima. Njegovoj propulzivnosti i dinamici bitno su pridonosile višestruke veze sa središnjom dvoranom. I u prizemlju i na katu dvorana i prsten bili su povezani trojim dvokrilnim vratima. Prostor nije bio bijele boje. Zidovi su bili obloženi jutom prirodne boje. Grafizam prostora isticali su elementi rukohvata ograde, obloge zidova i ventilacijskih kružnih rešetki. Nadalje, zgrada je imala najsuvremenije dnevno i noćno osvjetljenje te sustav grijanja i hlađenja zgrade zrakom. U oblikovanju svih elemenata prisutna je iznimna elegancija, svojstvena *art déco*, koja dominira ulaznim prostorom s impresivno visokim vratnicama i krilima.

Iako je prema navodima brojnih izvora autor idejnoga projekta Ivan Meštrović, zgrada je bila zajednički pothvat inženjerskih ureda Građevnog odjela, Gradske elektricitetske i Gradske vrtlarije, posvećenih različitim dionicama izvedbe. Riječ je

Interijer reprezentativnog vestibula, snimljeno 2022.

o članovima vodećih zagrebačkih arhitektonskih grupacija; Lavoslav Horvat i Drago Ibler članovi su Udruženja umjetnika Zemlja, Zvonimir Kavurić član je Radne grupe Zagreb, a Harold Bilinić je Meštrovićev dugogodišnji suradnik. S Ivanom Zemljakom, voditeljem gradskoga Građevnog ureda, stvorili su doista tehnološko i konstruktivno remek-djelo iznimne kakvoće obrtničkog rada i materijala. Plitka armiranobetonska kupola perforirana staklenim prizmama jedinstvena je u hrvatskoj modernoj arhitekturi i ujedno jedna od prvih s takvim dimenzijama u europskoj arhitekturi toga

vremena.⁸³ Udio u rekonstrukcijama zgrade i preoblikovanju glavnog dijela trga s pristupom iz Ulice Račkoga (što je uslijedilo u vrlo kratkom razdoblju nakon dovršetka zgrade) imaju Zvonimir Požgaj i Stjepan Planić. O interijeru džamije nije nam moguće suditi zbog iznimno važnog elementa boje koji nije moguće doživjeti na crno-bijelim fotografijama. Dio sačuvanog mihraba i opis boje zelenog kamena, kori-

82 RADOVAN IVANČEVIĆ, *Kružna forma u opusu Ivana Meštrovića*, u: *Život umjetnosti*, 47–75 (1998.), 65.

83 BARBARA VUJANOVIĆ, *Meštrovićev znak u Zagrebu*, Zagreb, 2017., 165.

Detalji interijera i eksterijera zgrade, 2022.

štenoga za oblaganje stupova, daju naslutiti da je bila riječ o interijeru bitno drugačijeg kolorita od izvornoga. Poslije Drugoga svjetskog rata u zgradu interveniraju Vjenceslav Richter i Andrija Mutnjaković. Sva navedena imena govore u prilog tezi da tu građevinu sveukupnost konstrukcije i dekonstrukcije njezine forme i značenja čine fenomenom u povijesti hrvatske i svjetske arhitekture.⁸⁴

Od istovremenih arhitektonskih ostvarenja galerijskih i muzejskih zgrada moderne arhitekture možemo navesti

84 BARBARA VUJANOVIĆ, Meštrovićev paviljon i paviljoni: mijene građevine kao odrazi vremena i prostora, u: *Meštrovićev znak u Zagrebu – arhitektura. 80 godina Meštrovićeva paviljona*, Zagreb, 2018., 47–64.

Gemeentemuseum u Den Haagu, dovršen prema projektu Hendrika Petrusa Berlagea 1935. godine i *Museum Kröller-Müller* u blizini Arnheima, podignut prema projektu Henryja von de Veldea 1938. godine. Godine 1933. izgrađena je i *Haus der deutschen Kunst* u Münchenu, prema projektu arhitekta Paula Ludwiga Troosta. Sličnosti u vestibulu i kupoli nalazimo s ambijentom palače Elthan (*Elthan Palace*) u Londonu, primjerom uređenja interijera u stilu *art décoa*. Meštrović je odredio smion građevinski program kao rafiniranu sintezu tradicionalne tipologije i suvremene tehnologije. Kao nositelj tradicije odabrao je kamen s Brača kao osnovni građevni materijal, a jezgru zgrade čini armiranobetonska konstrukcija koja nosi ostakljeni krov

zgrade.⁸⁵ Također treba uzeti u obzir i sličnost s istodobnim Meštrovićevim projektom gradnje vile na Mejama u Splitu (danas Galerija Meštrović), na kojoj također sudjeluju arhitekti Harold Bilinić i Lavoslav Horvat, naročito u izboru materijala, kamena, drva i bronce. U hrvatskoj povijesti umjetnosti zgrada je vrlo visoko valorizirana kao spomenik izuzetnih arhitektonskih i urbanističkih vrijednosti i jedan od neprijepornih simbola Zagreba.

IRENA KRAŠEVAC,
TAMARA BJAŽIĆ KLARIN

85 VENDULA HNÍDKOVÁ, Hram hrvatskih umjetnika u kontekstu teških vremena, u: *Meštrovićev znak u Zagrebu – arhitektura. 80 godina Meštrovićeva paviljona*, (ur.) Barbara Vujanović, Zagreb, 2018., 7–21, 16.

IV.

PRIJEDLOG
KONZERVATORSKIH
SMJERNICA ZA UREĐENJE
I OBNOVU

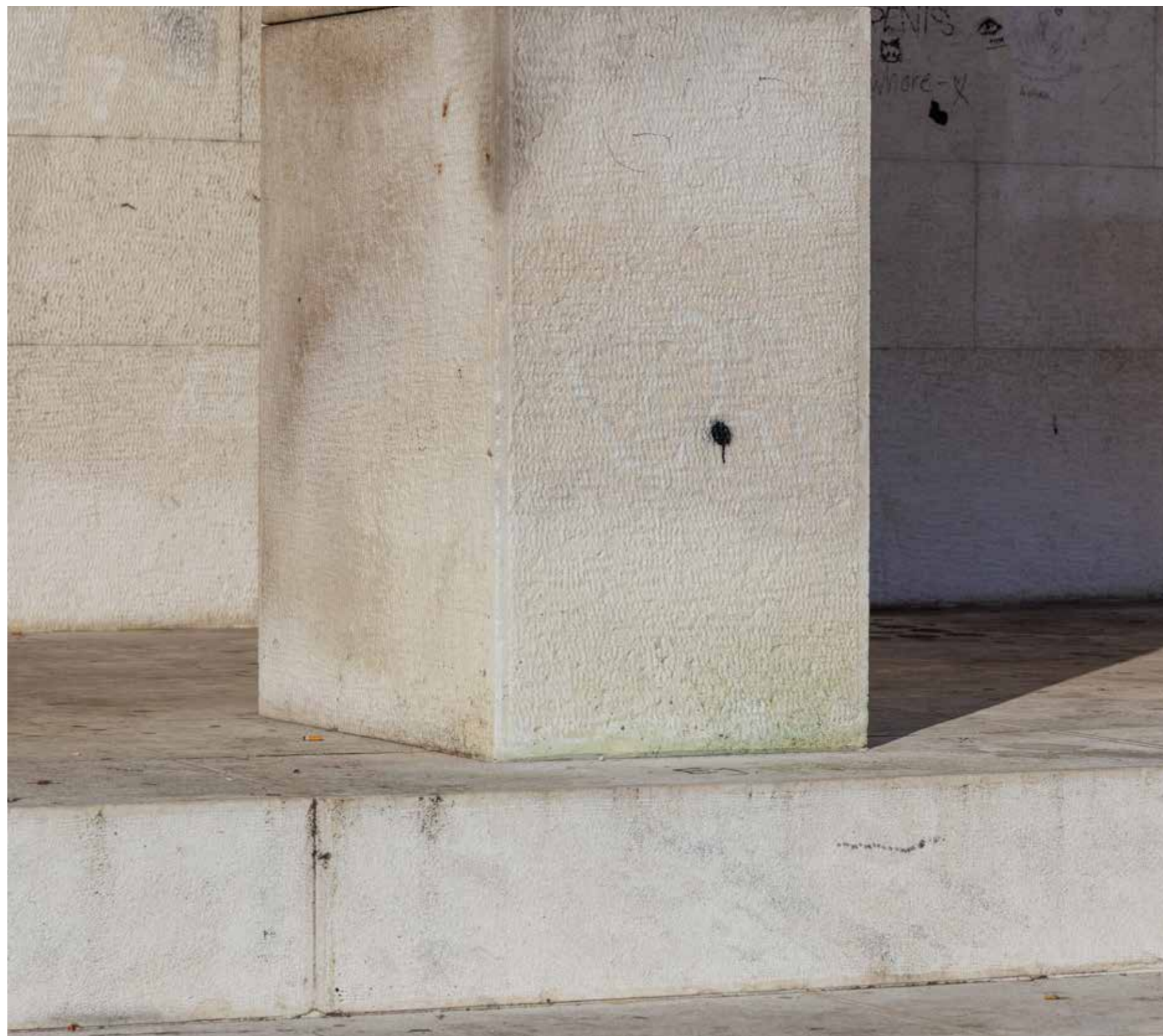
Zgrada Doma Hrvatskoga društva likovnih umjetnika, unatoč svojoj modernoj armiranobetonskoj konstrukciji, pretrpjela je oštećenja u potresima 2020. godine te ju je stoga potrebno konstrukcijski sanirati na način primjeren kulturnom dobru. Ujedno izuzetno visoka arhitektonska kvaliteta građevine nalaže cjelovitu obnovu koja će omogućiti valorizaciju najvrjednijih arhitektonskih obilježja, ali i olakšati privođenje prostora zahtjevnoj funkciji suvremenoga izložbenog prostora.

Prijedlog konzervatorskih smjernica temelji se na visokom valoriziranju izvorne faze gradnje Meštrovićeva paviljona (1934.–1939.) te na vrjednovanju tek fragmentarno očuvanih dviju kasnijih faza gradnje u kojima je paviljon najprije služio kao džamija (1941.–1944.), a potom kao Muzej revolucije (1949.–1990.). U tom kontekstu važno je istaknuti činjenicu da su glavni elementi navedenih dviju naknadnih faza, koji su radikalno promijenili prvotna obilježja paviljona, sukcesivno bili uklanjani – minareti i pojedini elementi interijera džamije izvedeni prema projektu Stjepana Planića i Zvonimira Požgaja poništeni su prilikom prenamjene u Muzej revolucije, a radikalne preinake arhitekta Vjenceslava Richtera u adaptaciji prostora za Muzej, anulirani su u obnovi paviljona prema projektu Andrije Mutnjakovića nakon vraćanja zgrade Hrvatskome društvu likovnih umjetnika 1990. godine.

Navedena rekonstrukcija izvornog stanja na prijelazu 20. u 21. stoljeće nije, međutim, provedena do kraja. Primjerice, dok je u središnjoj izložbenoj dvorani vraćeno zenitalno osvjetljenje, to nije izvedeno u kružnom prstenu na prvom katu. Istodobno, zbog podjele prostora na dva korisnika: Hrvatsko društvo likovnih umjetnika, koje se koristi glavnom prostorom, i Hrvatski povijesni muzej, koji raspolaže dijelom prostora u prizemlju i podrumu (uredi i čuvaonica), zadržane su naknadne pregradnje prostora u prizemlju i pojedinim dijelovima mezanina. Stoga je za cjelovitu rekonstrukciju izvorne faze gradnje, uz već spomenuto prezentiranje elemenata kasnijih faza kao svojevrsne memorije (fragment pletera iz faze džamije, ograde stubišta iz faze

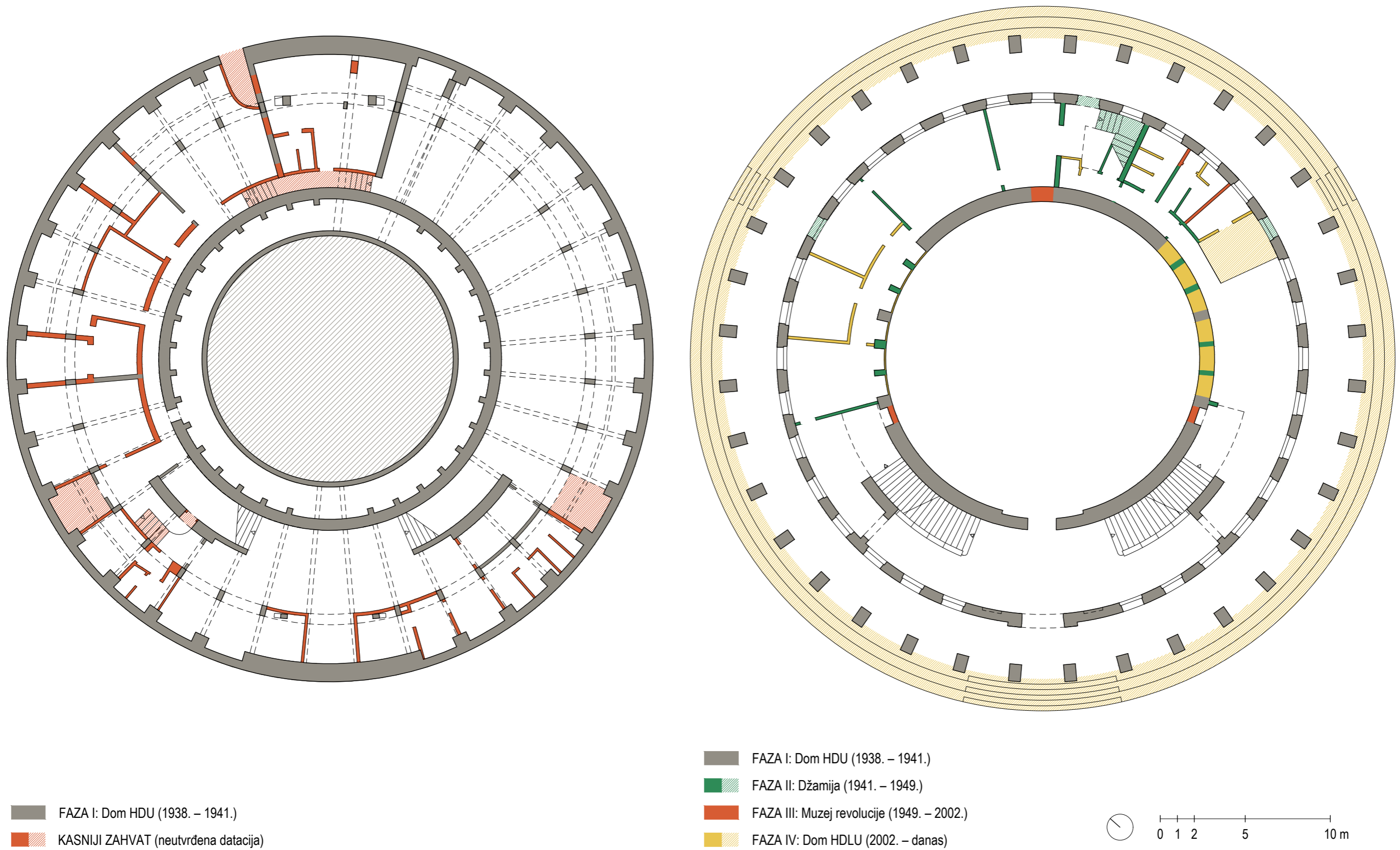
Muzeja revolucije), potrebno cijeli prostor prepustiti Hrvatskome društvu likovnih umjetnika. Prostor će se prenamijeniti u skladu s programom HDLU-a, što podrazumijeva

(uz spomenuto čuvanje izvornih obilježja unutrašnjosti i vanjštine) i suvremene funkcionalne preobrazbe interijera prema arhitektonskom projektu.

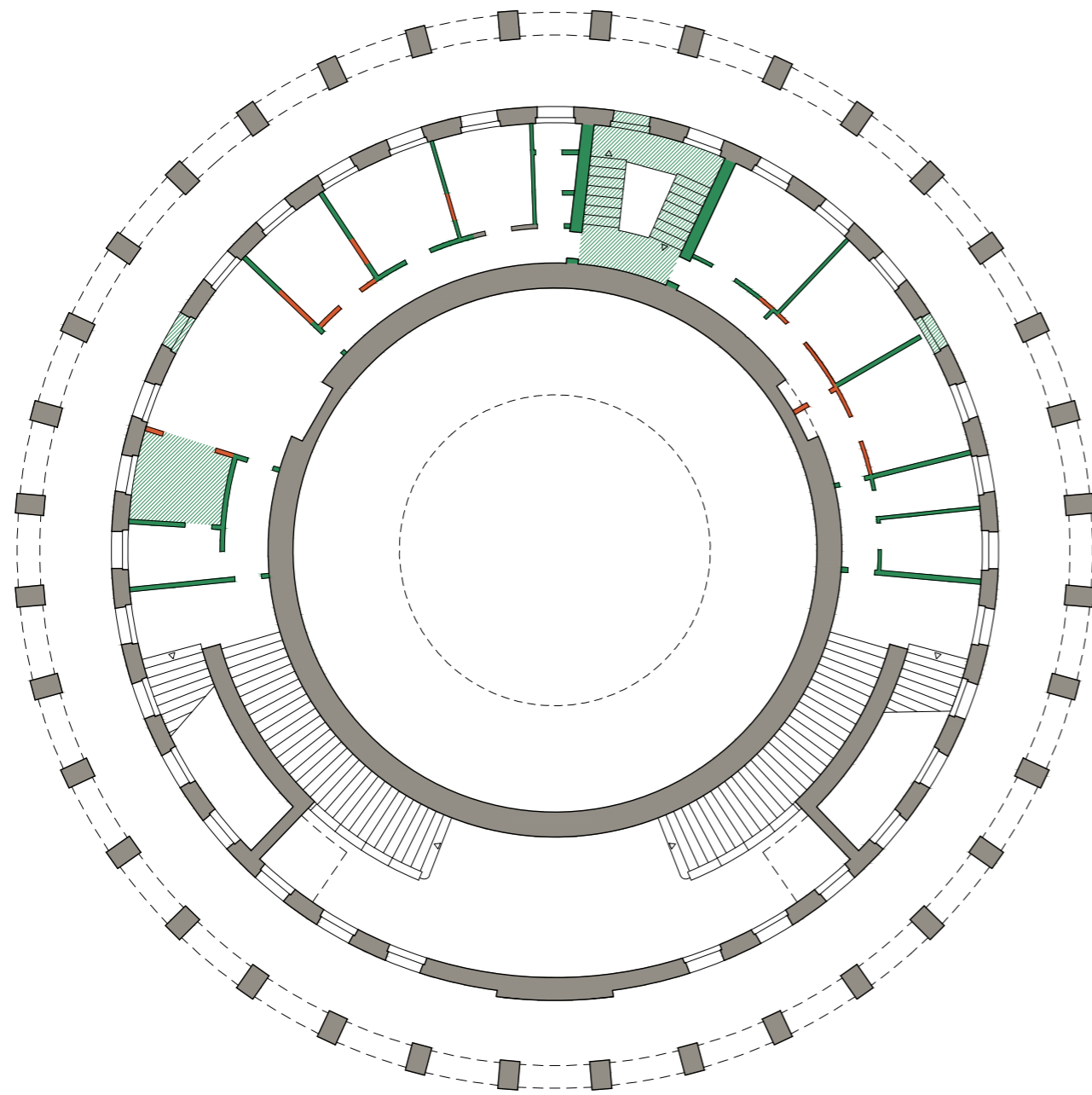

Detalj stupa i stube

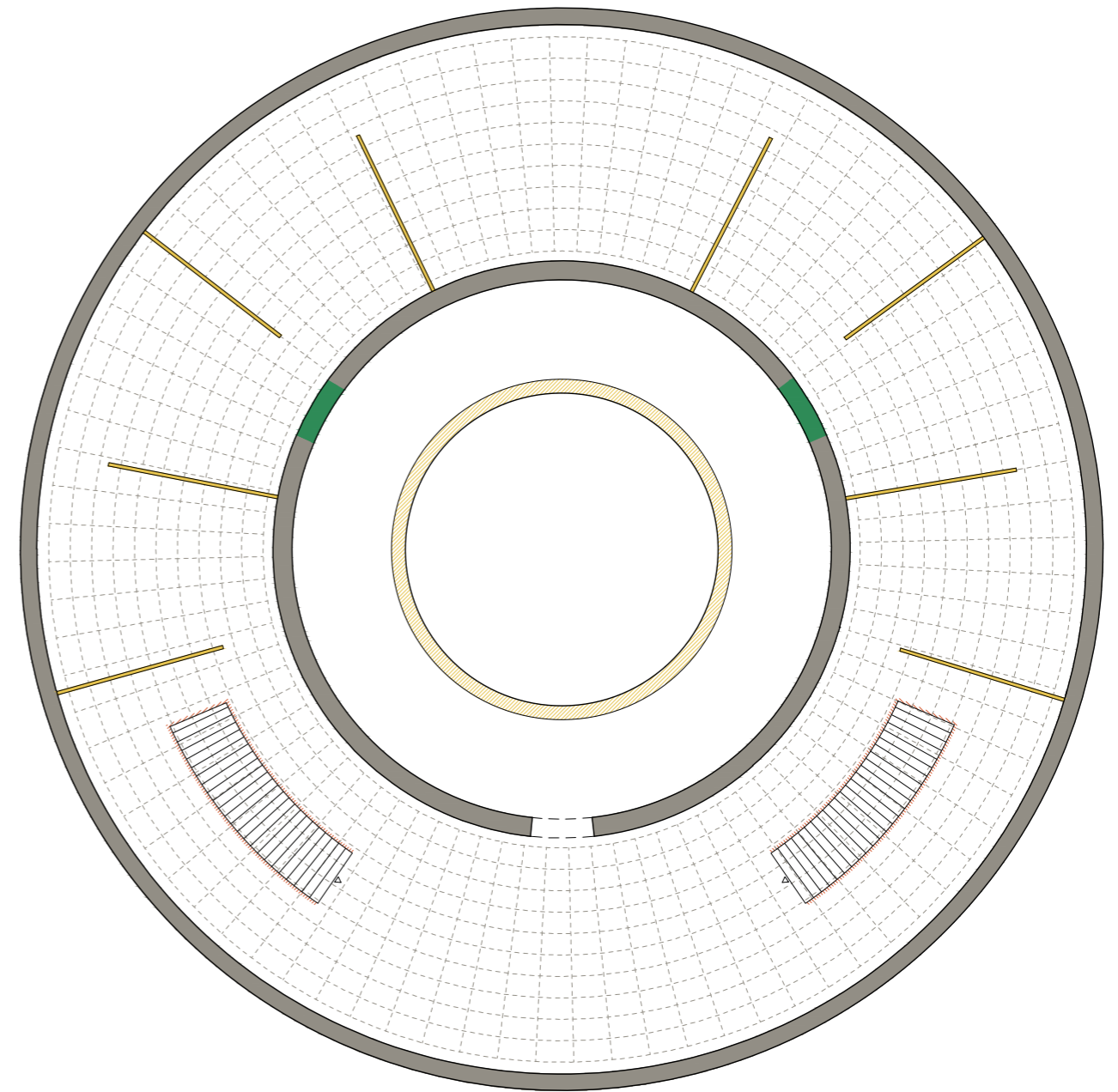

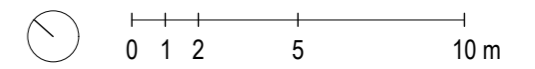
Tlocrt podruma i prizemlja s označenim fazama gradnje

- FAZA I: Dom HDU (1938. – 1941.)
- FAZA II: Džamija (1941. – 1949.)
- FAZA III: Muzej revolucije (1949. – 2002.)

- FAZA I: Dom HDU (1938. – 1941.)
- FAZA II: Džamija (1941. – 1949.)
- FAZA III: Muzej revolucije (1949. – 2002.)
- FAZA IV: Dom HDLU (2002. – danas)

Tlocrt mezanina i kata s označenim fazama gradnje

IV.1. Unutrašnjost

U unutrašnjosti treba sačuvati izvornu čistoću u funkcionalnoj organizaciji zgrade s diobom različitih sadržaja po vertikali, odnosno etažama, te dominantnim centralnim prostorom pod kupolom. Nužno je zadržati i stubišta te elemente opreme. S posebnom pozornošću treba restaurirati izvornu stolariju i bravariju, uz zamjenu prozorskih stakala i njihovo ujednačavanje prema izvorniku, pri čemu je moguće podizanje razine energetske učinkovitosti (unutarnje izostaklo). Važan dio interijera koji zahtijeva čuvanje i rekonstrukciju su i obloge podova od kamena, teraca i parketa. Nužno je sačuvati i restaurirati izvorna *art déco* rasvjetna tijela te maske radijatora i ograde stubišta.

Zidove prostorija treba obnoviti prema rezultatima konzervatorsko-restauratorskih istraživanja,⁸⁶ izuzev izložbenih dvorana i galerija, gdje preporučujemo bijeli nalič zidova, u skladu sa suvremenim potrebama izlagačkog prostora. Treba također osigurati suvremeni sustav vješanja umjetničkih djela duž svih zidova u izložbenim prostorijama.

U cijelom paviljonu nužna je izmjena instalacija koje treba cjelovito obnoviti: električna struja, vodovod, kanalizacija, ventilacija, hlađenje i grijanje zrakom (uklanjanje postojećih grijaćih kutija u prizemlju). Po potrebi treba rekonstruirati i instalaciju centralnoga grijanja, pri čemu se preporučuje sačuvati originalne radijatore. Nove instalacije trebaju omogućiti jednostavnu manipulaciju uz racionalnu potrošnju energenata s obzirom na volumen zgrade.

Potrebno je osuvremeniti sanitarne čvorove te ih zadržati uz pomoćno stubište.

Cijelo **prizemlje** valja osloboditi naknadnih pregradnji (uredi Hrvatskoga povijesnog muzeja) te uspostaviti prostor kakav je izveden prema projektu Ivana Meštrovića. Uz tu rekonstrukciju valja uzeti u obzir i mogućnost otvaranja

dvaju sporednih pročelnih izvornih ulaza u prizemlje, no o tome će donijeti odluka nakon restauratorskih sondiranja. Nakon iseljenja ureda i depoa kojima se koristi Hrvatski povijesni muzej, treba predvidjeti uređenje cijeloga prizemlja u javni prostor umjetničke namjene. Pri tome valja ostaviti mogućnost prenamjene dijela uredskog prostora u kratkoročni rezidencijalni studio i produkcijski prostor za gostujućeg umjetnika. U tom dijelu treba predvidjeti punkt za posjetitelje s diskretnim multimedijским prikazom povijesti paviljona (potencijalno može biti i u podrumu ako nema prostora u prizemlju). Eventualna podjela izložbenog prostora može se provesti fleksibilnim pregradama, što će omogućiti, osim izložbi, i druge formate korištenja (radi- onice, predavanja, projekcije i sl.). U prostoru uz stražnji ulaz trebalo bi maknuti naknadne pregrade.

Posebno valja sačuvati i obnoviti prostor **vestibula**. Uz nužnu rekonstrukciju izvornih ulaznih vratnica s bakrenom oplatom, predlaže se i zadržavanje vjetrobrana (izvedenog prema nacrtu Vjenceslava Richtera), dok je portirovu kućicu nužno ukloniti. Meštrovićev reljef kralja Petra I., koji je bio ugrađen ponad vrata u prizemlju što iz vestibula vode u izložbenu dvoranu (dokumentiran na fotografiji iz vremena otvorenja zgrade), trebalo bi otvoriti uklanjanjem naknadno uzidane kamene ploče, s obzirom na to da je izgledno da je reljef sačuvan. Ako se reljef pronađe, treba ostaviti otvoreno za raspravu i usuglašavanje kako će se on prezentirati s obzirom na političke konotacije. Vrijedan element vestibula su i ostakljene drvene vratnice prema prstenu prizemlja te kameno popločenje poda, koje također treba ostati sačuvano. Ističemo i potrebu rekonstruiranja izvornih radijatora (od kojih su vidljive niše u zidu), koji su zami- jenjeni neprimjerenim grijalicama. Važan izvorni element unutarnje opreme vestibula, koji treba biti restauriran, su i *art déco* svjetiljke (viseće i zidne).

U prstenu prizemlja preporučuje se izvesti drveni pod – par- ket. Predlaže se također sačuvati i prezentirati već spome- nute fragmente iz razdoblja korištenja prostora za džamiju.

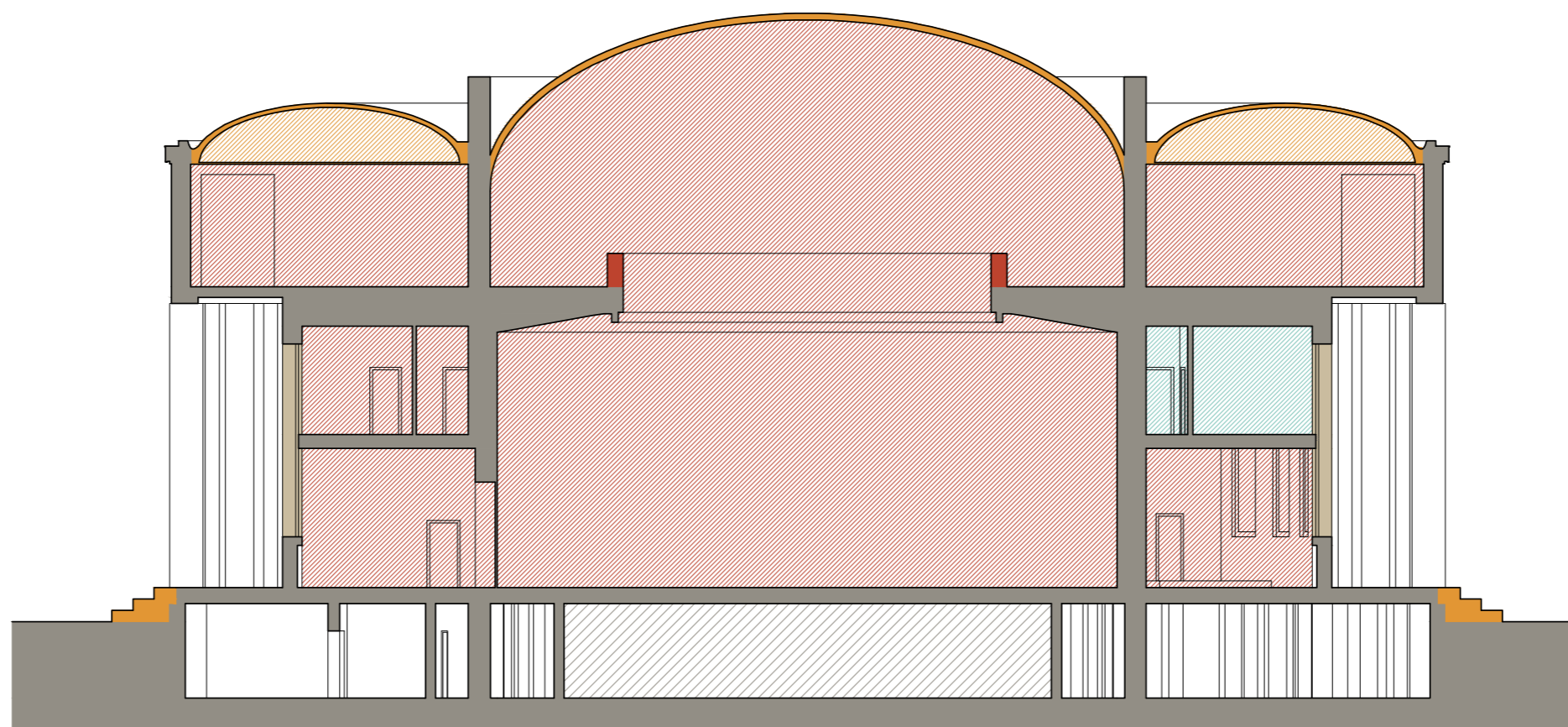
To se posebno odnosi na mali zidni reljef u prizemlju desno od glavnog ulaza (u prostoru Kluba HDLU-a). Bogata po- likromna štukodekoracija s motivom pletera, izvedena pre- ma projektu arhitekta Zvonimira Požgaja, posve je uklonjena te je taj fragment zanimljiv kao spomen na džamiju, prema kojoj se i danas kolokvijalno naziva Meštrovićev paviljon. U tom dijelu prizemlja sačuvane su i maske radijatora s orijen- talnim motivima iz vremena kad je prostor služio za islam- sku bogomolju, koje također treba sačuvati.

U **središnjem izložbenom prostoru** pod staklenom kupolom, koji se čuva u svojoj prostornoj cjelovitosti, potreb- no je izvesti nekoliko zahvata. Jedan od njih je vraćanje / rekonstrukcija dvokrilnih vrata između središnje dvorane i prstena – dva u prizemlju i dva na katu. Ključan problem toga prostora jest i rješavanje akustike, vjerojatno naruše- ne uklanjanjem jutene obloge zidova. Od manjih zahva- ta u kružnoj galeriji kata (Galerija PM) treba rekonstruirati izvornu ogradu prema nacrtima i fotografijama.

Glavni zahvat u središnjoj dvorani jest kompletna restau- racija stakleno-betonske kupole i prstenaste galerije kata prema suvremenom projektu koji bi omogućio da se izvor- nim konceptom na jednostavan način može manipulirati prema današnjim galerijskim potrebama, poput mogućno- sti difuznog osvjetljenja, prirodnog vanjskog osvjetljenja i zamračivanja, uz predviđena tehnička rješenja postava i galerijske rasvjete te galerijske opreme (npr. projektori sa stropa). Zbog lošeg stanja (puknuća) kupole iznad Galerije Bačva, treba je potpuno obnoviti novim staklenim prizma- ma. Predlaže se da se u tom prostoru postavi cementni pod, kao trajnije i otpornije rješenje koje odgovara suvremenim potrebama galerije.

U pomoćnom **stubištu** koje vodi do mezanina i u repre- zentativnim dvama **stubištima** koji vode do izložbenog prostora na prvom katu, nužno je sačuvati stube i podeste od kamena i teraca. Također se za dva stubišta prema ka- tu predlaže čuvanje staklenih ograda s metalnim okvirom, elementa preostalog iz vremena funkcioniranje zgrade kao

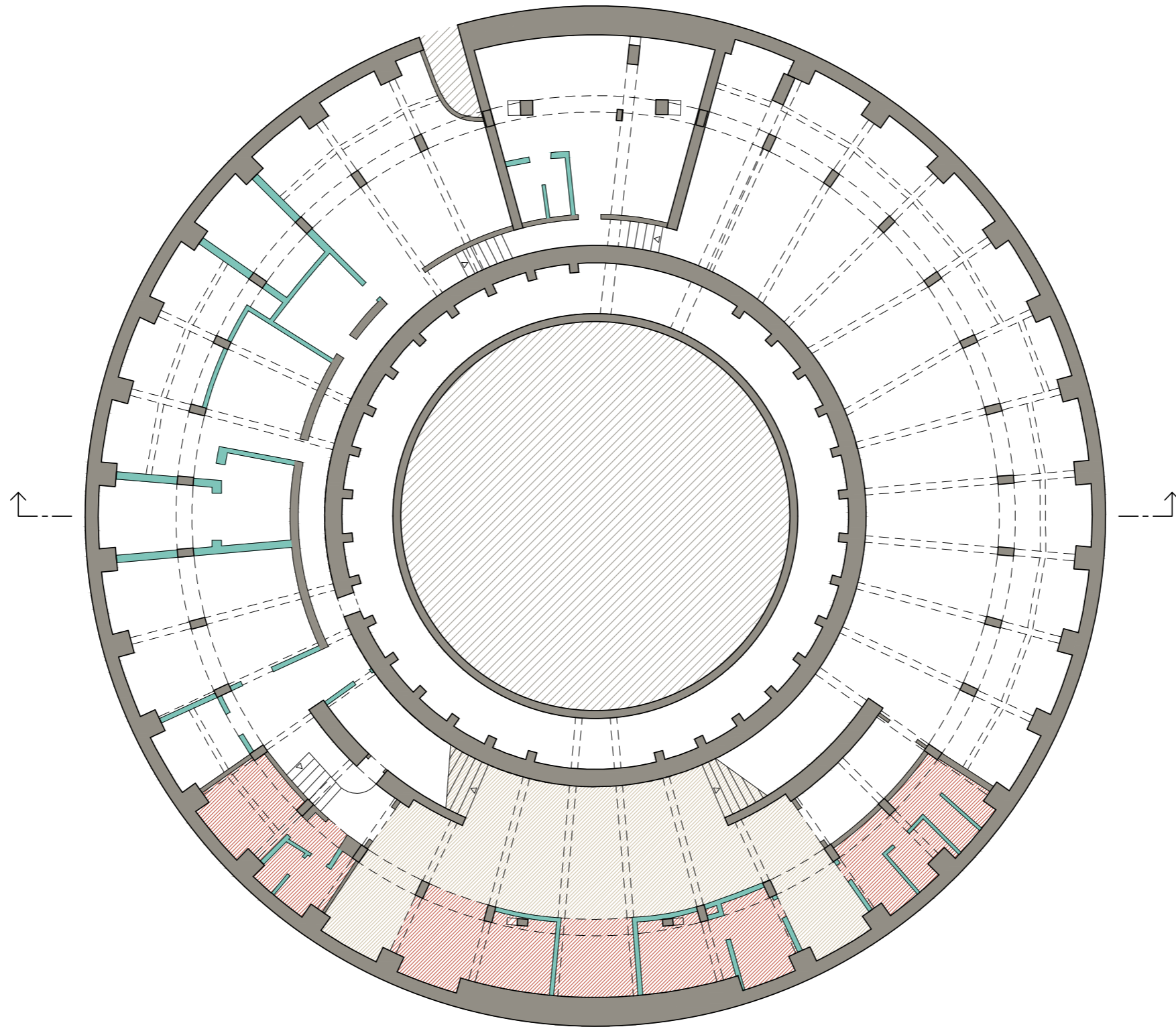
86 *Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja*, Studio OEL d.o.o., Zagreb, listopad 2022.

- Čuvanje – zidovi
- Čuvanje – stolarija
- Oblikovanje prema smjernicama
- Restauriranje / popravljanje
- Slobodno oblikovanje
- Prijedlog dodatnog sondiranja

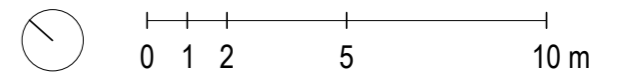

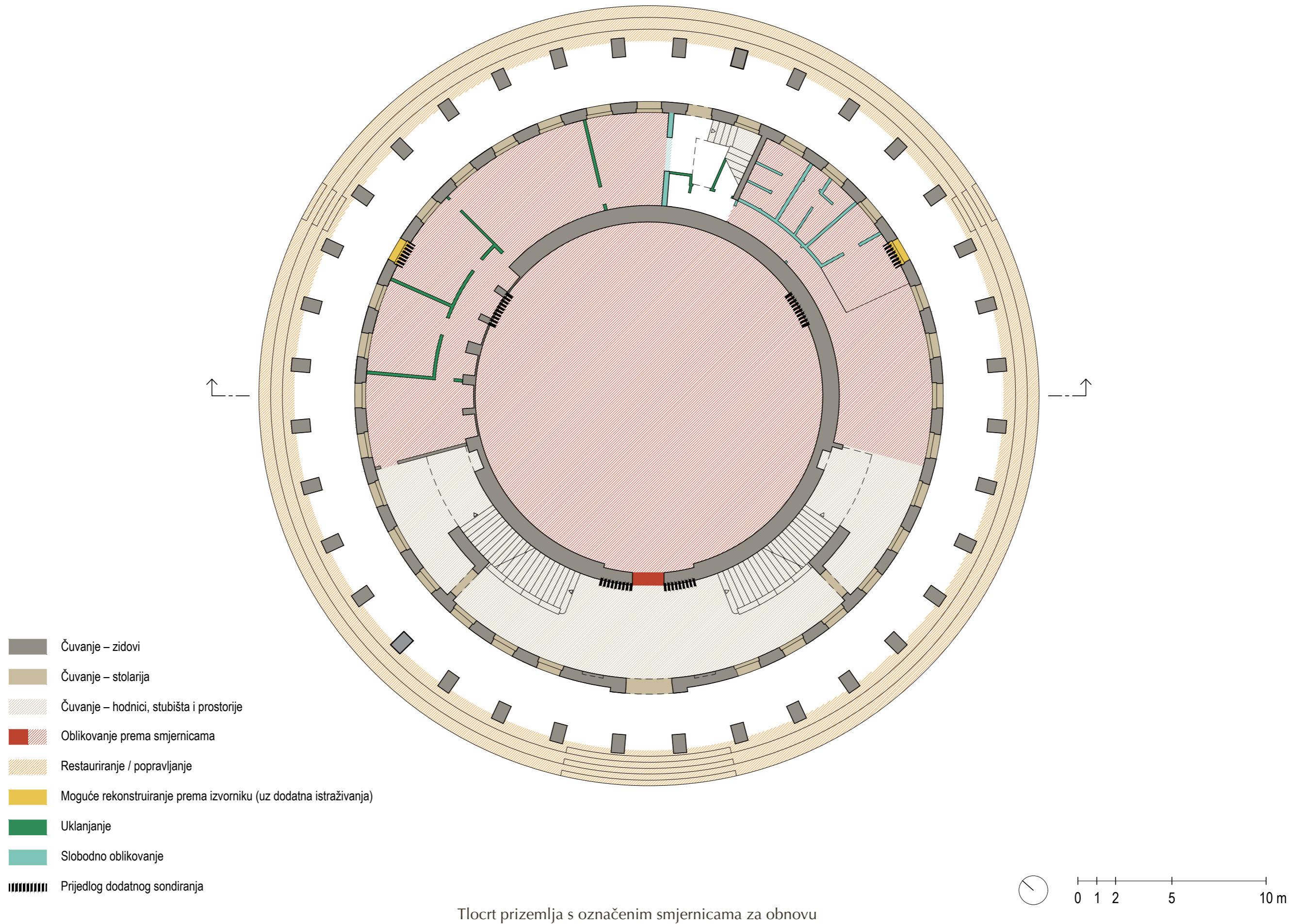
Presjek s označenim smjernicama za obnovu

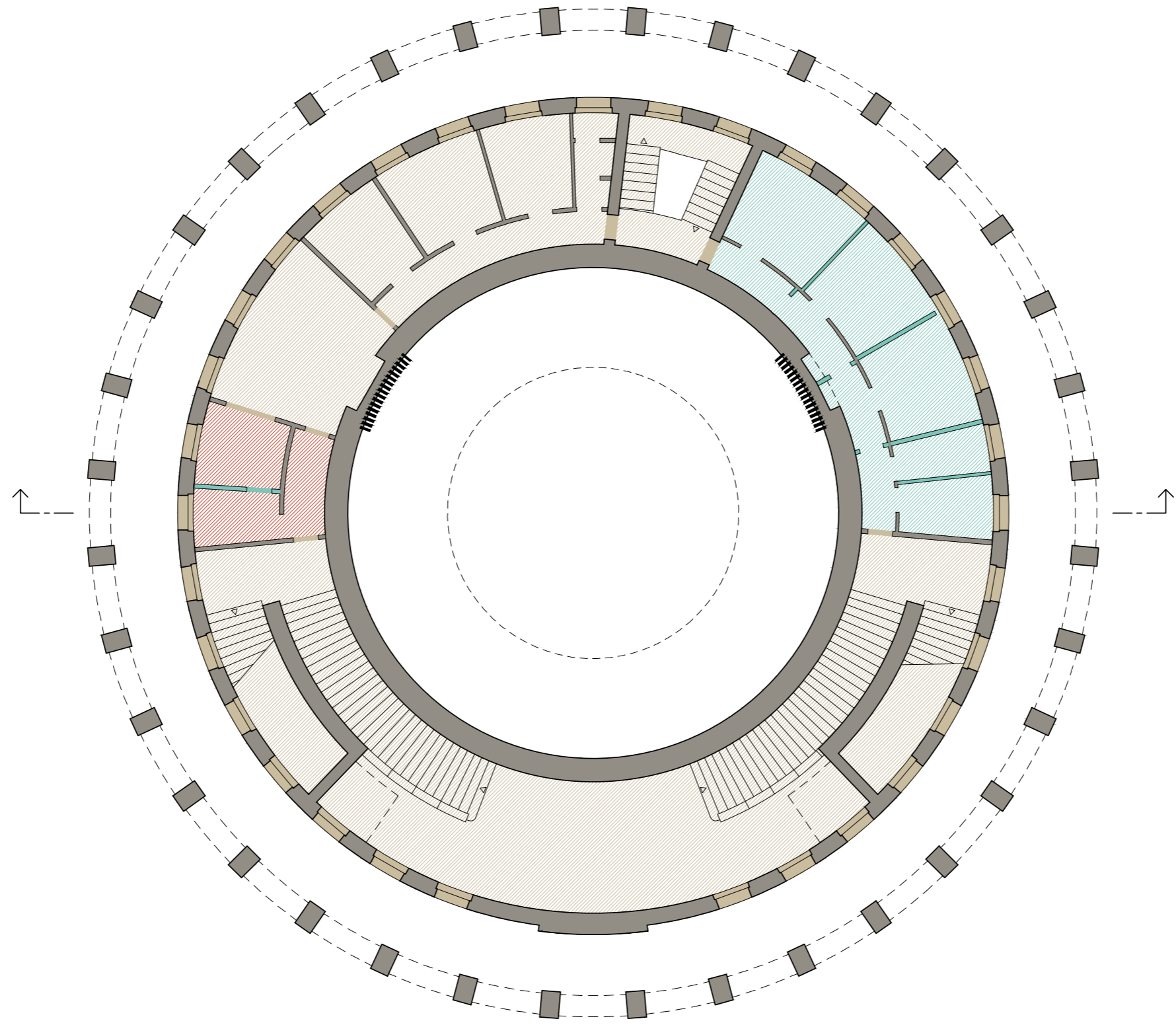

- Čuvanje – zidovi
- Čuvanje – hodnici, stubišta i prostorije
- Oblikovanje prema smjernicama
- Slobodno oblikovanje

Tlocrt podruma s označenim smjernicama za obnovu

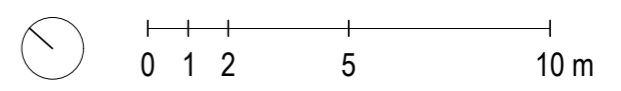

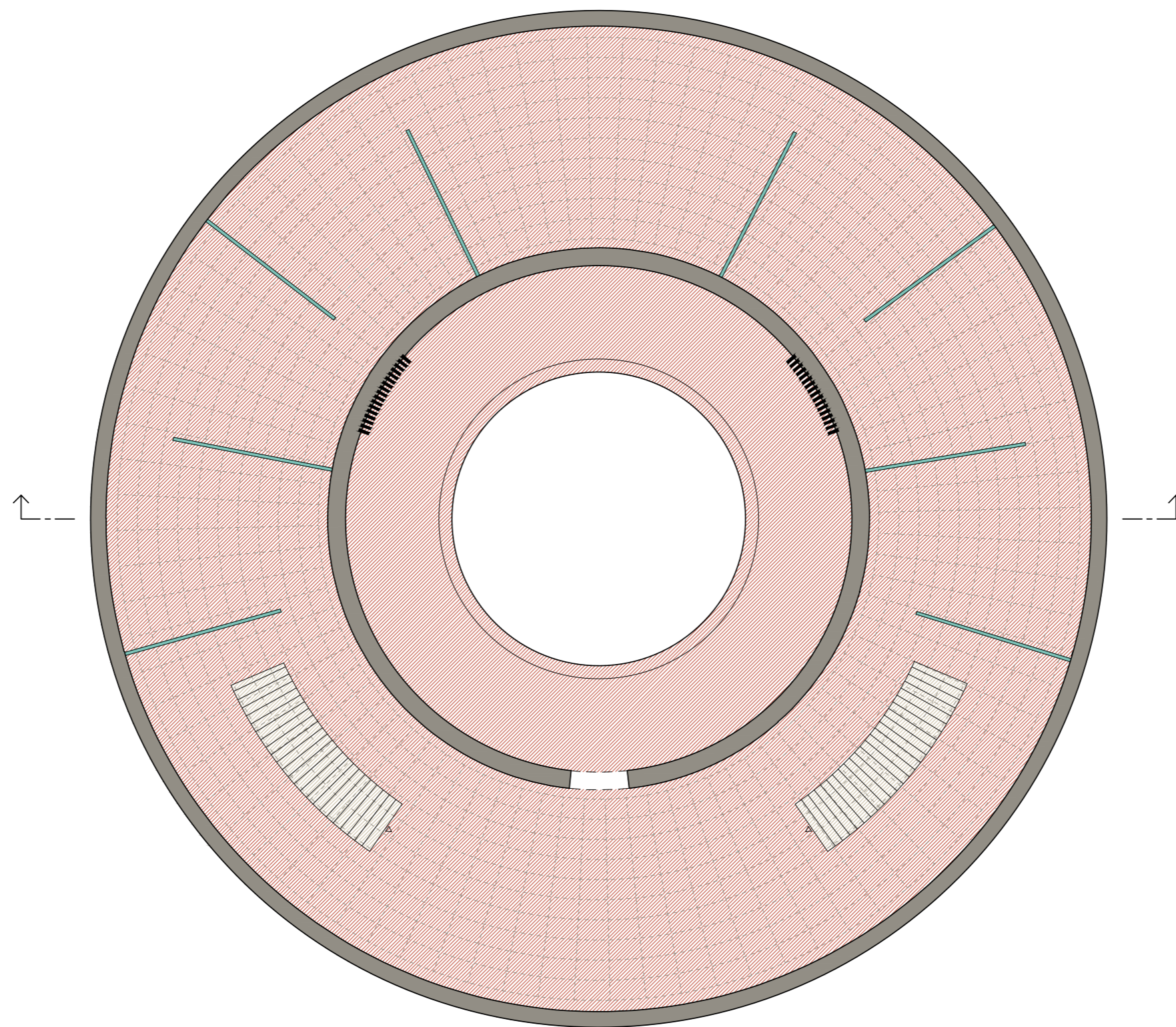

- Čuvanje – zidovi
- Čuvanje – stolarija
- Čuvanje – hodnici, stubišta i prostorije
- Oblikovanje prema smjericama
- Slobodno oblikovanje
- Prijedlog dodatnog sondiranja

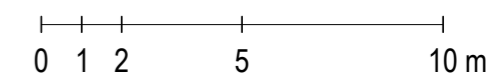
Tlocrt mezanina s označenim smjericama za obnovu

- Čuvanje – zidovi
- Čuvanje – hodnici, stubišta i prostorije
- Oblikovanje prema smjericama
- Slobodno oblikovanje
- Prijedlog dodatnog sondiranja

Tlocrt kata s označenim smjericama za obnovu

Muzeja revolucije, izvedenog prema projektu Vjenceslava Richtera (1966.).

Mezanin ostaje radni prostor HDLU-a, no preseljenjem skladišnih prostora i radionice u podrum, oslobodit će se prostor za radne sobe. U mezaninu se čuva postojeća podjela na hodnik i prostorije, ali su moguće manje pregradnje prostora, uz obvezno čuvanje izvorne stolarije. Na podovima treba zadržati izvorne obloge – teraco i parkete, koje treba ujednačiti, budući da potječu iz različitih razdoblja unutarnjeg preuređenja. Također je potrebno sačuvati novije umjetničke intervencije u prostoru, zidnu sliku Tomislava Buntaka u ravnateljevoj sobi i ogledala Ivana Kožarića u hodniku mezanina.

Na **prvom katu** u prstenastom izložbenom prostoru ostaje sačuvan jedinstven prostor, uz mogućnost fleksibilne pregrade. Najzahtjevniji zahvat u obnovi toga prostora jest vraćanje zenitalnog osvjetljenja, koje podrazumijeva oslobađanje staklenih prizmi od naknadnih premaza te restauraciju sniženoga staklenog stropa od opalnog stakla. U Galeriji Prsten pod treba zamijeniti parketom ujednačenih dimenzija i vrste drva te složenoga na način adekvatan originalu, sa zidnim letvicama izvorne profilacije.

Podrum, kao i ostali dijelovi interijera, ne mijenja glavnu namjenu – ostaje tehnički pogon zgrade sa svim tehničkim prostorijama, depoima, sanitarnim čvorom za posjetitelje i sl. No tu se predviđaju i veći zahvati kako bi se reprezentivni prostori oslobodili sadržaja koji opterećuju funkcioniranje i estetiku. Predlaže se stoga selidba svih servisnih prostorija u podrum te rasterećenje prizemlja i polukata (toaleti, garderoba, skladište, arhiva, alatnica, suvenirnica i sl.). U podrumu treba predvidjeti *black box* galeriju s multimedijском opremljenošću. Također treba premjestiti trafostanicu koja je od početka u podrumu. Obavezno treba ukloniti kotlovnice koja je dotrajala i nije u skladu s aktualnim propisima; osim toga, zauzima velik dio podruma. Valja osigurati suvremena rješenja grijanja i hlađenja, zadržavajući u najvećoj mogućoj mjeri postojeće ventilacijske putove i otvore.

IV.2. Vanjština

Vanjština paviljona, obložena i građena bračkim kamenom te zaključena kupolom, u cijelosti treba ostati sačuvana. Jedine promjene moguće su u pogledu već spomenutoga prijedloga otvaranja izvornih vrata u prizemlju.

Nužno je očistiti fasadu od grafita i prljavštine. U obnovi izvorne stolarije potrebno je obnoviti sve prozore na zgradi koji moraju sačuvati izvorni izgled.

Dio vanjskih stuba koje su »obnovljene« 2018. godine, treba zamijeniti istovjetnim ili najbližim materijalom kao na cijeloj zgradi, kako bi se postigla ujednačenost izgleda i autentičnost cjeline.

Kako je već spomenuto, nužna je kompletna restauracija stakleno-betonske kupole i stakleno-betonskog pokrova prstenaste galerije, pri čemu vanjski izgled treba ostati istovjetan originalu.

IV.3. Okolni prostor

Uzimajući u obzir povijesnu vrijednost građevine i trga, treba izraditi nov krajobrazni projekt temeljen na povijesnom kontekstu i prema pravilima suvremenoga krajobraznog uređenja. Pritom bi valjalo u najvećoj mogućoj mjeri poštovati dignitet same arhitekture i cjelokupnog ambijenta. Navedeno uključuje vraćanje zelenila, odnosno niskog i visokog raslinja.

IV.4. Zaključci i smjernice za daljnje radove

IV.4.1. Dodatna konzervatorsko-restauratorska istraživanja

- Potrebna su dodatna restauratorska sondiranja na dva zazidana sporedna ulaza u paviljon (od kojih se vide reške u strukturi ziđa i ispred kojih su sačuvane prilazne

stube), kao i na pretpostavljenim mjestima dvojih vrata između Galerije Bačva i prstena u prizemlju.

- Sondirati izvorno mjesto Meštrovićeva reljefa u vestibulu iznad ulaza u Galeriju Bačva.
- Sondirati izvorna rasvjetna tijela (svjetiljke) u vestibulu.
- Provesti analizu kamena u interijeru na prisutnost soli (na temelju nalaza Hrvatskoga restauratorskog zavoda).
- Dodatno istražiti izvorno oblikovanje i način ugradnje prizmi kupole.

IV.4.2. Zaključne smjernice

- Potrebna je cjelovita obnova građevine visokih spomeničkih i urbanističkih vrijednosti.
- Vraćanje u prvotno stanje, osuvremenjeno prema adekvatnim uvjetima današnjega društva i izložbene djelatnosti.
- Ako se projektira nova prostorna dispozicija u dijelovima interijera koji to omogućuju, ona mora pratiti prozorske otvore.
- Izvorna kvaliteta nekadašnjega Meštrovićeva paviljona, osobito vanjština rotunde, ne otvara mogućnost ugradnje dizala i pristupa osobama s otežanom pokretljivošću i invaliditetom.
- Ispitati stanje i mogućnosti podzemlja paviljona s ciljem razvoja i realizacije osnovne ideje akademika Andrije Mutnjakovića o podzemnom prilazu zgradi (za olakšan unos umjetničkih djela te nevidljiv pristup vozila zgradi). Uređenjem garaže (ali uz s trga nevidljiv i dislociran ulaz) riješilo bi se i urbanističko pitanje grada Zagreba, a stvorio bi se i potencijalno novi prostor za suvremene umjetničke prakse (npr. produkcijske radionice, depoi za skladištenje umjetnina članova HDLU-a, prostor za druženje članova i dionika HDLU-a i sl.).

IZVORI I
LITERATURA

V.1. Izvori

Hrvatski državni arhiv, fondovi:

HR-HDA-1979. Hrvatsko društvo likovnih umjetnika 1879. – 1992.

HR-HDA-148. Savska banovina. Tehničko odjeljenje (cjelina XV)

HR-HDA-219. Ministarstvo prometa i javnih radova NDH (dosje *Džamija*)

HR-HDA-609. PIONIR d.d. za tehnička poduzeća Zagreb (nacrti Doma umjetnosti iz 1934.)

Državni arhiv u Zagrebu, fondovi:

HR-DAZG-882 Narodni odbor oblasti Zagreb

HR-DAZG-1123 Zbirka planova i nacrti grada Zagreba

HR-DAZG-948 Skupština grada Zagreba. Sekretarijat za građevinstvo, komunalne i stambene poslove

Arhiv za likovne umjetnosti HAZU, Dom likovnih umjetnosti

Grad Zagreb, Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode, dokumentacija (GZZSKP)

Hrvatsko društvo likovnih umjetnika, arhiv i dokumentacija

Hrvatski povijesni muzej, Zbirka fotografija, filmova i negativa

Institut za povijest umjetnosti, arhiv i dokumentacija

Fotodokumentacija Instituta za povijest umjetnosti, arhiva Radovana Ivančevića; arhiva Aleksandera Lasla

Dokumentacijski odjel Hrvatskoga povijesnog muzeja: fotodokumentacija

Arhivska periodika

(–) Pred izgradnjom reprezentativnog umjetničkog doma u Zagrebu, u: *Jutarnji list*, XIX/6741 (8. studenoga 1930.), 5.

(–) Za novi umjetnički paviljon u Zagrebu, u: *Jutarnji list*, XX/6797 (5. siječnja 1931.), 3.

(–) Idejne skice za Umjetnički dom, u: *Jutarnji list*, XX/6828 (5. veljače 1931.), 6.

(–) Umjetnički dom u Zagrebu. Sutra se otvara izložba osnova..., u: *Jutarnji list* XX/6831 (8. veljače 1931.), 8.

(–) Na putu ostvarenja jedne kulturne ustanove u Zagrebu, u: *Večer*, VII/3058 (8. veljače 1931.), 3.

JOSIP PIČMAN, Projekt »Umjetničkog doma« u Zagrebu, u: *Arhitektura*, 1–2 (1931.), 36–38.

BRANISLAV KOJIĆ, Skica za umjetnički paviljon u Zagrebu, u: *Arhitektura*, 1–2 (1931.), 39.

(–) Gradnja novog Umjetničkog paviljona, u: *Obzor*, 13. siječnja 1932., 3.

(–) Ove godine bit će novi Umjetnički dom pod krovom, u: *Jutarnji list*, 21/7192. (9. veljače 1932.), 3.

(–) Pitanje Umjetničkog paviljona, u: *Obzor*, 16. lipnja 1932., 3.

(–) Zemljište za novi umjetnički paviljon, u: *Jutarnji list*, XXII/7547 (2. veljače 1933.), 6.

(–) Najbolje rješenje za konačno uređenje Trga kralja Petra, u: *Jutarnji list*, 22/7636 (4. svibnja 1933.), 7.

(–) Novi umjetnički paviljon na Trgu kralja Petra, u: *Jutarnji list*, 22/7645 (13. svibnja 1933.), 2.

(–) Pred gradnjom reprezentativnog doma umjetnosti na Trgu kralja Petra, u: *Jutarnji list*, 22/7688 (26. lipnja 1933.), 2.

(–) Dom Kralja Petra u Zagrebu. Zagreb će dobiti novu monumentalnu građevinu, u: *Narodne novine*, XCIX/275 (30. studenoga 1933.), 4.

(–) Započinje se sa gradnjom umjetničkog doma na Trgu kralja Petra, u: *Jutarnji list*, XXIII/7987 (26. travnja 1934.), 9.

(–) Proglas Odbora za spomenik pok. kralju Petru Velikom Oslobođiocu, u: *Novosti*, XXVIII/114 (26. travnja 1934.), 2.

(–) Osnova za gradnju Umjetničkog paviljona, u: *Svijet*, IX/20 (12. svibnja 1934.), 395.

s.r., Inženjeri su nezadovoljni s Meštrovićevim projektom Doma Umjetnosti – Predstavka gradskom načelniku dru. Krbeku, u: *Novosti*, XXVIII/131 (13. svibnja 1934.), 6.

(–) Inženjerska komora i gradnja Doma likovnih umjetnika, u: *Jutarnji list*, XXIII/8010 (19. svibnja 1934.), 7.

(–) Zagrebački inženjeri u obranu staleških interesa, u: *Jutarnji list*, XXIII/8015 (25. svibnja 1934.), 9.

(–) Dom likovne umjetnosti će se graditi, u: *Jutarnji list*, XXIII/8021 (31. svibnja 1934.), 10.

(–) Osnova za gradnju umjetničkog paviljona, u: *Svijet*, knj. XVII, 20 (1934.), 395.

(–) Izložba »Pola vijeka hrvatske umjetnosti« otvara se 18. XII, u: *Jutarnji list*, XXVII/9581 (28. rujna 1938.), 8.

(–) Umetnički spor u Zagrebu. Među zagrebačkim likovnim umetnicima izbio je oštar sukob pred veliku izložbu »Pola veka hrvatske umjetnosti«, u: *Politika*, XXXV/10.949 (20. studenoga 1938.), 20.

(–) Dom Likovne umjetnosti Kralja Petra Velikog Oslobođioca u Zagrebu otvoriće se u ponedjeljak 28. novembra, u: *Vreme*, XVIII/6050 (22. studenoga 1938.), 7.

(–) Svečano otvorenje Doma likovne umjetnosti kao spomenika Blagopokojnom Kralju Petru I Velikom Oslobođiocu, u: *Novosti*, XXXII/331 (2. prosinca 1938.), 6.

M., Izložba »Pola vijeka hrvatske umjetnosti«. Svečano otvorenje Doma likovne umjetnosti kralja Petra I. Velikog oslobođioca, u: *Nova riječ*, III/105 (15. prosinca 1938.), 10–11.

(–) Do ponedjeljka će se isprazniti Dom likovnih umjetnika, u: *Novi list*, 16. kolovoza 1941., 10.

(–) Zadovoljstvo zagrebačkih muslimanskih Hrvata, u: *Novi list*, 1. rujna 1941., 6.

(–) Džamija izgrađena odlukom Poglavnika. Svaki minaret bit će 45 metara visok, u: *Novi list*, 21. rujna 1941., 7.

(–) Dovršava se velebna džamija u Zagrebu, u: *Nova Hrvatska*, 11. rujna 1942., 6.

(–) *Hrvatski krugoval*, 11, 24. rujna 1944.

Elaborati

- KISIĆ, DUBRAVKA, Muzej revolucije naroda Hrvatske. Konzervatorska studija, MRNH, Zagreb, 1988.
- CRNKOVIĆ, IVAN, Meštrovićev paviljon. Idejno rješenje, MRNH, Zagreb, 1988.
- CRNKOVIĆ, IVAN, Unutarnje uređenje Muzeja revolucije naroda Hrvatske. Iskaz površina, sastavio Darko Kalle, dipl. ing. arh., Zagreb, svibanj 1990.
- Dom likovnih umjetnosti. Trg hrvatskih velikana bb – Zagreb.* Projektni zadatak (program). Sanacija i adaptacija objekta, S E T I d.o.o., Zagreb, lipanj 1996.
- Ivan Meštrović. Dom hrvatskih likovnih umjetnika. Postojeće stanje. Program obnove,* Zagreb, 2002. (projekt: Andrija Mutnjaković, kuratorij: Radovan Ivančević, predsjednik, Robert Šimrak, Zlatan Vrkljan, Feđa Vukić; organizacija: Nevena Tudor)
- Elaborat konzervatorsko-restauratorskih istraživanja,* Studio OEL d.o.o., Zagreb, listopad 2022.

V.2. Literatura

- BARBIĆ, VESNA, Meštrović i arhitekti, u: *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 423 (1986.), 145–165
- BJAŽIĆ KLARIN, TAMARA, Dom likovnih umjetnosti u Zagrebu – od ideje do realizacije, 1929. – 1939., u: *150 godina Hrvatskog društva likovnih umjetnika. Umjetnost i institucija*, HDLU i IPU, Zagreb, 2018., 139–161
- BLAU, EVE; RUPNIK, IVAN, *Project Zagreb: transition as condition, strategy, practice*, Actar, Barcelona – New York, 2007.
- BRDAR MUSTAPIĆ, VANJA, Od plastike namještaja do interijerskih kontroverzija / Teorija i praksa dizajna i unutrašnjeg uređenja u Richterovu opusu, u: *Buntovnik s vizijom. Retrospektiva Vjenceslava Richtera*, Muzej suvremene umjetnosti, katalog izložbe, Zagreb, 2017., 232–266
- DEANOVIĆ, ANA, Meštrovićevi prostori, u: *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 423 (1986.), 7–34
- HANIČAR BULJAN, IVANA, Prilog za biografiju arhitekta Zvonimira Kavurića (1901. – 1944.), u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 30 (2006.), 281–297
- HNÍDKOVÁ, VENDULA, Hram hrvatskih umjetnika u kontekstu teških vremena, u: *Meštrovićev znak u Zagrebu – arhitektura. 80 godina Meštrovićeva paviljona*, katalog izložbe, Muzeji Ivana Meštrovića – Atelijer Meštrović, (ur.) Barbara Vujanović, Zagreb, 2018., 7–21
- HRUŠKOVEC, TOMISLAV, *Dokumenti – argumenti: Meštrovićev Dom likovnih umjetnosti 1930 – 1990. Zbornik dokumenata i izbor tekstova o izgradnji, namjeni, vlasnicima, preuzetbe i prenamjene*, HDLU, Zagreb, 1990.
- IVANČEVIĆ, RADOVAN, Destrukcija ili restauracija, u: *Vjesnik. Panorama subotom*, 10. studenoga 1991., 10–11
- IVANČEVIĆ, RADOVAN, Kružna forma u opusu Ivana Meštrovića, u: *Život umjetnosti*, 43–44 (2003.), 46–75
- IVANČEVIĆ, RADOVAN et al. (ur.), *Dom likovnih umjetnika Ivan Meštrović, 1938. – 2003.*, HDLU, Zagreb, 2003.
- IVANUŠA, DOLORES, Djelatnost i zadaci Muzeja revolucije naroda Hrvatske u dokumentiranju povijesti klasnog radničkog pokreta, Saveza komunista Jugoslavije i socijalističke izgradnje, u: *Informatica museologica*, Vol. 17 No. 1/4 (1986.), 26–29
- IVANUŠA, DOLORES, Zgrada Muzeja revolucije naroda Hrvatske, u: *Bulletin MRNH*, 1, 2 (1986.) i 3 (1987.)
- KEČKEMET, DUŠKO, *Život Ivana Meštrovića (1883. – 1962. – 2002.)*, sv. II, Školska knjiga, Zagreb, 2009.
- KRAŠEVAC, IRENA (ur.), *150 godina Hrvatskog društva likovnih umjetnika. Umjetnost i institucija*, HDLU i IPU, Zagreb, 2018.
- KRAŠEVAC, IRENA, Meštrović mijenja Zagreb, u: *Kvartal*, XV, 1 / 4 (2018.), 50–54
- KULIĆ, VLADIMIR, Architecture and State Representation in Postwar Yugoslavia, u: *Sanctioning Modernism, Architecture and the Making of Postwar Identities*, (ur.) Vladimir Kulić, Timothy Parker and Monica Penick, Austin, 2014., 44–46
- MARUŠEVSKI, OLGA, *Društvo umjetnosti 1868. – 1879. – 1941.*, DPUH, Zagreb, 2004.
- MRDULJAŠ, MAROJE, Vjenceslav Richter i angažiranost protiv asistencije / *Vjenceslav Richter and Engagement Versus Assistande*, u: Vjenceslav Richter: buntovnik s vizijom / *Vjenceslav Richter: rebel with vision. Retrospektiva Vjenceslava Richtera*, (ur.) Martina Munivrana, Vesna Meštrić, Muzej suvremene umjetnosti, katalog izložbe, Zagreb, 2017., 78–119
- MUTNJAKOVIĆ, ANDRIJA, Obnavljanje Doma likovnih umjetnosti u Zagrebu, u: *Dom likovnih umjetnosti Ivan Meštrović 1938. – 2003.*, monografija, HDLU, Zagreb, 2003., 128–138
- MUTNJAKOVIĆ, ANDRIJA, Meštrovićev Dom umjetnosti: građenje, razgrađivanje i obnavljanje, u: *Art Bulletin*, 61 (2011.), 66–110
- OFAK, ANA, *Agents of Abstraction*, London, 2019.
- PAVIČIĆ, SNJEŽANA, U krugu Meštrovićeva Doma likovnih umjetnosti 1930. – 1990., u: *Informatica museologica* 21 (1–2) (1992.), 72–75
- PAVIČIĆ, SNJEŽANA, Dom likovnih umjetnosti – Meštrovićev paviljon u Zagrebu (povijest, namjena, obnova, stanje), u: *Zbornik II. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*, (ur.) Irena Kraševac, Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 2007., 341–348
- PLANIĆ, STJEPAN, Zagrebačke munare, u: *Džamija u Zagrebu*, Zagreb, 1943., 54–56
- PLAZIBAT, DANICA, *Ivan Meštrović – tragovi u vremenu i prostoru*, Muzeji Ivana Meštrovića, Zagreb, 2015.
- POŽGAJ, ZVONIMIR, Graditeljske osobitosti i ukrasi zagrebačke džamije, u: *Džamija u Zagrebu*, Zagreb, 1943., 50–53
- PURTIĆ, ANDRO, Prijedlog koncepcije postava Muzeja revolucije naroda Hrvatske u Zagrebu, u: *Informatica museologica*, Vol. 17 No. 1/4 (1986.), 29–31
- RADOVIĆ MAHEČIĆ, DARJA, Dom Hrvatskog društva likovnih umjetnosti, u: *Moderna arhitektura u Hrvatskoj 1930-ih*, (ur.) Milan Pelc et al., Školska knjiga, Zagreb, 2007., 335–338
- RADOVIĆ MAHEČIĆ, DARJA, Potez triju trgova (Trg hrvatskih velikana – Trg žrtava fašizma – Krešimirov trg) – urbani status istočne ekstenzije zagrebačkoga Donjeg grada, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 44/2 (2020.), 161–186

- RICHTER, VJENCESLAV, Tko je autor manifesta EXAT '51., u: *Život umjetnosti*, 67/68 (2002.), 106–111
- ŠIMRAK, ROBERT et al. (ur.), *Dom likovnih umjetnika Ivan Meštrović 1938. – 2003.*, HDLU, Zagreb, 2003.
- ŠULC, BRANKA, Adresar muzeja i galerija Jugoslavije, u: *Informatica museologica* 15, 1/3 (1984.), 68–80
- VUJANOVIĆ, BARBARA, Dom hrvatskih likovnih umjetnika – projekt Ivana Meštrovića: povijesni kontekst i današnje značenje, u: *Zbornik radova 2. kongresa hrvatskih muzealaca*, (ur.) Jasna Galjer, Zagreb, 2013., 107–112
- VUJANOVIĆ, BARBARA, *Meštrovićev znak u Zagrebu*, Muzeji Ivana Meštrovića, Zagreb, 2017.
- VUJANOVIĆ, BARBARA, Meštrovićev paviljon i paviljoni: miješane građevine kao odrazi vremena i prostora, u: *Meštrovićev znak u Zagrebu – arhitektura. 80 godina Meštrovićeva paviljona*, katalog izložbe, Muzeji Ivana Meštrovića – Atelijer Meštrović, ur. Barbara Vujanović, Zagreb, 2018., 47–64

- VUJANOVIĆ, BARBARA, Povijest preuređenja i preuzimanja Meštrovićeva paviljona i okolnoga prostora – od džungle do Instagrama, u: *Kvartal*, XVIII, 3/4 (2021.), 5–13
- ZANKI, JOSIP (ur.), *Hrvatsko društvo likovnih umjetnika 1868. – 2011.*, monografija, HDLU, Zagreb, 2011.
- ZEMLJAK, IVAN, Dom likovnih umjetnosti u Zagrebu, u: *Grđevinski vjesnik*, 2 (1939.), 17–23
- ŽUNIĆ, ALEN, Moderna i suvremena islamska arhitektura u Hrvatskoj, u: *Prostor*, Vol 19 No 1(41) (2011), 92–112

Mrežni izvori

- European Framework for Action on Cultural Heritage*, 5. 4. 2018.,
<https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication-n/5a9c3144-80f1-11e9-9f05-01aa75ed71a1> (pristupljeno 14. rujna 2022.)

Izvori slikovnih priloga

- Državni arhiv u Zagrebu
Hrvatski državni arhiv
Hrvatsko društvo likovnih umjetnika
Hrvatski povijesni muzej
Grad Zagreb, Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode
Institut za povijest umjetnosti
Muzej grada Zagreba

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO KULTURE

UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE

Klasa: UP/I-612-08/18-03/0367

Urbroj: 532-04-01-01-01/6-19-10

Zagreb, 11. veljače 2019.

Ministarstvo kulture rješavajući o zahtjevu dr. sc. Katarine Horvat Levaj, znanstvene savjetnice u trajnom zvanju iz Zagreba, na temelju članka 100. stavka 1. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (Narodne novine br. 69/99, 51/03, 157/03, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14, 44/17 i 90/18) i članka 11. stavka 1. Pravilnika o uvjetima za dobivanje dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (Narodne novine, br. 98/18), u postupku izdavanja dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, na prijedlog Stručnog povjerenstva za utvrđivanje uvjeta za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, donosi

RJEŠENJE

1. Utvrđuje se da je **dr. sc. Katarina Horvat Levaj iz Zagreba, OIB:** stručno osposobljena za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara iz **članka 2. stavka 1. točke 5.** Pravilnika o uvjetima za dobivanje dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i to za **izrada konzervatorskih elaborata za nepokretno kulturno dobro** te joj se izdaje dopuštenje za obavljanje navedenih poslova.
2. Osoba iz točke 1. ovoga Rješenja dužna je o svakoj promjeni glede ispunjenja propisanih uvjeta za obavljanje poslova iz točke 1. ovoga Rješenja, pisano obavijestiti Ministarstvo kulture u roku od 8 dana od nastale promjene.
3. Po izvršnosti ovoga Rješenja, osoba iz točke 1. ovoga Rješenja, upisat će se u Upisnik specijaliziranih fizičkih osoba koje imaju dopuštenje za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara pod rednim brojem **3130**.

Obrazloženje

Dr. sc. Katarina Horvat Levaj, znanstvena savjetnica u trajnom zvanju, podnijela je Ministarstvu kulture zahtjev za izdavanje dopuštenja za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara prema Pravilniku o uvjetima za dobivanje dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (Narodne novine, br. 98/18).

Navedenom zahtjevu priložene su preslike diplome profesora povijesti umjetnosti i arheologije Filozofskog fakulteta u Zagrebu od 5. ožujka 1982. i doktorata Sveučilišta u Zagrebu od 1. prosinca 1995., popis obavljenih poslova na kulturnim dobrima te Izjava o poduzimanju potrebnih mjera iz članka 7. citiranog Pravilnika. Sukladno članku 10. stavku 1. i 2. citiranog Pravilnika, u postupku izdavanja dopuštenja, zatraženo je stručno mišljenje nadležnoga tijela.

Stručno je povjerenstvo na temelju priložene dokumentacije i stručnih mišljenja Konzervatorskog odjela u Varaždinu od 19. studenog 2018., Konzervatorskog odjela u Krapini od 8. studenog 2018., Konzervatorskog odjela u Dubrovniku od 6. studenog 2018., Konzervatorskog odjela u Rijeci od 5. studenog 2018., Konzervatorskog odjela u Požegi od 31. listopada 2018. i Konzervatorskog odjela u Osijeku od 29. listopada 2018., a sukladno članku 11. stavku 1. cit. Pravilnika, utvrdilo da postoje propisani uvjeti za obavljanje poslova iz čl. 2. st. 1. toč. 5. Pravilnika: izrada konzervatorskih elaborata za nepokretno kulturno dobro.

Fizička osoba kojoj je Ministarstvo kulture izdalo dopuštenje, dužna je poslove zaštite i očuvanja kulturnog dobra obavljati sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i propisima donesenim na temelju toga Zakona, sukladno članku 13. stavku 1. citiranog Pravilnika. Fizička osoba kojoj je Ministarstvo kulture izdalo dopuštenje, dužna je o svakoj promjeni glede ispunjavanja uvjeta propisanih citiranim Pravilnikom i drugih podataka vezanih uz njezino poslovanje, pisano obavijestiti Ministarstvo kulture u roku od osam dana od nastanka promjene radi unošenja izmjena u Upisnik, sukladno članku 12. stavku 1. citiranog Pravilnika.

Sukladno članku 100. stavku 5. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i članku 11. stavku 3. citiranog Pravilnika, a po izvršnosti ovoga Rješenja, upisat će se dr. sc. Katarina Horvat Levaj u Upisnik specijaliziranih fizičkih osoba koje imaju dopuštenje za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, u kojemu će se evidentirati za koje je poslove ista dobila dopuštenje.

Iz gore navedenih razloga riješeno je kao u izreci ovoga Rješenja.

Uputa o pravnom lijeku:

Protiv ovog Rješenja nije dopuštena žalba, ali se može pokrenuti upravni spor tužbom nadležnom Upravnom sudu. Tužba se podnosi u roku od 30 dana od dana dostave ovog rješenja. Tužba se predaje nadležnom Upravnom sudu neposredno u pisanom obliku, usmeno na zapisnik ili se šalje poštom. Uz tužbu se dostavlja izvornik ili preslika ovoga Rješenja za Upravni sud, prijepis tužbe i priloga za tuženika, a ako ih ima i za svaku zainteresiranu osobu.

POMOĆNIK MINISTRICE

Davon Trupković, dipl. ing. arh.

Dostavlja se:

1. dr.sc. Katarina Horvat Levaj, Institut za povijest umjetnosti, Ul. grada Vukovara 68, 10000 Zagreb (s povratnicom)
2. Konzervatorski odjeli Ministarstva kulture, svi
3. Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu
4. Upisnik fizičkih osoba koje imaju dopuštenje za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara, ovdje
5. Pismohrana, ovdje

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO KULTURE I MEDIJA

UPRAVA ZA ZAŠTITU KULTURNE BAŠTINE

Klasa: UP/I-612-08/22-03/0148

Urbroj: 532-05-01-01-01/6-22-3

Zagreb, 21. listopada 2022.

Ministarstvo kulture i medija, OIB: 37836302645, rješavajući o zahtjevu Ivane Haničar Buljan, dipl. ing. arh. iz Zagreba, OIB: na temelju članka 100. stavka 1. Zakona o zaštiti i očuvanju kulturnih (Narodne novine broj 69/99, 151/03, 157/03, 100/04, 87/09, 88/10, 61/11, 25/12, 136/12, 157/13, 152/14, 44/17, 90/18, 32/20, 62/20, 117/21, 114/2022) i temeljem članka 11. stavka 1. Pravilnika o uvjetima za dobivanje dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara (Narodne novine broj 98/18), u postupku izdavanja dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, na prijedlog Stručnog povjerenstva za utvrđivanje uvjeta za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara, donosi

RJEŠENJE

1. Utvrđuje se da je **Ivana Haničar Buljan, dipl. ing. arh. iz Zagreba**, stručno osposobljena za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara iz **članka 2. stavka 1. točaka 5., 6. i 7. Pravilnika** o uvjetima za dobivanje dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i to za **izradu konzervatorskih elaborata za nepokretno kulturno dobro, arhitektonskog snimka postojećeg stanja nepokretnog kulturnog dobra i idejnog, glavnog i izvedbenog projekta za radove na nepokretnom kulturnom dobru** te joj se izdaje dopuštenje za obavljanje navedenih poslova.
2. Osoba iz točke 1. ovoga Rješenja dužna je o svakoj promjeni glede ispunjenja propisanih uvjeta za obavljanje poslova iz točke 1. ovoga Rješenja, pisano obavijestiti Ministarstvo kulture i medija u roku od 8 dana od nastale promjene.
3. Rješenjem Klasa: UP/I-612-08/02-01-1243, Urbroj: 532-10-1/16-02-05 od 30. prosinca 2002. godine, Ivana Haničar Buljan, dipl. ing. arh. iz Zagreba, upisana je u Upisnik specijaliziranih pravnih i fizičkih osoba koje imaju dopuštenje za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara pod rednim brojem **193**.

Obrazloženje

Ivana Haničar Buljan, dipl. ing. arh. iz Zagreba podnijela je zahtjev za izdavanje novog dopuštenja za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara, sukladno Pravilniku o uvjetima za dobivanje dopuštenja za obavljanje poslova na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara.

Zahtjevu su priložene preslike diplome Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu od 17. lipnja 1996. i rješenja Hrvatske komore arhitekata od 30. rujna 2022. kojim se ukida rješenje kojim je određeno mirovanje članstva te se ponovno uspostavljaju prava i obveze stečene upisom u Imenik ovlaštenih arhitekata pod rednim brojem 2250. Priložen je i popis poslova obavljenih na zaštiti i očuvanju kulturnih dobara te Izjava o poduzimanju potrebnih mjera sukladno članku 7. Pravilnika.

Stručno povjerenstvo je na temelju priložene dokumentacije te uvidom u Rješenje Klasa: UP/I-612-08/18-03/0274, Urbroj: 532-04-01-01-01/6-18-6 od 6. srpnja 2018., utvrdilo da sukladno članku 11. stavku 1. navedenog Pravilnika, postoje propisani uvjeti za obavljanje poslova iz članka 2. stavka 1. točaka 5., 6. i 7. Pravilnika: izrada konzervatorskih elaborata za nepokretno kulturno dobro, arhitektonskog snimka postojećeg stanja nepokretnog kulturnog dobra te idejnog, glavnog i izvedbenog projekta za radove na nepokretnom kulturnom dobru.

Fizička osoba kojoj je Ministarstvo kulture i medija izdalo dopuštenje, sukladno točki 1. ovoga Rješenja, dužna je poslove zaštite i očuvanja kulturnog dobra obavljati sukladno Zakonu o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara i propisima donesenim na temelju toga Zakona, sukladno članku 13. stavku 1. citiranog Pravilnika.

Fizička osoba kojoj je Ministarstvo kulture i medija izdalo dopuštenje, sukladno točki 1. ovoga Rješenja, dužna je o svakoj promjeni glede ispunjavanja uvjeta propisanih citiranim Pravilnikom i drugih podataka vezanih uz njezino poslovanje, pisano obavijestiti Ministarstvo kulture i medija u roku od osam dana od nastanka promjene radi unošenja izmjena u Upisnik, sukladno članku 12. stavku 1. citiranog Pravilnika.

Iz gore navedenih razloga riješeno je kao u izreci ovoga Rješenja.

Uputa o pravnom lijeku:

Protiv ovog Rješenja nije dopuštena žalba, ali se može pokrenuti upravni spor tužbom nadležnom Upravnom sudu. Tužba se podnosi u roku od 30 dana od dana dostave ovog rješenja. Tužba se predaje nadležnom Upravnom sudu neposredno u pisanom obliku, usmeno na zapisnik ili se šalje poštom. Uz tužbu se dostavlja izvornik ili preslika ovoga Rješenja za Upravni sud, prijepis tužbe i priloga za tuženika, a ako ih ima i za svaku zainteresiranu osobu.

RAVNATELJ

Tomislav Petrinec, dipl. ing. arh.

Dostavlja se:

1. Ivana Haničar Buljan, d.i.a., Tihomila Vidošića 2, 10000 Zagreb (s povratnicom)
2. Konzervatorski odjeli Ministarstva kulture i medija, svi
3. Gradski zavod za zaštitu spomenika kulture i prirode u Zagrebu
4. Upisnik fizičkih osoba koje imaju dopuštenje za obavljanje poslova zaštite i očuvanja kulturnih dobara, ovdje
5. Spis predmeta, ovdje

ISBN 978-953-373-023-3